

P. 87
166

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

T. ARGHEZI, ION I. C. BRĂTIANU, OSCAR WALTER CISEK, NICHIFOR CRAINIC,
VASILE MUNTEANU, ADRIAN MANIU, N. H. LAHOVARY, ION PILLAT, SEXTIL
PUȘCĂRIU, DRAGOȘ PROTOPOPESCU, MARIA DR. STÂNCULEANU, FRANCISC
ȘIRATO, V. RUSSU ȘIRIANU.

SEPTEMBRIE

No. 6.

ANUL 1922

În articolul D-lui N. H. Lahovary, căruia îi cerem scuze, s'a întâmplat o regretabilă intervertire la paginatie. Pentru ca articolul să aibă continuitate, paginile 571—575 se vor citi în ordinea următoare: 571, 573, 574, 572, 575 etc. — N. R.

Alfred Alexandrescu, Ion I. C. Brătianu, C. Banu, Vintila Brătianu, Dr. Valeriu Braniste, Lucian Blaga, Jean Bart, Ștefan Bogdan, prof. universitar, N. Bănescu, prof. universitar, Tiberiu Brediceanu, Alexandru Băbeanu, Ion Bianu, prof. universitar, Șerban Bascovici, Caius Brediceanu, Inginer Tancred Constantinescu, Dr. Ciugureanu, G. Constantinescu-Sonica, P. Cancel, prof. universitar, A. Castaldi, Nichifor Crainic, N. Petrescu-Comnen, Oskar Walter Cisek, Dr. D. Danielopolu, Leon Donici, D. Drăghicescu, Const. Diamandy, ministru plenipotențiar, Mircea Djuvara, George Enescu, Horia Furtuna, V. Goldiș, P. Gărboviceanu, I. Găvănescu, Dr. Titu Gane, Dr. Marius Georgescu, C. Hamangiu, N. Iorga, I. Inculeț, N. H. Lahovary, Al. Lepădatu, prof. universitar, N. Leon, Traian Lalescu, G. N. Leon, I. Lugoșanu, I. Mrazec, prof. universitar, Simeon Măndrescu, Claudia Millian, S. Mehedinți, profesor universitar, C. Murgoci, prof. universitar, Adrian Maniu, Istrate Micescu, Ion Minulescu, C. Moisil, V. Meruțu, prof. universitar, Duiliu Marcu, V. Munteanu, Dr. Gheron Netta, I. Nistor, prof. universitar, Sextil Pușcariu, prof. universitar, Perpessicius, G. Proca (O. Carp), prof. universitar, Ștefan Popescu, D. Pompeiu, prof. universitar, Ion Pillat, Al. A. Philip-pide, Camil Petrescu, I. Popescu-Voitești, prof. universitar, Mihail Popovici, V. Russu Șirianu, General C. Ștefănescu-Amza, I. Simionescu, prof. universitar, I. Steriadi, Maria Dr. Stănculeanu, Vasile Sassu, Victor Slăvescu, Francisc Șirato, Theodor Solacolu, G. Tătărescu, Al. O. Teodoreanu, Dr. N. Tomescu, Ionel Teodoreanu, Dr. Al. Vaida Voevod, I. Vinea, G. Vâlsan, I. Valaori, Dragoș Protopopescu, Dr. G-ral Vicol, Dr. V. Voiculescu, etc.

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug necitite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie”.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUCUREȘTI

Pasagiul Comœdia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria”.—

Orele de birou: 5—7 p. m.

TOATE DREPTURILE REZERVATE

DIN AMINTIRILE ALTORA ȘI ALE MELE

Domnului Ion I. Pillat
Redacția „Cugetul Românesc”

Scumpe Ioane,

Fiindcă cei care se cade să scrie s'au lăsat grei, ai stăruit să dobândești de la alții material pentru Revistă. Întru cât mă privește mă execut, ca să nu contribui a descuraja stăruința într'o țară care are atâta nevoie de această însușire. Îți trimit deci amintirile alăturate în care am expus rostul venirii lui I. C. Brătianu la Sibii în 1850.

Ți le trimit astfel cum au fost scrise acum doi ani, fără a avea răgazul necesar pentru a le reciti și a le completa cu note și acte ce nu-mi stau la îndemână.

Dorind să-ți dau cât mai întreagă satisfacție, termin scrierea mea prin cuvintele „va urma”, sincere în momentul când le scriu.

Pentru a fi însă și mai sincer și fiindcă e vorba de „amintiri”, să-ți spun că C. A. Rosetti pretindea că toate articolele lui I. C. Brătianu se terminau prin „va urma” și că directorul „Românului” nu izbutea nici odată să le obțină sfârșitul.

Cu asemenea făgăduială și cu asemenea explicație se pot aștepta cititorii „Cugetului” la acea urmare care ar dori-o. Cu dragoste

Ion I. C. Brătianu

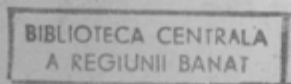
Dorna, 20 Aug. 1922

I.

După 1848

Revoluția cea mare îndrumase pe căi noi evoluțiunea politică și socială a Franței, dând corp ideilor de libertate și de democrație, pe care fără voe epopeea napoleoniană le răspândise în Europa. După 1815 avântul nouilor concepții fusese vremelnic comprimat, dar încă dela 1830 burghezimea franceză

P. 1904

rupsesse frontul Sîntei Alianțe și la 1848, ca unda unui val, revoluția de la Paris se întinsese peste continent.

Cu caracterele lor proprii, impuse de situațiunea fie-cărui popor, revoluțiunile din 1848 erau pretutindeni manifestarea ideilor de libertate și de democrație.

Zăgazul Rusiei autocratice oprise valul la granițele ei. Iar în urmă prin îndemnuri cominatorii și hotărâtoare pe Sprea, prin baionete și tunuri pe Dunăre, Nicolae Pavlovici asigurasă zdrobirea mișcărei în restul continentului, afară de Franța.

Nici la Paris însă incoherența tinerei republice nu era să îi îngăduie viață lungă și în curând în locul ei se întronă cesarismul bonapartist. Astfel regimul napoleonian, care în desvoltarea lui ulterioară, determinată de condițiunile esențiale existenței sale, era să devie temei al refacerii Europei prin înfrângerea egemoniei rusești la Sebastopol și prin sprijinirea aspirațiunilor naționale, se înfățișa la înființarea lui ca desăvârșirea operii de reacțiune și deci stânjenirea încercărilor de emancipare ale anului 1848.

Gonite din țările lor, căpeteniile revoluționare se întâlniseră în Franța republicană, cu ajutorul căreia sperau să reînceapă lupta cât mai neîntârziat și mai bine organizată. La Paris luară astfel contact exilații de pretutindeni. Ei socoteau ca în primii ani ai deceniei a cincea, cu puteri de astă dată unite, să asigure izbânda libertății.

Anevoe își închipuie generațiile actuale credința entuziastă și manifestarea ei înflăcărată cu care Ion C. Brătianu și amicii săi socoteau că începe pentru omenire o viață nouă de frăție și de libertate. Chiar tonul cuvântărilor și al scrierilor lor răsună azi ciudat celor care n'au pătruns rostul cursurilor contemporane de la Collège de France la care se adăpaseră și în care se oglindesc simțimintele și concepțiunile lor. Ei priveau firește înfrângerea lor ca un incident nenorocit, dar repede trecător și credeau să realizeze fără întârziere opera de emancipare națională și socială care e încă în elaborare azi, după 70 ani de lupte și de evoluții progresive.

Această înfrângere însă evidențiasse necesitatea ca de astă dată împotriva absolutismului solidarizat să se unească toate puterile ce-l puteau doborâ.

În special României, cum era firesc, căutaseră mai deaproape înțelegere cu Polonia și cu Unguria.

Cu primii ea era ușoară și prin natura situațiunilor respective ale celor două popoare și prin relațiile de simpatie ce existau încă dinainte între conducătorii efectivi ai revoluției române

și iubitul lor profesor de la Collège de France, Mickiewicz, marele și autorizatul reprezentat al emancipărei Poloniei.

Cu Ungurii problema era mult mai anevoioasă. Atât apăruseră de greu de soluționat raporturile create de aspirațiunile simultane de emancipare de la Pesta și de la București, încât în cursul revoluțiunei de la 1848 pe când Racoviță, nepotul Goleștilor, se lupta în Munții Apuseni alături de Avram Iancu, iar Ion C. Brătianu cu frunzașii ardeleni puneau temei unor relații care erau să țină cât viața lor, — Bălcescu încerca fără succes la Pesta înțelegerea cu Kossuth iar Caracaș, prietenul din tinerețe până la bătrânețe al lui Ion C. Brătianu, înainta călare prin Oituz până la Tg. Ocna în Moldova, ca aghiotant al lui Bem, în luptă contra Rușilor.

Unde era drapelul adevărat al libertății? la Pesta sau la Viena?

De fapt pentru Români nici la una.

Totuși la Paris sub presiunea realităților dușmane, cele două emigrări română și maghiară se pătrunseseră de nevoia unei înțelegeri.

Firește marea piedică pentru realizarea ei era Ardealul. Nici Românii, nici Ungurii, nu voiau să renunțe la aspirațiile și la pretențiile lor.

O comisiune mixtă compusă din delegații ambelor emigrări fu însărcinată cu căutarea unor condițiuni de acord. Din partea Românilor fură desemnați: Ion C. Brătianu, Alexandru Goleșcu-Negru și Bălcescu, din partea Ungurilor: Iuliu Andrassy, Ladislav Teleky și H. După laborioase discuții ei ajunseră să convină că cele două mișcări naționale să nu se combată, hotărând ca situația Ardealului să fie rezolvată în urmă printr'un plebiscit.

Gravă trebuie să fi apărut atunci situația Ungurilor pentru ca delegații lor, reprezentanți ale celor mai de seamă familii aristocratice, să convină la o asemenea înțelegere, căci chestiunea Românilor din Ungaria înfățișa pentru Maghiari un caracter deosebit, care și astăzi după definitivarea ei rezolvare, o face atât de penibilă pentru relațiile dintre București și Pesta.

De sigur revendicările române au atins, mai puțin decât oricare din celelalte pierderi ale Ungariei, condițiunile esențiale ale existenței și ale propășirii unui Stat Maghiar. Într'adevăr nici unul din statele, care și-au constituit nouile granițe în detrimentul vechii Ungarii, nu conține în teritoriile sale locuite de element etnic unguresc proporțiuni mai scăzute

de populațiune maghiară relativ cu neamul statului respectiv. În ținuturile României Mari, afară de câteva orașe, populațiunea maghiară propriu zisă e în pronunțată minoritate. Secuimea, singurul element rural compact, pe lângă că nu se indentifică complet cu restul Ungurilor, constituie o insulă izolată în o mare românească așa de însemnată, în cât nici o dreaptă judecată nu poate admite nesocotirea unui interes românesc atât de covârșitor.

Astfel din punct de vedere obiectiv nouile granițe românești, și după distanța lor dela Pesta, și prin elementele etnice ce conțin, sunt acele cu care noul Stat maghiar ar trebui să se împace mai ușor, dacă într'adevăr în el ar domni o nouă atmosferă de reală democrație.

În Ardeal sub înfățișarea lor de lupte naționale se ciocnesc tot deodată două concepțiuni sociale și politice: una reze-mată pe rămășițele istorice ale unei feodalități transformată dar nu înlocuită de organizarea modernă, cealaltă isvorâtă din condițiile dictate de actuala viață democratică a întregii omeniri.

Stăpânitoare prin cucerire, minoritatea maghiară și-a impus în cursul veacurilor privilegiile ei feudale majorității românești și le-a transmis, în parte chiar acelorași familii, oligarhia care a constituit până azi guvernele Ungariei. E o stare sufletească ușor de pătruns, aceea creată de durerile care pot să întunece vederile politice ale claselor diriguitoare ale Ungariei de până acum, când văd castelele ancestrale din turnurile cărora, o mie de ani, strămoșii au stăpânit țara și locuitorii, sub guvernarea satelor românești dimprejur. Asemenea procese sufletești nu se pot rezolva fără ajutorul timpului și nu e lesne de admis ca cel puțin pentru generația actuală atari pretențiuni să se topească neîntârziat la contactul realităților. Mai de vreme e de crezut că sub înrăurirea curenților democratice, care din ce în ce mai intens și mai general au cuprins toată lumea, orientarea politică internă a Ungariei nu se va putea desvolta nici dînsa într'alt sens și că atunci problema relațiilor cu Bucureștii nu va mai fi privită de la Pesta prin meterezele castelelor din Ardeal ci prin necesitatea marelor interese comune hotărîte de desvoltarea unei vieți de pace și de civilizație ale întregului basîn dunărean.

După 1848 Maghiarii, strânși între atotputernicia moscovită și absolutismul centralist german de la Viena, fuseseră siliți, în restriștea exilului, să-și dea seama de realități și să primească discuțiunea chestiunei ardelenesti. Fără îndoială că

plebiscitul, admis de ei în principiu, n'ar fi fost lesne de realizat. Veacurile imprimaseră procesului dintre Unguri și Români un caracter care greu i-ar fi îngăduit o soluție definitivă pe căile pacifice. Oricât de anacronice ar fi ajuns, clădirile seculare nu se dărâmă fără sguduituri și elementele, pe cari Evul Mediu le comprimase în sânul Austro-Ungariei, ca și acele ale Turciei, nu-și puteau redobândi fără comoțiuni libera și fireasca lor orientare.

Unitatea noastră națională constituia un proces politic pe care, fără să-și dea seama, îl definea lapidar guvernatorul austriac Wohlgemuth, la 1850, când voind în chip ironic să arate inanitatea Daco-Românismului, el zicea :

«Dacă poporul român se simte în stare de a restaura din puterile sale un stat dacoroman, el nu are de cât să cerce, să înceapă. Planul de executat este simplu : o armată bine deprinsă de cel mai puțin 200.000 soldați valoroși, însoțiți de artileria corespunzătoare cu câteva sute de tunuri, o constelațiune europeană favorabilă, un aliat puternic, ca să poată declara dintr'odată război Austriei, Rusiei și Turciei. Dacă Românii vor ieși victorioși dintr'un război ca acela, ca să poată dicta ei condițiunile la încheierea păcii, atunci toată lumea îi va lăuda și admira ca restauratorii imperiului dacoroman».

Cât de clar a tras el în aceste cuvinte programul politic al Românilor și cât de profetice ne apar ele astăzi !

Totuși o clipă după 1848, precum și alta la 1866, iluziunea unei soluții pașnice a fost permisă și pe temeiul ei exilații români și unguri au început fie-care, printre conaționali lor, să organizeze o nouă mișcare revoluționară.

Intr'acest scop Ion C. Brătianu a și fost delegat de comitetul român din Paris să restabilească contactul cu amicii politici.

El veni la Sibii în primele zile ale lui August 1850 cu îndoiul țel de a reîncepe o mișcare în Muntenia și în Ardeal.

În Ardeal Românii erau îndurerăți, întăritați, dar nedumiriți.

Fioroasele urme ale luptelor în potruva Ungurilor erau încă proaspete și erau vii resimțimintele aprinse de ele.

Nu trecuseră nici doi ani de când înfrângerea revoluției ungurești apăruse Ardelenilor noștri ca un triumf și o liberare și de când toată nădejdea și devotamentul neprecupețit se îndreptau către «Drăguțul de Împărat» simbol și cheazășie a vremurilor noi.

Dar într'acest scurt interval de timp decepțiunile fuseseră crude. Cu toate simțimintele patriarcale de bun despot ale lui Wolgemuth și cu toate foloasele materiale ale unei admi-

nistrații riguroase, asupririle absolutismului și ale pangermanismului apăseau dureros pe grumajii poporului, care din belșug își vărsase sângele, socotind că luptă pentru libertate și pentru de o potrivea îndrituire cu celelalte neamuri. Sub un regim de birocrație militară și de stare de asediu intrigile și persecuțiile polițienești austriace înlocuiseră sălbăticiile și neleguirile maghiare. Jandarmii din nou instituiți primiau 4 fiorini, când cei pe care îi arestaseră erau condamnați la un an închisoare, și 60 fiorini dacă li se aplica pedeapsa cu moarte. Iar în circulări cu caracter oficial căpeteniile clerului catolic a tot puternic enunțau maxime ca acestea: «Cei mai mari vrășmași ai societății sunt Cultura superioară și Știința.»

Cei mai aprigi și mai eroici apărători din ajun ai Habsburgilor erau nesocotiți și pedepsiți. Fostul prefect Axent fusese mai multe săptămâni în închisoare, chiar Avram Iancu fusese arestat, ziarul lui Bariț fusese suprimat.

Mai târziu, după 1866, sub primejdiile crescânde și sub stomparea vremii, asprimile absolutismului austriac apăreau Românilor ca părintești, în contrast simpatic cu dușmănia stăpânirii ungurești care urmărea distrugerea lor etnică; dar în primii ani ai politicei de ingratitude austriacă, ea revolta conștiințele și pregătea terenul pe care se puteau apropia mișcărilor revoluționare ale popoarelor din monarhie.

Ion C. Brătianu alesese Sibiuul ca reședință fiindcă acest oraș era, sub regimul austriac, centrul politic al Ardealului și fiindcă prin el trecea pe atunci drumul de uscat cel mai de seamă al Bucureștilor spre Occident. De aci se putea astfel mai lesne face legătură cu amicii politici din Ardeal și din Principat.

Ca motiv al prezenței lui în vecinătatea Căinenilor, Ion C. Brătianu putea invoca relațiile cu frații și surorile sale din Ostrov, Pitești și Tigveni. Totdeodată la Sibii și în satele din împrejurimi Brătianu afla vechi cunoscuți și oameni de încredere ai părintelui său, cu care acesta, ca crescător de herghelii, de cirezi și de turme, fusese în legături de afaceri lungi și amicale.

Înștiințate de sosirea lui, surorile sale mai în vârstă: Anica Furduescu și Maica Maximila, stărița dela mănăstirea din Ostrov, veniră în grabă să 'mbrățișeze pe fratele lor cel mai iubit cu tot dorul aprins în sufletele lor de dramaticele împrejurări ale revoluției și ale exilului după care nu știau dacă erau să-l mai revadă. Ca să-l alinte ele îi aduceau țesături și dulceturii casnice și 30 de ani în urmă bătrâna noastră mătușă Anica, și dânsa retrasă la mănăstirea din Văleni după crude doliuri,

ne arăta cu înduioşare între puţinele obiecte ce-şi rezervase în chiliuţa ei călugărească pieptenii de baga ce-i dedese fratele său la Sibii şi pe care o viaţă întreagă li păstrase ca pe nişte scumpe odoare, cu fina şi stricta îngrijire cu care îşi ţinea dânsa toate ale ei şi care când li intrai în casă, îţi da impresia ce îmi închipui că trebuie să aibă omul călcând cu încălţăminte europeană peste pragul delicatelor locuinţe japoneze.

Iar la reîntoarcerea de la Sibii, pe drumul neşoseluit şi prăpăstios care cobora dealungul Oltului, postalionul mânăstiresc, cu două femei în lacrimi, ducea ascunse sub pernele trăsuri braşovenesti publicaţiunile şi proclamaţiunile revoluţionare.

Sibiul, capitală a Ardealului, era reşedinţa guvernatorului Wohlgemuth. Ion C. Brătianu după obiceiurile conspiratorilor îşi avea două locuinţe: una în casele doctorului Friebel, cealaltă în casele lui Grigore Matei, unul din cei dintâi şi puţin numeroşii Români care aveau case în oraş, unde până de curând ei nu avuseră drept a poseda imobile. În prima locuia şi un tânăr impiecat de la cancelaria guvernatorului, în care Ion C. Brătianu află o inimă caldă pentru ideea naţională şi un ajutor întru realizarea ei.

Nicolae Barbu înlesnea în special circulaţia scrierilor de propagandă pe care Ion C. Brătianu în secret reuşise a le imprima şi care trebuiau remise bărbaţilor de încredere însărcinaţi cu răspândirea lor.

Imprimarea şi răspândirea acestor scrieri nu era uşor de realizat, fiind dat că poliţia austriacă era una din cele mai strajnic organizate de pe vremea închizitorială a lui Metternich.

Colaborarea lui Barbu era în deosebi preţioasă prin faptul că el era însărcinat, la cancelaria guvernatorului, să primească şi să distribue numeroasele legiuri, ordonanţe şi circulări prin care regimul centralist din Viena căuta să dea o nouă organizare monarhiei. Mulţumită acestei însărcinări expediţia scrierilor revoluţionare se făcea în pachetele care conţineră corespondenţa oficială şi cu toate formele ei exterioare, astfel că, în drumul lor, actele de propagandă revoluţionară nu puteau întâmpina decât respectul funcţionarilor imperiali sub ale căror priviri ar fi ajuns.

Activitatea personală a lui Ion C. Brătianu se desfăşura deci în bune împrejurări speciale, în ţară şi în Ardeal. Aci el intra în raporturi cu bărbaţii reprezentativi ai neamului şi propaganda sa intensă şi discretă pătrundea fără a fi stânjenită.

Din parte-le, Ungurii procedau la organizarea lor, dar cu

mai puțină discrețiune, mai ales în ținuturile secuești, și deșteptau astfel atențiunea polițienească prevenită și de știrile primite de la Paris.

Din nenorocire pentru ambele propagande, veștile ce veneau din Occident erau din ce în ce mai neprielnice: reacțiunea bonapartistă se întemeia tot mai puternic în Franța și imposibilitatea revoluțiunii se vădea tot mai limpede pe întreg continentul.

La 1 Septembrie 1850 Galhau fiul, membru al parlamentului prusian, bine informat despre situațiunea de la Paris, și în curent cu scopurile urmărite de revoluționarul român îngrijorat ca și părinții săi de primejdiile ce ele comportau scria lui Brătianu la Sibii:

«Vous ne nous dites pas jusqu'à quel point vous avez l'espoir de voir ceux que vous êtes allés chercher, vous ne dites pas si vous resterez là-bas longtemps.... Outre la sagesse et la circonspection je vous recommande de ne pas vous engager à la légère dans des opérations qui peuvent vous compromettre. Je sais que vous n'êtes pas soucieux des intérêts matériels de la vie et que la poésie ou la bonté de votre coeur vous entraînent plus loin qu'il ne faudrait.... Vous permettez à mon amitié ce langage doctoral.»

Nici împrejurările locale nu înlesneau în țară reînceperea mișcărei.

Sorti de izbândă nu se arătau aspirațiunilor revoluționare deprimare prin desbinările tot mai violent manifestate între conducătorii emigrații și comprimate în primii ani ai domniei lui Vodă Știrbey, bărbat cu capacitate de guvernământ și însușire de voință neasemuite cu acele ale fratelui său Bibescu.

În asemenea condițiuni generale și locale începerea unei acțiuni devenise o primejdie fără folos care ar fi compromis elementele de luptă și cu ele posibilitățile pentru viitor.

Cu durere dar fără desperare Ion C. Brătianu se vedea astfel silit să pună capăt misiunii sale și să se reîntoarcă la Paris de unde atârna în primul rând îndrumarea situațiunilor politice și unde prin urmare se putea exercita acțiunea cea mai eficace.

La începutul lui Ianuarie 1861 el se pregătea de plecare, și chiar își luase rămas bun de la surori, când într-o zi, la cancelarie, Barbu auzi că se semnalase ca suspectă prezența unui boier român în Ardeal; și că poliția fusese invitată să cerceteze și să-l urmărească. Misterios și turburat, Barbu veni la Brătianu și-l vesti de primejdie.

Fără întârziere și fără șovăire, potrivit firei sale, Brătianu se duse la poliție pentru a și relua pașaportul, declarând că sfârșindu-și afacerile familiare care îl aduseră la Sibiu și neobți-

nând autorizarea de a reintra în Țară, voia să se reîntoarcă în Franța. La poliție i-se refuză cererea.

Imprejurările se precipitau și se agravau.

Un Român, numit Tăbăcaru, aflându-se din întâmplare în anticamera poliției, auzi în camera de alături pe comisarul sas Kirchner zicând: «Ietzt gehe ich etwas essen, dann wieder in's Amt, ich habe Befehl bekommen den Brătianu fest zu nehmen».

Tăbăcaru, ieșind tiptil din poliție, merse în grabă mare la Brătianu, pe care nu-l găsi acasă, dar unde află pe Barbu, căruia îi comunică cele auzite.

Barbu știa că Brătianu își lua masa la Hotelul «Curtea Mediașului» în urmă Bonfert, unde de obicei se întâlneau intelectualii români și de unde în împrejurări aproape identice fugise Bărnuz la 1848. În goană alergă acolo și dela ușă strigă lui Brătianu să fugă numai decât, căci poliția îl urmează. Brătianu se repede la locuința sa de-a doua, își iea minimum de bagaj necesar și se face nevăzut, plecând în ascuns la Cluj.

În fuga sa Brătianu se feri de a mai trece pe la casa Fridel și lăsă în seama lui Barbu hainele ce le avea acolo.

La Cluj, la comandamentul militar se afla un general de origină lorenă, în legături de familie cu bătrânul Galhau, prietenul din Prusia Renană al tânărului revoluționar român.

Brătianu, pentru orice eventualitate, ceruse lui Galhau o scrisoare de introducere către ruda sa din Transilvania și grație acesteia fu amical primit de comandantul austriac.

El îi expuse cu intenționată indignare nedreptatea ce comisesse poliția din Sibiu, când nu voise să-l lase să părăsească o localitate unde nu mai avea nici un rost și de unde chiar condițiile de trai îl sileau să se depărteze.

Generalul interveni călduros și, grație stărei de asediu, Brătianu primi dela comandantul militar autorizațiunea de plecare pe care i-o refuzase poliția.

Fără a da vreme la noi complicații și investigații, Brătianu părăsi Ardealul; și prin Pesta și Viena se îndreptă la Vaudrevanges lângă Saarlouis la amicii săi De Galhau.

Aici, el se odihni vreo două săptămâni la căminul lor ca și părintesc pentru dînsul, aflând în afecțiunea lor o alinare la amărăciunile soartei, care, după o jumătate de an de trudă fără isbândă, îl exila din nou pe malurile depărtatei Seine, după ce din câmpiile Sibiului și ale Făgărașului, revăzuse plin de nădejdie și cu dor sporit piscurile munților în ale căror văi din spre miază-zi, se născuse și copilărise.

Până să regăsească, la orizontul din Florica, priveliștea lor măreață și iubită, I. C. Brătianu era să înfrunte ani lungi de pribegie, de sforțări și de închisoare.

El nu putu să se reîntoarcă în Țară decât la 1857 pentru a formula la divanul adhoc «cele patru puncte ale *Unirii*» și a continua lupta pentru desăvârșirea lor.

Trecuseră 30 de ani de la aceste evenimente.

În 1881, Ion C. Brătianu era Președinte al Consiliului, după războiul Independenței și proclamarea Regatului, când o ladă cu efecte de îmbrăcăminte sosi de la Sibii.

Îmi aduc aminte veselia cu care fui întâmpinat când întorcându-mă de la liceu intrai în sufragerie în cap cu o capelă, cu fundul lat și bordurile largi, cum se purta la 1850 sub numele de «joben».

De-altfel masa noastră era de obște voioasă precum era întotdeauna și numeroasă.

La capetele ei stăteau părinții iar pe laturi pe lângă trei, patru oaspeți zilnici se așezau șapte copii și guvernanta. Firea tatălui, alintătoare și glumeață, se desprindea în clipele de răgaz ale mesei, căreia marele număr de tineret îi imprima caracterul lui de veselie, temperată de seninătatea liniștitoare a mamei precum și de acea atmosferă de autoritate și de respect care nu părasea pe Ion C. Brătianu nici în cele mai intime și familiare relații ale sale și care iradiu din ființa sa ca și farmecul ei seducător.

După prima ilaritate stârnită de apariția lui se cercetă rostul anacronicului «Joben» și se află că el venise cu o scrisoare și o fotografie de la Sibii: Barbu după 30 ani trimisese pălăria și fotografia hainelor părăsite atunci.

Tata ne povesti împrejurările în care se despărțise de dănele, iar ca răspuns Președintele Consiliului Regatului asigură o pensiune colaboratorului conspiratorului de odinioară.

Fotografia hainelor se află și astăzi în biblioteca de la Florica.

«Jobenul» a rămas în casa părintească din București până la invaziunea germană, când a pierit cu tot conținutul ei.

La drept, pălăria își trăise veacul căci, perdută în trudele începuturilor și regăsită în vremea primelor înfăptuiri, ea se sfârșea în ultimul act al jertfelor impuse de realizarea unității naționale.

Pe o măsuță așternută cu alb, într'o chilie a Vălenilor, din bătrânul codru de fagi de pe Topolog:.... Trei piepteni de бага, între dinți cu vată proaspăt premenită.

Intr'o cutie rotundă de piele galbenă, căptușită cu catifea violetă:.... Un «joben» demodat cu părul sburlit, cu fundul lat și cu bordurile largi.

Acestea sunt amintirile vizuale ale copilăriei mele ce au redeșteptat pe acele ale faptelor pe urma căror s'a îndeplinit punctual în curs de trei sferturi de veac programul atât de precis enunțat de Wohlgemuth în 1850.

Ion I. C. Brătianu

Florica 1920

MEȘTERUL

ACTUL II

Tabloul II

Aceiași scenă. Cerul roșu dă repede în noapte. Zidul e neașteptat de mult înălțat.

UNUL

Pietrele se îmbucă una pe alta
Înaintează ca niște dinți — zidirea.

MEȘTERUL

Pietrele mușcă iubirea — grăbiți-vă, tovarăși,
Aduceți alte pietre iarăși,
Curajul să nu-l sfarme simțirea.
(lucrătorii desnădăjduți, abătuți)
A rămas o mână albă ca o floare
(sărutând-o) Crin ingeresc din care viața
Fuge odată cu prinderea vieții în tot zidul,
Mână albă, desmierdătoare
Ce te cufunzi în valurile de piatră!

UN LUCRĂTOR

Ții minte mâna neagră a celui din pământ?

MEȘTERUL

Mână albă immormântată pentru gând.
Tu ai să aperi, tu ai să clădești,
Tu care ai știut să fii bună și să iubești....
Cântărețul își închide dragostea în vers spre nemurire,
Eu mi-am immormântat-o vie în zidire.
Albă — între pietre albe zidită,
Ca o floare albă, în zăpezi acoperită.

LUCRĂTORII

Dacă isprăvim și ăst șir nimic nu se mai zărește.
Am muncit atât de greu!

MEȘTERUL

Zidul trăiește,
Zidul are viață, zidul e însăși iubirea mea.

UN LUCRĂTOR

A înoptat.

MEȘTERUL

Lucrați.

ALT LUCRĂTOR

A răsărit o stea.

ALT LUCRĂTOR

A căzut o stea.

ALTUL

Ne dor brațele, suntem istoviți.

ALTUL

Nu mai sunt pietre.

MEȘTERUL

Trebuie să găsiți;
Lucrați tâlharilor — lucrați neodihniti.

LUCRĂTORII

Ne zicea frați înainte.

MEȘTERUL

Pietre vreau.

LUCRĂTORII

Inima lui s'a împietrit.

Au rămas numai pietre vechi!

MEȘTERUL

Aduceți altele, n'ați auzit?
 Lucrați! dar nu, duceți-vă culcați-vă, însăși mâna mea
 Trebuie să desăvârșesc munca toată.
 Torn în mâna deschisă și înghețată
 Var — și așez deasupra piatra grea.
 Doamne de ce e piatra așa grea?
 Eu aud degetele care se strivesc,
 Sângele ei se plămădește cu molozul....
 Numai prin suferință bietul om
 Poate să intreacă săvârșirile celorlalți?
 Suferința mea e acum în fiecare piatră.
 Tu, calfă blestemată ce trănțești bolovani,
 Nu înțelegi că pe obraji iubirii mele,
 Pe pieptul ei de piatră albă și moale
 Apasă sălbatic pietrele tale greoi cioplite?
 Incet — incet — abia să se simtă
 Așterne-se cele mai ușoare pietre,
 Cele săpate ca o frunzătură înflorită,
 Sub care să se bănuiască zâmbetul ei,
 Zâmbetul ei, și vorba ei — străbătute.
 (Rămâne singur. S'au aprins toate stelele)
 Iubire, în tine e singura înviere.
 Când lipesc urechia de pietrele calde în noapte,
 Calde de soare de peste zi,
 Vreau să îți ghicesc șoapte, ție care ești rece.
 Aud în frunte bătăile inimii tale

Durerea peste sufletu-mi nu trece
 Ca un nor peste stelele din a robilor cale.
 Iubito — durerea e temelia pe care azi zidul s'a înălțat
 Spre cer.

Tu ai priceput că dragostea mea pentru tine
 Cu gândul meu te-a unit, iubito,
 Ca o icoană înfiptă în tulpina falnică a unui cer,
 Ca o icoană înfiptă într'un copac,
 Pe care rana coajei, crescând, a coperit-o.
 Vai, uneltele blestemate

Nu mai pot sparge tencuiala întărită!
 Ași fi vrut să te mai văd măcar o clipită;
 De ce îmi spui și tu că nu se poate?
 Ascultă — numai tu să ascuți și vântul întunecat:
 Dumnezeuzeirea nu poate să fie mâniașă împotriva-mi;
 Amintirea ta vreau să fie sfințenia gândului nou;
 Fiecare stâlp din aste ziduri
 Se va înălța subțire ca mijlocul tău.
 Ferestrele vor avea adâncă-ți privire;
 Turnurile au să fie ca brațele tale răsucite de chinuri
 Și tăcerea sub bolți va suspina.
 Razele, pătrunzând pe ferestre,
 Au să fie părul tău despletit;
 Altarul larg ca un șold de mamă
 Și sufletul tău — luminița din altar.
 Iubito, iubito, de acum nu mai ești de cât un gând,
 Gând care înalță, gând care făurește,
 Gând care ca dumnezeirea înfăptuește;
 Iubito, tu ai dat viață prin moartea ta.
 (pauză)

UN UCENIC

Meștere!

MEȘTERUL

Ce vrei?

UCENICUL

Să îți stau ajutor, nu mă goni.
 Tu ești cel care muncești ca să înveți a clădi
 Am venit să te ajut — îți știu inima frântă.

MEȘTERUL

Nu e adevărat — ce e?

UCENICUL

O pasăre cântă...

MEȘTERUL

Adu o torță — acum văd.

UCENICUL

Un cuib strivit,
Un cuib în care pui de păsărică au murit,
Când au fost luate pietrele — uite sânge...

MEȘTERUL

Apropie lumina.

UCENICUL

Pasărea plânge.

MEȘTERUL

Pasărea a purtat în gura ei roșcată
Fiecare bucată de tină a cuibului,
L-a frământat ca pe un sân femeiesc
Mic și l-a agățat pe pieptul stâlpilor vechi,
După ce l-a umplut cu puf smuls pieptului ei.

UCENICUL

Meștere!

MEȘTERUL

Un sân de dragoste strivit în picioare!
Cuibul sborurilor mai înalte ce e oare?

UCENICUL

Păsărea își va clădi alt cuib în primăvară!

MEȘTERUL

Casa clădită din piepturile noastre, soarta o dobăoară.
Plângi, pasăre — plângi, cântecul tău e frumos ca o floare.

UCENICUL

A tăcut — a fost o privighetoare;
Nu o să se mai întoarcă! Cine știe...

MEȘTERUL

Durerea o leagă ca și o iubire
Și o târăște înapoi — o să revie...

CĂLUGĂRUL

Fiule, abia ajung în plină noapte să-ți dau știre.
Că dacă nu a fost rătăcire ce ai făcut
Domnul îți va răsplăti.

MEȘTERUL

Nu te-ai temut
Că îți strivesc țeasta cu o lopată
Când îndrăsnești să pomenști de răsplată?
Crezi tu că măcar acolo în rai
O fericire atât de mare ai să îmi dai
Pre cât durerea mea este de groaznică?
Dar ce poate fi mai mare ca iubirea,
Iubirea ei pe care o omor?

CĂLUGĂRUL

Iubirea tuturor.

MEȘTERUL

Iubirea tuturor!
 Iubirea care are nevoie de ziduri ca să fie
 Iubirea care se închină și postește,
 Iubirea care prin canoane trăiește...
 Când totul dau, ce îmi puteți da voi mie?

CĂLUGĂRUL

Meștere, ia seamă!

MEȘTERUL

Iubirea mea,
 Două inimi, atât cerea.

CĂLUGĂRUL

Tu n'ai simțit că alintarea ta
 Vine din munca ce iubirii tuturor clădești?
 Tu n'ai simțit că numai astfel nu e grea
 Piatra pe pieptul celei ce iubești?
 Toți mor — tu ți-ai trimis mai repede iubirea în spre rai,
 Ai întrebat ce capeți: tot ce dai! (pauză)

MEȘTERUL

Am dat prea mult.

CĂLUGĂRUL

Prea mult nu-i vorbă sfântă
 Și ce-ai făcut nu e atunci decât omor! Răspunde ce e?

MEȘTERUL (În extaz)

Zidul, zidul cântă!

Pe vârful zidului privighetoarea cântă jalnic cu glas din ce în ce
 mai tare — de îl aștepți din clipă'n clipă să se spargă).

Cortina.

Adrian Maniu

INCHISOAREA

Pe la 6, își face intrarea convoiul, între baionete, al noilor deținuți. În rândul celor ieșiți în fiecare dimineață pentru a fi cercetați la Parchet sau judecați, se adăogă seara numărul arestaților din ajun. Unii dintr'înșii intră cu călcătura sceptică și distrată a celui care a mai fost și a mai văzut. Zambetul lor afirmă o familiaritate ceremonioasă cu portarul Ilie, care de 15 ani păzește în acelaș loc, cu obrazul fraged și mustața incolăcită scurt, cavoul uriaș al fostei mănăstiri. Ochii lor revăd satisfacți, zidurile, bolțile ce se succed, pe drumul podit cu bazalt, clopotnița cu ciori negre pe capete albe de heruvimi de tencuială — și pe pardoselile curate dintre atâtea clădiri, văruite proaspăt, ei recunosc cu o ușurare un confort, nebănuit în mahalaua de mlaștină și mortăciuni de acasă.

Alții au intrat aci, acum pentru întâiaș dată. Demoralizați de câteva nopți petrecute la Poliție și de inghesuiala prin smârcurile îndelungate ale distanții, între gardieni și soldați, au ajuns inconștienți și ridiculi. Ei sunt ca dopurile smulse dela sticla lor, care au astupat șampanii și coniacuri și trebuiesc potrivite pe sticle de oțet și gaz. Sosesec ca niște fantome, bolnave de nebunia tăcută a misterului. Înșirați ca pe o sfoară, grupul lor merge când pitit, când sculat mai sus decât îngăduie statura, și în obscuritatea care-i deformează, ei par schițați cu cărbuni cenușii și mazăgăliți, după iconografia bizantină, pe un părete foarte vechi și fără dimensiuni, de biserică ruinată, fără turle.

Datina cere ca intrând, procesiunea să se descopere, ca în fața unui altar. Ei par neofiții unui cult impresionant, care se închină la ceasornic. Noii sosiți sunt chemați la realitate de vocea injurioasă a „Primului de noapte“. Cuvântul, rostit cu dublu r indică puterea șefului gardian. Primul de noapte e un personaj încălțat cu jambiere, fudul de ghețele lui cu nasturi și cu tocuri înalte subțiri. În ve-

riga lui sună o sută de chei și, ca un simbol, prin verigă trece biciușca. Primul de noapte are toată înfățișarea mândră a unui călăreț descălicat. Călcaiul lui înaripat joacă mărunț, solidar cu agerimea pantalonului croit pe reliefuri și biciușca îi bate pulpa ca o flagelație de trufie. În fața lui stă dimpotrivă, răscăcărâtă, arătarea molaie a unui gardian bălan imberb, cu pleoapele bătrâne, cu gâtul pântecos, cu șoldurile dărăpănate, care suge în obrocul mâinii țigara, trecută, pe la spate, din gura sălcie a unui deținut în gura lui de span.

Când Primul începe să ia „în primire”, la lumina unei valvății imense de șomoiașe de grăsimi, prestigiul lui imens se știrbește pe registru. Paginile catastivului sunt scrise cu o caligrafie gătită de mână cu unghiile răsfățate, ale grefierului cu zuluții frizați.

Geniul grefierului lucrează inițialele ca niște broderii, inventând în cursul textului, gulere, picioare și căciuli de fantezie. Litera *B* în registrul Cancelariei se răsfăță ca un episcop catolic. *M* dansează cu pene de struț la cap, într'un stol de fluturi, realizați din zboruri de puncte. Singura care refuză să se supui ingeniozităților artistice ale grefierului e litera *O*, ca o gaură și ca un colac — și tot ce poate complica simplitatea covrigului acestei majuscule, e o pulverizare exterioară de molecule de susan, care-i dă înfățișarea bizară de verigă cu păr.

Ca să izbutească lectura numelui lui Gheorghe Trișcă, zis Șmecherul, zis Napolion, Primul repetă silabele și le gângăvește, în ilaritatea depărtată a grefierului, din ușa cancelariei, care cu un ifos răzimat ironic de Adonis, își freacă un cărlionț lăsat pe frunte mai lung. Iar ca să puie cruce numelui strigat, căruia îi răspunde un „zent!” de curs secundar, venit cu volubilitate din grupul prizonierilor — Primul duce la gură și înmoaie de mai multe ori, buricul unui creion aplicat pe registru, rămânându-i gura violetă și amară, ca și cum ar fi mâncat unsoare de copite.

Mișcare generală... După ce s'au așezat rândurile și a început strigarea, iată sosind la lumina palpaie, dintr'un întunec de uși zguduite, capul unui amiral, cu trese late de aur. De loc grăbit, însă energic în pasu-i artistic, se apropie Directorul, bosumflat și țănoș. Fascinați de aurul sclipitor al galoanelor dela șapcă, noii sosiți au o viziune despre cum ar fi să se petreacă Judecata din urmă, în ceruri închise cu zăvoare și cu apel nominal. Ei trăiesc o

repetiție generală de Apocalipsă, străbătuți de-o emoție sfântă care le dă intuiția că toți au avut dreptate, și Popa de-acasă, și Jandarmul și Subcomisarul și Judecătorul de instrucție. Prin urmare, din veac totul e aranjat iar Poliția și Parchetul merg mână în mână cu Infernul și cu Dumnezeu. Și fiecare își zice fără cuvinte și numai în sentiment, stupefiat de acest mare acord universal:

— M'a luat dracul!

Și când gardienii, din spatele frontului de arestați, șoptesc, zărind pe Director și îndreptându-și repede ținuta:

— Vine Țiganul!

Noii sosiți mestecă reflecția că și îngerii profesează po-recla și calomnia.

Directorul se înfățișează ca un țigan adevărat. La culoarea pielii, care nu dă loc la nici-o indoială, se adaugă expresia, tonul, grimasa de mare parvenit. Ochii lui refuză să se uite, gura lui refuză să stea sau să se miște normal, nasul lui refuză să primească ideea că ar avea două nări și că suflă ca organele identice de prin prejur. Figura lui, în genere și în detaliu, exprimă o nemulțumire fără motiv și fără scop. Par'că aerul îi pute, îi înțeapă ochii și îi otrăvește limba. Par'că Directorul ar voi și să fie și să nu fie, plictisit că este și desgustat că n'ar mai fi. Persoana lui i se pare mai presus de cunoștință, ca într'o filosofie — și carnea lui, înecată de puroaie, ce se vădesc la pleoapele umflate de-o conjunctivă neagră, la colțul vântat al gurii, la grumazul constelat cu buboaie variate, are senzațiile unei plămădiri superioare, ceva cam între Patriarhul din Constantinopol și Regele Italiei.

Ființa Directorului face ocolul într'adins al curții pe lângă ziduri și apare din fund, între cele două rânduri, de deținuți. ca să guste o intrare triumfală de dramaturg. În cor, deținuții strigă:

— Trăiți!... îi...

Unele glasuri au rămas în urmă, pentru că au început să vocifereze, prin surprindere, prea târziu. Urechia Directorului e supărată, ca auzul unui șef de orchestră.

Acum Directorul se vede întreg, dela cap până la vârful picioarelor, ca trupul scump al d-lui Burileanu, care, ca să nu i se ascundă niciuna din frumusețile sale splendide, și-a croit pentru calea Victoriei o vitrină specială cu roți de cauciuc și motor. Directorul sosește să facă cercetarea.

Directorul își proclamă gulerul lustruit, hainele călcate

cu dungă, ghetete de lac, ce-l strâng îngrozitor, inelele gigantice din degetile înmuiate în briliante cu aur.

Cercetarea domnului Director privește mai ales două categorii de oameni noi: recidiviștii și neofiții. Vocea lui mustră de o potrivă, în cuvinte nescrise, evocatoare de Dumnezeu, de Mamă, de Organele anatomice ale sexului slab și ale propriului său Sex, și pe cei cari au mai fost și pe cei abia sosiți. Și interogatoriul lui e nemilos, relativ la familie, la rangul ei social, la studii și funcțiuni, cu scopul de-a stabili contrastul cu pușcăria și o lecție individuală de morală. Indiferent dacă răspunde sau nu, indiferent de ce răspunde și de felul cum răspunde, noul venit este, în sfârșit, bătut în calitate de nou venit iar recidivistul în calitate de recidivist.

Bătaia consistă într'un asortiment de palme ajustate, trimise în figura clientului cu îndoitul efort al brațului și al pieptului ce-l împinge. Întăia palmă este expediată cu o mare putere mecanică pentru motivul că individul se găsește sosit în închisoare. A doua palmă e puiul viguros al celei dintâi. A treia palmă este dată pentru că pălmuitul s'a ferit. A patra palmă rectifică pe a treia. A cincia palmă este chemată de a patra. A șasea palmă stabilește ritmul și cu douăsprezece palme se obține simetria.

Inelele Directorului au jucat rolul boxului blindat, vasalul rămâne vânăt, însângerat și strivit. Inchisoarea are în fund o infirmerie.

Un tânăr svelt, îmbrăcat corect, chiar cu oarecare lux, într'un costum de mătase cănepie, se afirmă la interogatoriu contabil într'o Bancă și își arată în termeni politicoși mirarea că se găsește arestat. La primirea celei dintâi palme figura lui fină, încadrată de procesiunea lungă a hoților de buzunare, exprimă o stupefacție negrăită. Crezuse că e o eroare. După a doua palmă, dată cu răgazul necesar indicației că nu trebuie să se mai înșele el izbucnește în hotul de plâns al uimirii desnădăjuite și în acest moment cumplit, și ca o supremă chemare de leagăn, sufletul lui, strîns până la pruncie, îngână cuvântul: Mamă!

Domnul Director dă drumul palmelor următoare. Etica lui e revoltată de un bărbat în toată firea, incapabil să suporte bătaia, care chiamă ca să-l ajute icoana mă-sii.

Observația Directorului are succes. Hoții îl aprobă cu veselie, ceea ce iscă o atmosferă de colegialitate de clasă între convoiul deținuților și funcționari.

Detinuții, în mare parte cu picioarele goale, sunt înținați de noroiul cenușiu al șoselii străbătute. Câte o pâine jumulită de coajă pe drum, iese din câte o subsuoară petricată. Ferfenița pantalonului a ajuns pe un picior gol la genuchi, iar pe celălalt a rămas la nivelul unei încălțăminte abstracte. Câțiva țărani, neturburați în seriozitatea lor mută, privesc și ascultă cu un aer de prinți liniștiți în opinci, scufundați în căciuli.

Două femei fac un grup osebit în convoi. Una e urâtă, cu înfățișarea de brută monstruoasă a tuturor muierilor din închisoare, lipsite de orice grație și la care sexul, comparabil cu o rană, cu o gâlcă, cu un zgîrci, sau cu un intestin, nu comunică fizicului lor nici o atracție, ochilor nici o scânteiere, pasului, mișcărilor nici o poezie. Burdufuri de hoit prost, saci de vicii abjecte și de atrofii, femeile închise, recrutate din slugile hoațe, nu prezintă nici un interes; perversiunea lor aparține întodeauna cretinismului și niciodată însușirilor de rafinament feminin.

Cealalta, e o fată ca de vre-o 17 ani, pe jumătate goală în carpele sfâșiate, în care este ipotetic îmbrăcată. O privire aproape frumoasă, animată de un accent halucinat, se strecoară printre genele prinse în gălbenușul umed al permanențelor urdori. Gura ei, spintecată ca de brici, e îngropată de-asupra bărbiei. Când surăde, cu cochetărie, printre gingiile vinete fără dinți, i se străvede limba, ca un limbric bălos în cuibul lui fetid. Părul ei, galben ca polenul, contrastează cu figura murdară, stropită pe pomete. Ochii ei caută atenția absentă a primului gardian, cu moletierele verzi și tocurile subțiri.

Sculați în zdrențele pieptului, bumbii sânilor dau, într-o duhoare de vechi spălături de vase, impresia virginității trupului ei neastâmpărat și hidos. Răspunsurile-i sunt recitate cu o aiureală zămbitoare și cu cinismul candid al unei inocențe primitive. E ca un mânz degenerat, care gesticulează artificial și s'a trezit vorbind. Se deduce din povestirea ei, că a servit 5 ani gratuit familia numeroasă a unui bătrân cărciumar albanez, ca fată 'n casă, ca bucătăreasă, ca spălătoreasă și ca guvernanta și că în gospodăria stăpânului ei s'a simțit fericită. Domnișoara cânta la piano *Tosca* și ea o asculta, transportată, cu lingura de supă în brațe. Văzându-i carnea înmugurită, instinctele penisulare ale bătrânului evoluau libidinoase. Într-o seară, pe când familia era la cinematograful, ea s'a văzut silită să-

refuze, în vreme ce, gâfâind, patronul îi strecura în palmă darul, scos din tejghea, al unei hârtii de 2 lei. Însă nobilul orgoliu albanez, rănit, s'a răzbunat. Acuzată de furt, copila fu arestată. Într'un avânt de tinerețe inconștientă, buzele ei arse de mizerie, fac o destăinuire. Deținuta ar fi preferat pe fiul cârciumarului, un tânăr frumos și elegant, cu părul creț de berbec, care scrie poezii.

Directorul o ascultase cu șapca lui de amiral dată pe ceafă, fără să o „plesnească” măcar odată... La o fereastră de sus luminată, apar culorile unui papagal. Și o voce le-neșă, de sirenă, cântă din cadrul ferestrei:

— Mișule, vino la masă...

E doamna Directoare, groasă, în capotul de catifea verde cu pieptul galben și cu o creastă roșie de mătase în cap, gravidă de 6 luni. Atenție respectuoasă, vocile tac, atitudinile se 'ndreaptă. Directorul se 'ntoarce transfigurat către fereastra dintre frunze. Sirena s'a ascuns cu o intenție de farsă și din pervazul ce-o maschează îngână:

— Cucu!... Mișule!... Cucu!

Și când Directorul deschide ușa, ea, de pe scară, împunge cu deștiul și face din întunec:

— Bum!

Pălcul întreg și-a luat porțile de palme, apelul e terminat, noii sosiți încep să se desmeticească și o comandă îi clatină din loc și-i duce 'n fața celei de-a doua porți, a temniții adevărate, o poartă imensă, de lemn gros, încadrată de bolta cu ceasornicul. O poartă mai scundă se deschide din poarta mare înlăuntru, ca un fund și fiecare deținut intră în negura ei, ca pe gaura cheii. E gangul de sub clopotniță, unde convoiul face al doilea popas, pentru percheziții, închis între două porți, poarta pe care convoiul a intrat acum și poarta încă neatinsă, prin care se vor scufunda definitiv în temnița mare.

La o masă cu lampă uriașă și registru așteaptă în coate un alt gardian, a căruia menire este să înscrie conținutul buzunarelor. Alți gardieni caută buzunarele. Un rând de lanțuri monumentale și cătușe decorează umbra uriașă a gardianului de serviciu.

Interogatoriul reîncepe. E amuzamentul suprem al celor ce primesc. Și prima întrebare, după un discurs de injurii colective, retușate de injurătura individuală, așezată sau după cuvîntul întrebător sau la mijlocul frazei sau la sfârșit, dacă întrebarea e scurtă, este monoton aceeași:

— Când ai mai fost *pe-aici*? ...Pe tine te cunosc...

Că a mai fost, că n'a mai fost: fiecare nou-sosit spune că *vine* pentru întâia oară și fiecare iese la percheziție bătut, din nou.

Contabilul bătut de Director și-a calculat situația și a luat hotărîrea să se acomodeze cu orice preț. El și-a formulat speranța timidă că procedând ca la Bancă, prevenitor și gentil, nu ca față de un client ce-și preschimbă polița, dar de un deputat care intră să-și incaseze prețul permisului obținut — calăii lui se vor simți obligați la o atitudine ceremonioasă. Ceeace-l preocupă evident este să dea acestor psihologi impresia că el nu e un hoț ordinar, că nu seamănă cu nici unul din tovarășii lui de drum, asupra cărora contrastează panamaua și costumul lui de *soie écrue*, și că în definitiv el nu e cătuș de puțin vinovat; că o năpastă l-a copleșit pe neașteptate, ajutat de pisma unui director de serviciu, din pricina unei dactilografe.

E de altfel punctul de vedere, sincer sau prefăcut, dar în deobște sincer, al tuturor deținuților. Nici unul nu-și explică arestarea și deținerea și noțiunile tuturor sînt obscure, fie din cauze morale congenitale de paralizie a unui sector de sensibilitate, fie din cauza covingerii exacte că dacă ei au furat ceva alții au furat și fură mai mult, fără să-și piardă libertatea. În mintea lui desorientată fiecare hoț citează hoțiiile [mai mari, autorizate de onoruri și de situații sociale și se mîngăie cu concepția că furtul e starea normală vie a Societății. Și faptul că judecătorul îl întreabă numai despre furtul lui, cu excluziunea oricăror alte furturi bine cunoscute de el, pe deținut îl bucură ca o viclenie secretă cu care se găsește de acord.

Contabilul voind să degajeze personalitatea lui adevărată, cade în exces bombastic și vecinii lui îl batjocoresc iar gardienii cred că au în fața lor un viclesug nesuferit. Onoarea unui gardian de pușcărie consistă întru a nu face impresia că poate să fie prostită și se apără de o asemenea eventualitate cu palmele, cu picioarele și cu pumnii. Un marxist din convoi atrage violent atenția contabilului că nu toți cei de față sînt pungași sau vinovați și că în închisoare stau și deținuți de-o extracție superioară celor ce măsluiesc registrele contabilității, deținuți politici.

Contabilul își cere scuze, cu desvârșire năucit de suma neroziilor ce-și închipuie că a făcut și de terenul pierdut în stima pungașilor, cu care din acest moment va trebui

să viețuiască. Se bălbaie, se împleticește și ar voi să re-tracteze.

Când îi vine rândul, scoate din buzunar un portmoneu de mătase albastră, cu o monogramă de aur.

— E *caramagiu*, definesc doi pungași de buzunare.

— De unde l-ai șterpelit? întreabă altul, observând că în tramvaie portmoneele sânt de obicei de proastă calitate și că numai în marile restaurante circulă asemenea giuvaere.

Pipăindu-l, gardianul întreabă, ca să înscrie în registru:

— Cât ai în el?

— 900 de lei, mă rog, răspunde dulce vocea contabilului de Bancă.

La numărătoarea, făcută cu destoinicie, gardienii au găsit însă suma de 120 lei, și-l chiamă mai aproape.

— Dumneta de-acolo, fâte 'ncoace. Va să zică și minți?

Contabilul de Bancă încă nu a înțeles. El afirmă sus și tare că are 900 de lei în portmoneu. Un torent de stoluri de palme cade pe obrajii lui ușor umflați de atingerile domnului Director și hoții dimpreună cu socialistul, participă cu aprobări unanime la bătaia fantastică a „Domnișorului.” Gardianul perchezitor s'a sculat din coate, dela masă. Convoiul se retrage la pereți și lasă arena liberă în mijlocul încăperii, pardosită cu piatră pătrată, ca unei partide de luptă, pe când, din turla de de-asupra, bat orele de bronz lente, ca un semnal solemn de gong.

Cismele gardianului perchezitor și-au și pus de câteva ori botul în stomacul, în șalele și'n spinarea tânărului contabil de Bancă. Pumnii lui l-au ajuns de repetate ori în fălci cu duritatea silexului colțuros. Inebunit, contabilul se aplică la necesitățile cele mai urgente și se oprește o secundă din cursa ce-l poartă într'un vârtej de picioare și de ghionți, ca să scuipe un albuș sanghinolent. Ochii lui spăimântați caută un zadarnic loc de scăpare. El ar voi să zboare, să se arunce în sus, ar voi să facă explozie ca o bombă, pentru ca botul cismelor Domnului Gardian să nu-l mai întâlnească și să treacă prin el ca printr'un fum. Convoiul înșirat la păreți, surăde. Când cade într'un părete, tovarășii îl aruncă înapoi ca pe o minge cu picioare și contabilul de Bancă, în orice direcție ar nimeri-o și în orice punct s'ar afla, se izbește neapărat de cismele celui ce-l preumblă.

Ședința se încheie cu o formă legală. Contabilul recunoaște că portmoneul lui a conținut suma de 120 de lei.

Sânt orele 8. Ultima poartă a temniții se deschide și

ca, în fața bisericii din mijlocul fostei mănăstiri. Se procedează la „deparazitare.” Contabilul ar vrea să zacă la pământ. În două ore ființa lui s'a transformat cu totul și nu mai are nici amintire. Nu mai știe cum l-a chemat și nu mai știe nici să plângă. I se pare atât de imposibil tot ce i s'a întâmplat încât începe să creadă că el e altcineva, un bandit bătrân sau un gardian sau o vacă sau un papuc de păslă. Între fotoliul de puf din biuroul dela Bancă și cismele gardianului se desfăcuseră secole și civilizații. A mai avut o singură tresărire a omului vechi, când jupuindu-l de haine ca să-l înbăieze, gardianul a dat ordinul:

— La piele!

Mașina de tuns a intrat flămândă cu dinții în părul lui negru ondulat, succulent de sănătate, și după câteva scârțaituri palma lui trece ca'n vis pe ghiuleaua capului, aspră ca un dășag umflat de un dovleac. Apoi, un brici mușcător pus-tiiește toată podoaba bărbăției lui. Căzut în leșinul personalității, el nu aude glumele pieilor goale desfătate de dușa caldă și nu simte în aburul întunecos al sălii imense, pătată de plămădeala de foc a unei singure lămpi cu petrol, nici gândacii mîncându-i săpunul uscat pe buric.

(*Note.—Fragment.—Văcărești 1919.*)

T. Arghezi

ROMANȚĂ NEIZBUTITĂ

«Și dacă ramuri bat în geam»....
Un cântec vechi ți-ai scrie
Să plâng dureri ce nu le am
Și sufletul să mi-l destram
În note de melancolie...

«Și dacă ramuri bat în geam»....
Din doruri vechi ori proaspete
Eu ți-ai dura un schit ca Jammes,
Iar chipul tău să-i fie hram
Și «eu» să-i fiu doar oaspete....

«Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopilor»....
...Dar nu bat ramurile'n geam....
Sunt totuși trist că nu te am,
Că's fără frunză plopilor...

Cu desnădejdi de neofit
Ți-ai spune câte nu mai ești....
Melancolia mi-a murit
Și n'am nici planuri pentru schit
Ca tu să te'ndumnezeiești...

O, de-ai avea un epitet,
Ori o metaforă cu «lună»!...
Cuvântul «dragă»-i prost — regret;
Eu știu — gândindu-mă încet —
Doar că murirăm împreună...

PRELUDIU DE TOAMNĂ

De-acum mor foile pe drum
 Și plâng copacii după ele....
 Încep vecerniile grele,
 Cu ceruri înecate'n fum
 Și lunga-mi veghe pe pridvor
 La moartea foilor ce mor
 Pe drum.

De-acum mor foile, vibrând
 Din freamătul căderii lor
 Adânc și biblic — în minor...
 ...lar crengile trosnesc — ritmând....
 Troiene de rugină-au nins
 C'un miros bun de smirnă, stins
 Și blând.

Mor foile... O, plânge-le...
 Și tu ești foaie de copac,
 Surata lor, ce mor și tac
 Și picură ca sângele....
 Gândind la vânt, cum vine — greu,
 Și cum mor oamenii mereu,
 O, plânge-le,
 O, plânge-le.....

Vasile Munteanu.

SCRISORI DE PE PACIFIC.

Fiji, Tonga.

Samarai, 3 Mai. Reiau, dragă prietenă, scrisoarea cu impresii din Samarai. Ai crede că viața, în această insulă drăguță ca un vis și în această atmosferă de farniente, curge dulce și fericită; totuși nevasta magistratului, cu care fac cunoștință și care mă invită la un ceai, se plânge amar. Tocmai această frumusețe monotonă, această existență prea liniștită, departe de orașele noastre înfrigurate, o apasă. Imi arată multe curiozități indigene — sculpturi denotând o justă intuiție a formei — și-mi dă, ca amintire, un baston de abanos, sculptat artistic. Puțin apoi, trimite la corabie un enorm paner cu portocale verzi, delicioase, ceeace văd pentru întâia oară.

La capătul unei alei zăresc un copac de talia unui stejar de-al nostru, încărcat cu flori asemănătoare — ca aspect și mireasmă — narcisilor albi; nimeni nu-i știe numele.

Tovarășea mea de cabină și-a găsit aici ruda, care îi ieșise întru întâmpinare. Pentru a ajunge la plantațiunea lor — sunt singurii albi printre câteva sute de indigeni, vestiți odinioară pentru canibalismul lor — trebuie 5 zile cu goeleta. Acum 40 de ani, o corabie chineză fu aruncată pe coastele insulelor acestora, *Rossell*; cei câțiva Chinezi scăpați se întoarseră cu o altă corabie să imbarce și restul naufragiaților. Inchipuie-ți mirarea lor când nu găsiră decât zece din cei 460 câți erau la început! Indigenii avuseseră grije să-i prepare gustos, după moda locului.

Dinaintea celor două magazine ale insulei s'a oprit o lume întreagă de indigeni; sunt muncitori pe la plantațiuni, cari vin să-și cheltuiască cele 6 livre — prețul muncii lor întregi de peste an — pentru mici nimicuri de proastă calitate: tutun, cuțitașe, cioburi de oglindă. După ce închid totul cu îngrijire în lădițe din lemn de camfor, pleacă mulțumiți și nepăsători.

4 Mai. Încă două zile de mare, mereu în apropiere de coastă — și ajungem în portul Moresby, capitala Guineei engleze. Stânci sterpe de orice vegetație, pe ici, pe colo, câteva „bungalows” din lemn cenușiu, fără un copac care să le apere de soarele ecuatorial, un drum de pământ roșu semănat cu pietre ascuțite — fac un tablou de desolare și de mizerie, cu atât mai contrastant cu luxul vegetal și cu verdeata exuberantă, de care ne bucurasem până aici.

Iau drumul spre malul mării ca să ajung la satul indigen; în jurul unui puț s’au adunat femei cu bustul și cu brațele tatuate cu motive bizare și purtând aceeași fustanelă împletită din ierburi colorate în roșu, cenușiu, auriu. Ele scot apă — ca femeile din Nazaret — într’un fel de urnă rotundă, al căreia model trebuie să fi fost adus din Orient, odată cu primele migrațiuni în Pacific.

Puțin mai departe, începe satul. Unele lângă altele, sunt construite colibele, în apă, așezate pe piloți de 4—5 metri lungime; te urci la ele pe o scară șovăelnică de bambus. Dinaintea fiecărei colibe se află un fel de verandă, pe care, obișnuit, stă familia întreagă și lucrează. Femeile modelează din argilă vase pentru apă pe care le ard apoi într’un foc de lemne. Altele stau lungite și fumează cu un tub lung de bambus pirogravat. Bărbații cioplesc trunchiuri de copaci pentru pirogele lor, alții împletesc plase. Cum mă zăresc, se precipită înaintea mea cu scoici, obiecte sculptate etc. Fiecare lucru are prețul invariabil de un shilling. Mă întorc la corabie, încărcată cu cumpărături.

8 Mai. Ajungem la Cairus, orașel de 6000 locuitori în Australia tropicală — după 48 de ore pe apă. Un tren special, cerut de căpitanul vasului, ne așteaptă aci, să ne conducă la „Barron Falls”, una dintre cele mai mari atracții ale continentului. Mai întâi străbatem câmpii de portocali și de ananas, apoi drumul începe să urce și trece peste abisuri și prăpăstii, cari te amănesc. La căderea nopții de-a-bea, ajungem la cascadă și, la lumina stelelor, contemplăm masa aceea de apă ce se precipită în vid cu un sgomot de tunet.

... În drum spre Sydney; oceanul se menține liniștit, iar noi suntem sănătoși, vitejește. Ieri seară, un meteor — un enorm ghem de foc cu o coadă nesfârșită — brăzdă cerul și căzu în mare la câteva sute de metri de corabie.

... La Sydney timpul mi se pare prea răcoros, deși iarna de aci e ca iarna Nice-ei sau a Neapolului; am început

prin a mă căpăta cu un guturai sdravăn și cu nevralgii prin tot corpul. De-abea aștept să mă văd din nou sub soarele tropicelor. Peste 10 zile mă imbarc pentru Fiji, călătorie de 6 zile, după care trec prin Samoa, pentru a relua, în sfârșit drumul Americii. Aștept vești din țară la San-Francisco.

3 Iulie 1920. Îți scriu tot de pe bordul unei corăbii, în drum spre Samoa, venind din Fiji—8 zile de mare cu un popas la insulele Tonga. Scrisoarea ta m'a ajuns aseară, la Fiji, prin curierul de Sydney, tocmai cu jumătate de oră înainte de a mă imbarca. Am savurat-o în culcușul meu, cu sufletul plin de nostalgie; dar, răul de țară pe pe care mi l-a dat m'a ferit de răul de mare, de care nu știu dacă ași fi scăpat altfel....

Am petrecut tocmai o lună la Suva, capitala Arhipelagului Fiji, loc incântător, dar mai puțin frumos totuși decât Papeete. Vegetația e mai puțin luxuriantă și aerul nu mai e impregnat cu miresmele tahitiene.

În schimb, am fost găzduită cu mai mult confort. Aveam o cameră excelentă, cu o enormă verandă, privind spre ocean, spre infinit. Am avut și norocul să întâlnesc o veche cunoștință din primele zile ale călătoriei mele, un domn venit aci să-și îngrijească reumatismele, care mi-a fost de mare folos la cunoașterea interiorului insulei, unde civilizația noastră distrugătoare nu și-a împlinit încă definitiv opera. Una din cele mai frumoase excursii, pe cari le-am făcut astfel a fost în susul unui râu, cu o barcă-automobil. Ar fi trebuit să mă vezi, tronând singură pe punte, printre rogojini și perne — chauffeurul cu însoțitorii mei fiind la spatele motorului—și alunecând între țărături acoperite de palmieri și de trestie de zahăr. Ai fi spus, o Cleopatră pe trirema respectivă — decât, fii drăguță și nu-mi atribui și moralitatea ei....

Pe'nserate, ajunserăm la un stat, unde șeful însuși—foarte important personagiu — veni să ne salute. Unul dintre însoțitorii mei îi explică, în idiomul local, că sunt și eu o călătoare din țări depătate, venită aci cu ținta unică de a-l cunoaște. Atunci, îmi puse, de îndată, la dispoziție întreaga sa casă, iar el cu familia se retrase într-o colibă de alături. Palatul acestui potentat canibal consistă într-o spațioasă odaie din trestie, cu podeaua acoperită cu rogojini și despărțită în două printr'un perete *à jour*. Partea

dinainte servește de salon, sală de mâncare, sală de consiliu și de recepție, iar fundul de dormitor. După o scurtă cină rece, pe care, o adusesem cu noi, gazda noastră chemă, în cinstea mea, pe dansatoarele satului, superbe tinere, toate inghirlandate cu verdeață; aveau cununi de frunziș de jur-împrejurul capului, gâtului, brațelor. Stăteam lungiți pe iarbă, șeful alături de mine, fumându-și pipa, scuipând de jur împrejur și spunându-mi în limba lui lucruri, probabil, galante. Dinaintea noastră frumoasele țărâncuțe se așezaseră turcește și executau diverse figuri pe ritmul unui tambur de lemn. Ritmul era perfect și mișcările foarte grațioase. În același timp ele cântau arii pe mai multe voci. În genere, dansul consistă, la aceste triburi ale Pacificului, în mișcări ale torsei și brațelor, picioarele rămânând imobile.

Petrecerea se prelungi până la ora 11 din noapte, când toată lumea se retrase. Domnii meraseră să se culce la celălalt capăt al satului iar eu, fiindu-mi teamă să rămân singur, cerui șefului, printr'un interpret, să-și lase fiica să doarmă cu mine, ceeace el primi cu voie bună. Paturile, o grămadă de rogojini așezate pe iarbă uscată, ofereau un culcuș destul de moale, totuși somnul meu nu fu dintre cele mai dulci. Toată noaptea am fost chinuită de viziuni oribile; mă vedeam pe cale de a fi friptă la frigare pentru un prânz canibal și tresăream înfiorată de groază. Se pare că acești antropofagi din Fiji savurau în special sâni de fată tânără, prăjiți înăbușit. Am văzut furculițele speciale, cu cari mănâncă ei carne de om și, de asemeni niște farfurii lungi, de lemn, în care se servea felul acesta predict de mâncare, numit «long pig». Acum 50 de ani, visul meu ar fi devenit realitate, dar, în zilele noastre, nu mai e nici o primejdie. Zorile îmi împrăștiară temerile stupide și mă îmbrăcai repede pentru a mă bucura de răcoarea dimineții. Satul era delicios și de o curățenie meticuloasă. Bordeiele erau căptușite pe dinafară cu frunze uscate și pe fondul acesta închis se detașeau admirabil plantele cu frunzișul colorat rubiniu și roșu, cari creșteau din loc în loc, împrejurul acestor locuințe. Pe deasupra acoperișului, cocotierii agitau enormele lor buchete de palme; pe lângă aceasta, fiecare colibă își avea arborul pâine și bananierii săi. Indigenii — frumoase specimene umane, o rasă de giganți cu pielea bronzată — circulau a lene. Ca toți locuitorii acestor insule însozite ei nu cu-

nosc munca. Natura le dăruiește pâinea zilnică; n'au decât să caște gura pentru a prinde fructele cerului.

Înainte de a pleca din Suva, avusei prilejul să fac cunoștință cu o principesă din Insulele Tonga. Crescută de misionari, ea vorbește o curată englezească, apoi cântă la piano, știe să mănânce mult mai bine decât mulți dintre noi și nu uită niciodată să-și facă toaleta înainte de-a apărea la masă. E prima dată în viața ei, când își părăsește insula, escortată de 35 de persoane. A venit la Fiji pentru a face o vizită familiei logodnicului său, fiul unui șef important, făcându-și studiile la Oxford. Se întoarce acum acasă, cu 15 tone de cadouri, între cari 600 de rogojini, de la viitoarele sale rubedenii. Vezi dar că lucrurile se fac în mare la prinții canibali. Ne găsim împreună pe punte și ea stă, împreună cu guvernanta, la masa mea. Amândouă au o poftă de mâncare formidabilă, care în Europa noastră ar însemna un adevărat faliment. Toate rasele polynesiene sunt renumite pentru voracitatea lor; și, cum cea mai mare parte din fructele și legumele lor sunt făinoase, cu vârsta oamenii aceștia capătă proporții extraordinare. Femeile trecute de 30 de ani devin niște munți de carne. 24 de ore după plecarea din Suva, ne oprirăm în patria principesei noastre. Insula aceasta ne apără dintr'odată, cu totul netedă și la nivelul apei, acoperită de o intensă vegetație. Cobor din corabie cu principesa, care mă ia la ea acasă. În drum, toată lumea o salută și adesea ea se oprește pentru a răspunde frecându-și nasul, după moda locului. Soră-sa, care ne iese într-o întâmpinare, o tânără de-abea de un an căsătorită, a și început să ia proporțiile rasei. E îmbrăcată cu o rochie albă, fără pălărie și e încălțată cu ghete lustruite, dar fără ciorapi. Soțul ei — un mascul magnific — înrudit cu familia regală, și-a înfășurat în jurul taliei o bucată de stofă care-i coboară până la genunchi, jachetă și guler, ghete americane.... fără ciorapi. Ajungând acasă — clasică vilă de lemn inconjурată de verandă — fusei poftită în salon, piesă mobilată europenește, după gustul provincial: canapele și scaune îmbrăcate în catifea verde, un piano, un minuscul harmonium, mescioare acoperite cu fețe lucrate în «point lace», cu bibelouri de duzină. De jur împrejurul camerei, portrete familiare; remarc pe mama tinerei principese, într-un portret de acum 20 de ani, foarte frumoasă femeie pe atunci, cu trăsăturile fine, iar acum o masă informă. Dacă ași fi

eu logodnicul tinerei, vederea mamei ar face să-mi treacă gustul de a mă căsători cu fiică-sa. Prietena mea princiară voia să mă prezinte reginei-suverane, măreață și foarte convinsă de importanța sa în echilibrul mondial, dar, spre părerea mea de rău, M. S. era bolnavă și nu acorda nici o audiență. Am fost viu decepționată.

Seara, plecarăm pentru a poposi a doua zi într'o altă insulă tot așa de frumoasă și tot așa de verde. Aceste scurte poposiri dealungul drumului sunt fermecătoare. Plăcerea de-a vedea lucruri noi nu-i compromisă de grija bagajelor și de căutarea adăpostului pentru noapte.

7 Iulie. Am petrecut ziua într'o altă minune de insulă, acoperită cu totul de palmieri și de codri de portocali. Pomii erau încărcăți cu fructe aurite, cari, în mijlocul verdeții întunecoase luceau ca niște sori. Aci se vând portocalele cum se vând la noi cartofii—in saci. De altfel n'ai nevoie să le cumperi; totul se reduce la oboseala de a le culege. După masă, căpitanul ne oferi ceaiul pe o plajă de coral, la marginea unei păduri de cocotieri, colț de vis, profanat, din păcate, de societatea noastră gălăgioasă. În apă, coralul avea mii de nuanțe și pretutindeni furnicau pești de un albastru-indigo. La întoarcere (eram cu barca), intrarăm într'o grotă înaltă ca o catedrală pe ai cărei pereți razele solare se frângeau în reflexe metalice.—Azi e Vineri și mâine va fi tot Vineri; trecem din longitudinea estică în longitudinea vestică și de-aceea câștigăm o zi; mergând în sens opus am pierde o zi.—Azi dimineată, două enorme balene se sbăteau la o sută de metri de corabie, provocând o mare emoție printre călători. Tot timpul am navigat printre insule; către seară zărirăm pe un recif coralian scheletul unui vapor poștal, victima acestor bariere submarine ale Pacificului și simbol al fragilității lucrurilor omenești în fața forțelor elementare.

Mâine ajungem la Samoa — ținta călătoriei mele, unde voi petrece o lună; știi că aici și-a petrecut o parte din viață și chiar a murit Stevenson, unul din idoli mei literari. Îi plăcea ca și mie dulceața, parfumul și verdeța tropicelor; «Scrisorile» lui îți vor da imagina locului și mă vei putea urmări astfel în peregrinările mele actuale.

Maria Dr. Stănculeanu.

DIN POEZIA MAGHIARĂ

CAII MORȚEI

Andrei Ady

*Pe drumul înălbit de lună
Când trec cu turmele de nori
Păstorii tainicei țării,
Zorește moartea către noi
Nepotcovite herghelii.*

*Aduc în trapul fără tropot
Fantome mute și călări,
Fantome triste și călări;
S'ascunde luna tremurând
Când ies pe drumul alb din zări.*

*De unde vin? Nu știe nimeni.
Întreaga lume zace'n somn.
Cu scări în vânt, pe loc rămân,
Mereu e goală câteo șa,
Un cal mereu fără stăpân.*

*Iar cel în fața cui adastă
Îngălbenit s'aruncă'n șa,
Pe drumul alb de clar lunar
Îl duce moartea căutând
Alt oaspe pentru alt fugar.*

MYSTERIUM MATERNITATIS.

Zoltan Franyó

*Când te'nfășoară focul verii pline
 Și spre străine zări cu gândul sui,
 Ce s'a făcut norocul meu, prin tine,
 Mamă'ntră mame, nu te rog să-mi spui.*

*De-am fost parfum ce azi în sânu-ți zace,
 Și soare aromind un rod legat?
 Oh, fructul în minune s'o prefăce,
 Iar soarele de mult va fi uitat.*

*De mii de ori în gândul tău născut,
 De mii de ori din mână m'ai pierdut —
 Și-s poate, 'n sânul unei nopți de ceață,*

*Ca, dincolo de zidul de mister,
 Să mă reaflă în alt fraged cer
 Al unor ochi deschiși întâiu la viață.*

Trad. de Nichifor Crainic.

+ ION SCURTU

Câteva amintiri.

S'a stins aproape neștiut, în camera de care o boală nemiloasă îl ținutua de timp îndelungat, unul din cei ce au pregătit sufletele pentru ziua mare a dreptății.

În șirul de imagini ce-mi răsar în minte, văd din depărtarea anilor, un copil palid pășind încet și oprindu-se mereu în drum, spre treptele «Gimnaziului» din Brașov. Noi, ceilalți, zburdam prin «Groaveri» până ce «clopoțelul» răsună, anunțându-ne începutul lecțiilor. El întovărășea cu minte și cu ochii scăldați de iubire fiiască, pe tatăl său, profesorul Ion Scurtu, aproape paralizat, mișcându-se anevoios în cărjele sale și sprijinindu-se din când în când pe umărul slab al copilului său ascultător.

Mai târziu, când părintele, încă tânăr, trebui să-și lase catedra, și familia numeroasă se mută departe, în Brașovul vechiu, colegul meu trecea în fiecare dimineață pe la mine, ca să facem împreună dumul lung până la școală. Dar drumul acesta, pe care îl făceam împreună de două, adesea și de patru ori pe zi, nu era numai lung, ci uneori și primejdios. Pe vremile acelea elevii școalelor românești și ai celor ungurești erau în vecinice lupte. Trecând pe stradă, ne imbrânceam regulat, nevoind să cedăm drumul unii altora, și adesea ne încăeram, având fiecare din noi unul sau chiar mai mulți «dușmani», pe «Livadea Poștii» și pe «Romuri», unde se dedeau lupte adevărate, din care nu odată ne alegeam cu capetele sparte. Noi doi, fiind singurii cari, de câte ori mergeam la școală, aveam să trecem pe dinaintea Gimnaziului unguresc, unde primejdia era mai mare, eram nedespărțiți.

Câte visuri frumoase n'am făcut împreună în anii lungi ai copilăriei, când zilele trec încă încet și fiecare din ele umple viața cu impresii nouă! Câte discuții aprinse n'am avut!

Odată — trebuie să fi avut atunci unsprezece ani — veni în clasa noastră profesorul I. C. Panțu, de la Școala comercială, și ne îndemnă să facem o colecție pentru «cel mai mare poet al Românilor», Mihail Eminescu, doborât de mizerie. Țin minte că în ziua aceea, copleșit cu totul de cele ce auziserăm despre autorul versurilor pe care abia începeam să le cetim, iubindu-le mai mult pentru armonia lor, decât pentru cuprinsul pe care nu-l înțelegeam încă, n'am scos nici un cuvânt în tot timpul lungului drum de la școală până acasă. De-abia înaintea porții mele, unul din noi — nu mai știu care — întrebă pe celălalt:

— Dacă ar zice Dumnezeu: ai să mori tu ca să se vindece Eminescu, — ai primi?

— Indată! a fost răspunsul celuilalt.

Și ca și când am fi și săvârșit fapta jertfitoare, ne-am despărțit, scăpați de gândurile triste care ne copleșiseră.

În anii din urmă ai liceului, când pe fețele sarbede ale copiilor încep să se desemneze linii ce vor rămânea și când în sufletele lor încep să se accentueze trăsuri caracteristice, Ion Scurtu deveni „oratorul” nostru. Cum oratoria a fost în toate timpurile însușirea cea mai rară la Ardeleni, facilitatea de a improviza un discurs, verva și căldura cuvântului său, îi atrăseseră stima întregului „gimnaziu superior”. Mai ales că Scurtu era un naționalist intransigent, condamnând orice tentativă de împăcare cu Ungurii, atacând pe politicienii moderați și decretând lupta pe viață și pe moarte.

În clasa a opta hotărîrăm să înființăm o societate secretă. Toți „abiturienții”, adică toți absolvenții celor trei licee românești, aveau să formeze un fel de frăție de cruce, depunând un jurământ că vor lupta până la jertfa de sine pentru împlinirea idealului național. Ca de obicei, ideea plecă și de astă dată de la Brașov. Scurtu și cu mine am fost delegați să plecăm în vacanța Crăciunului la Blaj și la Năsăud ca să punem toate la cale. Era vremea când la noi Gherea deșteptase admirația pentru scriitorii ruși. În odăița scundă a unei cărciumi din marginea Blajului, unde depuneam jurământul de frăție, sau în sania ce ne ducea noaptea, pe un ger cumplit, de la Năsăud la Bistrița, savuram tot romantismul conjurațiilor de nihiliști ruși. În mijlocul drumului sania se răsturnă. Plini de zăpadă pe mâini și pe față, în zădar încercam să ne mai găsim un cuib cald în multele țoale pe care ni le dădură pe drum colegii

năștudenii. Când am ajuns la Bistrița eram aproape înghețați și numai ceaiurile fierbinți și cuvintele de îmbărbătare ale avocatului Gavril Tripon putură să ne desmortească.

Blăjenii au fost între noi întâii care avură parte de martirajul pe care-l căutară cu toții. Clasa a opta s'a fotografiat și de-asupra grupului a înscris deviza noastră: «Venin vom bea, prin foc ne vom scălda pentru idealul nostru național». Fotografia a ajuns în mâna autorităților, ministerul din Budapesta a dat ordin să se facă cercetări severe și câțiva inși, care luaseră asupra lor vina întreagă, fură eliminați din școală.

După terminarea liceului drumurile noastre se despărțiră.

Al meu mă ducea în străinătate, Scurtu rămase acasă, unde a fost, între studenții universitari, unul dintre cei mai tipici reprezentanți ai vremii „Procesului memorandumului” și a «Replicei». Deprins de la Brașov, unde în fiecare an, cu toată paza poliției, izbuteau studenții să depună, în noaptea Sfântului Andrei, o cunună cu panglica tricoloră, pe mormântul lui Andrei Mureșianu, el a avut curajul ca student al Universității Clujului șovin, să ducă cununa și tricolorul pe mormântul lui Avram Iancu. Procesul politic și temnița erau prea obicinuie încăt să oprească tineretul de la astfel de manifestări ce aveau să țină treaz sentimentul național; trecerea Carpaților era de obicei epilogul.

Ajuns în București, Ion Scurtu se înșiră în rândul acelor Ardeleni care au dus, ca dascăli și gazetari, opera de pregătire sufletească pentru ideea desrobirii. Oratoria sa, în țara bunilor vorbitori nu mai avea greutatea ce o avușese acasă, dar sinceritatea tonului, credința nestinsă în apropiata realizare a visului strămoșesc și statornicia luptei a făcut din el un semănător.

Cu tot temperamentul său de luptător militant, totdeauna l-au ispitit și preocupări științifice.

La începutul acestui veac, o lucrare silindu-mă să plec de la Paris la Lipsca l-am regăsit acolo, după patru ani de despărțire, pregătind cu toată temeinicia o disertație despre viața și scrierile în proză ale aceluiași Eminescu, pentru care în copilărie era gata să-și dea viața. Era în societatea celui tânăr cu inima de copil și cu atâta poezie în suflet, Ionel Borcia, care s'a stins înainte de a putea da dovada puternicului său talent. Le-am vorbit aturci de prietenii mei de pe malurile Senei, de Anghel și Iosif, de pictorii ce aveau să întemeieze „Tinerimea artistică”

și de necesitatea de a da un nou impuls literaturii noastre ce trecea printr-o epocă de lăncezeală. Ion Scurtu și Ionel Borcia aveau să devină prietenii intimi ai celor grupați în jurul «Semănătorului».

Abia au trecut douăzeci de ani de atunci.

Astăzi nu mai trăesc întemeietorii Semănătorului, Coșbuc și Vlahuță. Unul câte unul s'au stins Iosif, Chendi, Anghel și Aurel Popovici, de care Ion Scurtu era mai strâns legat, în nevoia ce o simțise totdeauna de a se alipi cu tot devotamentul prietenesc de o personalitate mare. Aceeași necesitate de a ajuta din toate puterile pe cei cărora le aducea nesfârșita sa admirație, îl făcuse odinioară să fie cel mai devotat adept al d-lui Iorga și să dedice cea mai conștin-cioasă muncă de cercetător scrierilor lui Eminescu.

La vârsta de patruzeci și cinci de ani, Ion Scurtu s'a dus la prietenii săi, mai norocoși decât ei, căci a văzut împlinit idealul pentru care a luptat cu atâta stăruință, nenorocit de sigur că trupul său slăbit de boală nu-l mai ierta să contribuie și la ultima faptă pe care generația noastră de jertfă are încă s'o îndeplinească: înălțarea sufletelor la mărimea vremilor pe care le trăim.

Sextil Pușcariu.

GEORG TRAKL

Existența lui Georg Trakl, cel mai de seamă poet pe care poporul Austriei l-a produs vreodată, pare o minune în timpul nostru, într'o epocă a crizei lirice, a tendințelor de exagerare, ce se nasc din neputința vieții sufletești, pe când mașinile, planele cinematografelor și toată gălăgia zilei asurzesc multe urechi și le fac incapabile de-a mai auzi sunete singuraticе, pornite parcă dintr'o altă lume, de care noi cu greu ne apropiem.

Sinteza vieții sale exterioare e următoarea: Născut în anul 1887 la Salzburg, străbătu o copilărie sfioasă, dar plină de enigmele întâmplărilor fără nume, rămase un singuratic, îndepărtat de programele literare ale zilelor noastre, trecând stângaci prin viață. A fost farmacist; muri în 1914, înspăimântat de cruzimile războiului și, după cum se presupune, în urma unei otrăviri cu o doză prea mare a unei doctorii calmante. Se presupune, într'adevăr. Sigur însă nu se știe nimic. Un suflet care tremura la adierea vântului, n'a putut să vadă craniuri risipite, brațe rupte, pân-tece desfăcute de ghiulele! Pe când era încă farmacist la Salzburg, a scris două volume de versuri, puțin, prea puțin citite, deseori laudate de câțiva prieteni. Singurul om care a luat parte la înmormântarea acestui mare poet a fost un soldat prost, ordonanța «ofițerului farmacist», Trakl.

Poporul german a pierdut în război mulți din scriitorii săi tineri și cu mare viitor. Pe Stadler, Lichtenstein, Lods, Lemm! Dar nici unul din poeții noi, nici Pan-ul evocator, expresionist al naturii largi și colorate, adică Theodor Däubler, nici „prietenu lumii“ Franz Werfel n'a ajuns la o culme absolută, de unde vocea poetului se avântă deasupra oricărei indoeli, adică la poezia firească, organică și mare, cântată de elegicul austriac cu atâtea nepăsare izolată față de legile și cerințele timpului.

Deseori s'au făcut comparații între Trakl și Hölderlin. Și pe drept. Căci amândoi nu au avut nimic comun cu atmosfera vremii lor, amândoi sunt poeții toamnei. Hölderlin e mai simplu, iar ardoarea simplității sale are mai multe

infățișeri, pe când Trakl e mai diferențiat, mai bolnăvicios, posedând mult mai puțină unitate în întregul operelor sale. Pe lângă Goethe, Hölderlin e poetul cel mai apropiat de respirarea lumii antice, de spiritul elen.

După el numai Nietzsche și în deosebi Georg Trakl au dat aspecte necunoscute încă unui cerc întreg de motive lirice, ce conțin toată seninătatea și monumentalizarea străvezie a soarelui apolonic.

Dar pentru Trakl drumul străbătut până la lumina aceea liniștită a fost greu, plin de frunze veștede, muiat de ploi nesfârșite, mărginit de putregai, de seară și de culoarea brună a toamnei. La periferia orașelor mici se odihni, văzu cu ochi înțelegători tristul trai al oamenilor, amoriște multă, corbi mulți. (Și aceasta nu fiindcă știa cine a fost Poe, Baudelaire, Laforgue.) Surioara moartă a poetului răsări din crengi veștede, șezu lângă el în nopțile, când din pădurea moartă păsări îl chemau cu strigăte sinistre. Întreaga sa viață n'a fost decât un văl de agonie, rupt pe alocurea, pentru a face loc unui soare arămiu și tomnatec, pentru a duce mireasma fructelor coapte în ținutul vedeniilor.

Individualitatea fluidă a poetului se îndreaptă spre ținuturile nesfârșite ale sufletului, spre o lume transcendentă, așa că aparițiile și visurile din înfăptuirile sale poetice ne aduc azi deseori aminte de figurile lui El Greco și de scenele amurgite ale marelui pictor german Hans von Marées. Pronunțând numele din urmă, apropierea lui Hölderlin e și mai evidentă. De la tablourile «Ganymed», „Baia Dianei“, „Scenă din pădure“ și până la Trakl e numai un pas. Aci întreaga inspirație e intrupată de chipuri, ce se pierd în priveliștea amurgită a toamnei. Ca și la Greco, materia e deseori spiritualizată, prefăcută în duh. În zona aceasta de senzații nu e loc pentru iubire, pentru motive erotice. O singură dată poetul trezește trecutul, spunând:

*Când luam mâinele tale înguste,
Deschideai ușor ochii rotunji.
De-atunci e mult.*

De-atunci e mult!... Pulsația oricărei existențe materializate e îndepărtată din zarea tristă a acestui poet-sihastru care-și murmura versurile monotone, fără a lua în seamă repetări de cuvinte sau disonanțe în sensul impresiilor, desemnate pe fondul aproape unic al toamnei. Oamenii sunt umbre, pe nesimțite conduse de soartă, morții trăesc, chipul

agonie al naturii apare în orice colț al orizontului. Câteodată expresia suferinței e chiar mocirloasă, iar haosul negru și nesfârșit se învârtă în jurul faptei neputincioase și pasive, dar de cele mai multe ori moartea aduce cu sine o aureolă din razele amurgului.

În poeziile lui Georg Trakl tristețea vieții de soldat, ceața, frunzele căzute, orașele mici provinciale, agonia toamnei precum și veșnica favorizare a câtorva culori ne aduc aminte de un poet român, prea puțin cunoscut: de Bacovia! Fără îndoială, Trakl vede mai mare, mai transcendent. Deseori închegarea de motive care la Bacovia se manifestă ca o încercare vagă, la Trakl e o înfăptuire covârșitoare. Există însă între poezii aceștia o înrudire ce nu se poate nega, mai cu seamă între poeziile rimate ale lui Trakl și versurile poetului român. Pe când Bacovia iubește fanatic „violetul”, Georg Trakl nu se poate despărți de culoarea „albastră și brună”. La poetul român al desamăgirii, s’aud gornisții în „fund la cazarmă,” iar Trakl spune: *«Singuratec un soldat își cântă melodia tristă.»* Citind Poeziile celor doi poezi, răsfoind „Die Dichtungen von Georg Trakl” (Kurt Wolff Verlag.) sau „Plumb” de Bacovia, întâlnim mereu impresii asemănătoare acestora:

*Singur, singur, singur,
Într'un han, departe...*

Dar pentru Trakl unele momente de desnădejde cruntă au fost un purgatoriu, din care apoi au răsărit acorduri pline de o frumusețe incomparabilă, neîntrecută încă. Pământul tomnatec din el a născut un cer senin, chipurile fantastice au dispărut în fața unei lumi dumnezeiești și curate. Bacovia a rămas în întuneric, ca și numele său. Puțini îl cunosc, puțini știu că valoarea elementelor lirice din poeziile sale stă deasupra oricărei laude eftine retorice.

După toate probabilitățile, Bacovia va rămâne un poet al României, Trakl e în versurile sale un european, veșnic viu.

Însă în preajma singurătății versurile celor doi poezi se contopesc câteodată în noi. E toamnă atunci, amurg și amorie dureroasă.

O. W. Cisek

INIMA MEA IN SEARĂ

*Prin seară se aude țipătul liliecilor,
Doi murgi sar pe livadă,
Paltinul roșu vuește.
În fața călătorului apare cârciuma mică pe drum.
Minunat îți plac vinul tânăr și nucile,
Minunat e beat să te clatini prin pădurea amurgită
Prin crengi negre sună clopote'ndurerate,
Îți picură rouă pe-obraz.*

CĂTRE TÂNĂRUL ELIS

*Elis, când mierla strigă'n codrul negru,
Va fi apusul tău.
Buzele tale sorb răcoarea izvorului albastru din stânci.*

*Când fruntea-ți sângerează ușor,
Lasă străvechile legende
Și adâncă tâlmăcire a sborului pasărilor.*

*Tu însă cu pași molatici mergi în noaptea
Ge plină de purpura strugurilor atârnă,
Și mai frumos miști brațele în albastru.*

*Un tufiș de spini răsună,
Unde-ți sunt ochii tăi de lună.
O, de mult ai murit, Elis!*

*Trupul tău e o zambilă,
În care un călugăr își cufundă degetele de ceară.
Tăcerea noastră e o peșteră neagră,*

*Din care câteodată iese un vânat blând
Și pleoapele grele și-închide încet.
Pe tâmplele tale picură roua neagră,*

Ultimul aur al stelelor moarte.

R O N D E L

*Tot aurul zilelor trecut-a,
Culoarea serii albastră și brună:
A baciului fluere blând nui mai sună,
Culoarea serii albastră și brună;
Tot aurul zilelor trecut-a.*

A P U S

*Peste iazul alb
Pasărilor sălbatice au plecat.
Seara de la stelele noastre băntuie un vânt înghețat*

*Peste mormintele noastre
S'apleacă fruntea sfărâmată a nopții.
Sub stejari ne legănăm într'o barcă de argint.*

*Mereu răsună zidurile albe ale cetății.
Sub arcuri de spini
O, frate, ne urcăm ca arătători orbi spre miezul nopții.*

APROPIEREA MORȚII

*O, seara ce se duce prin stelele întunecoase ale copi-
[lăriei,*

*iazul sub sălcii
Se umple cu ale tristeței bolnave oftări.*

*O, pădurea ce ochii bruni și-apleacă lin,
Când din mâinile osoase ale singuratecului
Cade purpura zilelor încântate.*

*O, apropierea morții! Să ne 'nchinăm!
In noaptea aceasta se desfac pe perine încălzite,
Galbene de tămâe, ale îndrăgostiților trupuri mlădioase.*

LINIȘTE ȘI TĂCERE

*Păstori îngropară soarele în codrul despuiat.
 Un pescar trase
 În plasa păroasă luna din iazul înfrigurat.*

*În albastrul cleștar
 Locuște omul palid, cu obrazul proptit pe stelele lui;
 Sau capul și-apeacă în somnul de purpur.*

*Dar sborul negru al pasărilor cuprinde mereu
 Pe cel ce vede sfințenia albastrelor flori,
 Tăcerea rechiamă trecutul uitat, îngeri pierduți.*

*Fruntea înoptează din nou pe piatra stropită de lună;
 Ca un tânăr strălucitor
 Răsare sora în moartea întunecată a toamnei.*

H E L I A N

*În singuratecele ceasuri ale spiritului
 E frumos, în soare să mergi
 De-alungul galbenelor ziduri ale verii.
 Ușor sună pașii prin iarbă; dar doarme mereu
 În marmură sură fiul lui Pan.*

*Seara pe pridvor ne îmbătarăm cu vin brun.
 Roșietică jăruște piersica prin frunziș;
 Blândă sonată, râs bucuros.*

*Frumoasă e liniștea nopții.
 Pe 'ntunecoase zări
 Ne întâlnim cu păstori și stele albe.*

*Când toamna s'a făcut,
 Se-arată o lumină rece'n crâng.
 Imblânziți pribegim de-alungul zidurilor roșii*

*Și ochii rotunzi urmează sborul pasărilor
Seara cade apă albă în urne de mormânt.*

*În rămurișul gol serbează cerul.
În mâini curate poartă țăranul pâine și vin.
Și pașnic poamele se pârguiesc în cămara însorită*

*O ce serios e obrazul morților dragi.
Dar sufletul se bucură de adevăr.*

P S A L M

*E o lumină stinsă de vânt.
E un ulcior câmpenesc, pe care după amiază îl pără-
[sește un bețiv.
E o podgorie arsă și neagră cu găuri pline de painjeni.
E un pridvor văruit cu lapte.
Nebunul a murit. E o insulă din Oceanul Pacific
Gata să primească Zeul soarelui. Se lovesc darabanele
Bărbații duc jocuri rășboinice.
Femeile leagănă cosițele în desfășurări de alge și flori
[de foc,
Când marea cântă. — O, raiul nostru pierdut!*

*Nimfele au părăsit codrii de aur.
Se îngroapă străinul. Incepe atunci ploaie cu străluciri.
Fiul lui Pan răsare în făptura unui muncitor de pă-
[mânt,
Care doarme la amiază pe asfaltul încins.
Sunt fetițe mici într-o curte, în hăinuțe de o sărăcie
[ce-ți rupe inima!
Sunt odăi, pline de acorduri și sonate.
Sunt umbre cari se îmbrățișază în fața unei oglinzi
[oarbe.
La ferestrele spitalului se încălzesc convalescenți.
Un vapor alb duce molimi sângeroase în susul canalului.*

Sora străină răsare iar în visele urâte ale cuiva.
 Odihnind în aluniș, ea se joacă cu stelele sale.
 Studentul ce-i seamnă ca un frate se uită lung după
 [ea pe fereastră.
 După dânsul stă fratele lui mort, sau coboară vechea
 [scară întortochiată.
 În întunericul castanilor bruni păleşte chipul preotului
 [tânăr.
 Grădina e în amurg. Prin pridvorul mănăstirii fâlfâie
 [lilieci împrejur.
 Copiii paznicului se opresc din joc și caută aurul ce-
 [frului.
 Acorduri finale ale unui quartet. Mica oarbă fuge tre-
 [murând prin alee,
 Iar mai târziu umbra ei pipăie de-alungul zidurilor
 [reci, înconjurată de basme și legende sfinte.

 E o barcă neagră, care coboară în seară negrul canal.
 În întunecimea azilului vechi se dărâmă surpături ome-
 [nești.
 Orfanii morți stau lungiți lângă zidul grădinei.
 Din odăi sure ies îngeri cu aripi pătate de glod.
 Viermi picură din pleoapele lor îngălbenite.
 Piața din fața bisericii e tăcută și mută ca în zilele
 [copilăriei.
 Vieți trecute alunecă pe tălpi de argint
 Și umbrele osândiților se coboară spre apele suspină-
 [toare.
 În mormânt se joacă vracul alb cu șerpilui.

 Tăcut, peste câmpul morții, Dumnezeu își deschide ochii
 [de aur.

Trad. de Ion Pillat și O. W. Cisek

INSEMNĂRI ASUPRA VIETII POLITICE AMERICANE

Participarea Statelor-Unite, pentru prima oară în istoria lor, la un războiu pe pământul vechei Europe, importanța lor din ce în ce mai mare în istoria lumii, sumele enorme date cu împrumut Europei, sunt atâtea motive pentru care politica internă a Statelor Unite, legată atât de strâns de politica lor externă, ne atinge acum direct. O scurtă privire asupra principalelor partide americane ar putea fi, astfel, de oarecare interes și pentru publicul românesc, cu atât mai mult cu cât revistele noastre s'au ocupat până acum prea puțin de viața politică interioară a marelui Republice Federale.

În Statele-Unite, ca în Anglita și în România dinaintea războiului, se perindă la putere numai două mari partide: partidul republican și partidul democrat. Mai există, bine înțeles, și alte organizațiuni politice: progresiste, și socialiste, muncitorești, etc., dar acestea n'au decât o prea slabă înrăurire asupra vieții politice a țării și se pare că ani îndelungați încă nu vor putea pune în primejdie monopolul de fapt al celor două mari partide de guvernământ.

În paginile ce urmează voi încerca să arăt, pe scurt, ce sunt acele două partide, ce curente de idei reprezintă, ce interese apără, ce au în comun și cum se deosebesc, precum și cauzele atotputerniciei lor.

O schiță sumară a situației politice din vre-una din țările Apusului Europei ar fi ușoară de oare-ce, în acele țări, diferitele partide ne înfățișează de obicei, caracteristice destul de simple și evidente, pentru ca observatorul cel mai superficial, să le poată repede clasifica și recunoaște sub etichetele schimbăcioase, ca partide de stânga, de dreapta și partide intermediare. Iar dacă o clasificare similară ar fi ceva mai anevoioasă în Europa centrală sau orientală de astăzi, aceasta se datorește numai stărei haotice de tranziție în care se află acum această parte a lumii.

În Statele Unite însă vom întâmpina dela început elemente

noi isvorite din dezvoltarea istorică a Americii, cari vor
mări simțitor complexitatea studiului.

Dacă ne-am uita la o hartă electorală a Republicii,
ne-ar izbi dela început, un fapt caracteristic: în loc de o
hartă peștigă cum ar fi mai toate hărțile similare din Apu-
sul și Nordul Europei, am avea înaintea noastră o hartă
compusă numai din juxtapunerea câtorva blocuri mari și
compacte.

Peste toată regiunea de Sud-Est, dela granițele Mexicului
pană la miază-noapte de Washington și de Baltimore,
peste New-York și Boston—două avantposturi democratice
tradiționale—am vedea culoarea partidului democrat.

În schimb, culoarea partidului republican ar cuprinde
noua Angliă și marea majoritate a Statelor dela Nord
și dela Apus. Peste ar fi numai câteva State, mai noi
din Nord-Vest și de pe coasta Pacificului mai puțin hotă-
rate în credințele lor politice. Și dacă am cerceta hărțile
electorale din trecut ne-am da seama că aceasta localizare
a partidelor nu este un lucru episodic, sau de dată recentă,
ci o caracteristică fundamentală a vieții politice ameri-
cane. Statisticile electorale ne-ar arăta că de 70-80 de ani
și mai bine, acele State meridionale, au votat neconștient
pentru partidul democrat.

(Majoritățile republicane din cei dintâi ani după războiul
civil pot fi trecute cu vederea, de oarece erau produsul
regimului de teroare impus de nordiștii învingători). Și
această statornicie am găsit-o în Statele de miază-noapte,
Vermont, Massachusetts, Maine, New Hampshire, Michigan,
Pennsylvania, etc, cari dau regulat, de mai bine de șai-
zeci de ani, la fiecare alegere federală sau președințială,
majorității covârșitoare partidului republican.

Ca să apărăm mai bine ce deosebire implică această
stabilitate între viața politică americană și aceea din Europa
să ne gândim numai o clipă la nenumăratele schimbări
de regim, la revoluțiunile, la transformările adânci ce le-a
văzut continentul nostru dela jumătatea veacului trecut!
Acești doi factori, localizarea geografică a partidelor și
statornicia alegătorilor, factori necunoscuți în același grad,
în Europa, ne învederează dela început că nu putem aplica
celor două mari partide americane metodele noastre de
clasificare obișnuite. Fiindcă, deși aceste partide reprezintă
curente, interese și idei, răspândite pe tot cuprinsul repu-
blicei, de oarece în fiecare Stat există o minoritate repu-

blicană sau democrată, totuși ele au rămas încă prin origina, tradiția și recrutarea lor, partide regionale.

Nu le vom putea ast-fel înțelege bine dacă nu cunoaștem liniile generale ale dezvoltării lor și ale trecutului lor. Firul între trecut și prezent n'a fost rupt aci precum s'a întâmplat în prea multe țări din Europa.

Originile partidului democrat le găsim tocmai în veacul al XVIII-lea. Liberalismul practic al partidului „whig” englez, dogmatismul sistematic al enciclopediștilor francezi și idealismul republican al lui Jefferson, iată cele trei izvoare cari sunt la obârșia lui.

Pe când partidul «federalist» de sub Washington reprezintă oarecum un centralism mai autoritar și poate mai conservator, Jefferson și prietenii lui puneau mai mult preț pe libertate, dorind să asigure cât mai bine, atât libertatea individuală cât și autonomia fiecărui stat din cuprinsul Uniunii.

Această libertate concepută de o clasă de mari proprietari aristocrați era de altfel o doctrină care aducea aminte democratismul orașelor elenice din vechime, căci se împăca prea bine cu menținerea robiei.

Dacă de fapt, deci, doctrina partidului suferea multe corective, în ceea ce privea libertatea individului, tindea să devină dimpotrivă din ce în ce mai categorică întrucât era vorba de drepturile Statelor de a se ocărui cât mai neatârnat de puterea Federală.

Acest regionalism crescând se datora în primul loc faptului că în urma imigrării foarte însemnate ce se răvărsase dela 1820—1830 încolo asupra Statelor dela Nord și a punerii lor în valoare, importanța relativă a Statelor meridionale — cele mai populare și cele mai bogate la începutul veacului, — scădea treptat și guvernul central cădea mereu mai mult sub influența Nordului.

Statele dela miazăzi știau însă prea bine că această mutare spre nord a centrului de gravitate al Republicei era plină de primejdie pentru ele. Ele n'aveau bogățiile minerale nemărginite ale Nordului, nu atrăgeau pe imigranți, atât din pricina climei lor prea călduroase și prea umede, istovitoare pentru muncitorul alb, cât și din pricină că lucrătorii localnici fiind cei mai mulți robi negri, atmosfera morală și materială, pentru un imigrant lipsit de capitalul trebuincios spre a-și cumpăra el însuși robi, era înjositoare.

De altfel clima acestor State cu verile lor înăbușitoare

și prea lungi explica robia și persistența unui sistem social arhaic, care dispăruse din Vestul lumii civilizate.

Sub acest cer dogoritor îi venea greu albului să lucreze cu brațele sale. În afară de câteva regiuni muntoase mai răcoroase, împrejurările nu erau favorabile dezvoltării micii proprietăți familiare. Condițiunile locale impuneau albului misiunea de organizator, de conducător, de capitalist și aristocrat. Această cu atât mai mult cu cât și produsele agriculturii lor erau de o desfacere mai grea, ceea ce presupunea mai multă pricepere decât vânzarea grânelor din regiunile temperate.

Un mic cultivator poate vinde ușor și ori unde grăul sau porumbul lui, căci dacă acestea sunt produse de export sunt tot-odată și produse de *consumație imediată și locală*, pe când bumbacul și trestia de zahăr, produsele de căpetenie ale Sudului, sunt *materii prime industriale* cari nu vor fi cumpărate decât de industriașii ale căror fabrici pot fi situate la mii de kilometri depărtare. Astfel nu mai poate fi vorba aci de vânzare imediată, de cantități fie chiar minime, ci numai de operațiuni «en gros» la bursele din centrele mari, la New-York, la Londra, la Liverpool. Pentru asemenea operațiuni, un cultivator mic, lipsit de cunoștințele necesare, de credit și de legăturile trebuincioase s'ar afla într-o stare de prea mare inferioritate și astfel, pe când în Statele septentrionale se întinsese repede proprietatea mijlocie și cea mică, în Statele sudiste nu se fărâmițaseră marile domenii, «plantațiunile» urmașilor „Cavalerilor” și coloniștilor din veacurile precedente.

Existența acestei societăți mai subțiri, mai bogate, mai obișnuite să conducă și să porunciască explică de ce mai toți bărbații politici mai de seamă ai Republicei, până pe la 1830—1840, erau originari din acele State meridionale. Washington, Jefferson, Madison, Monroe, Jackson, Calhoun, etc., făceau cu toții parte din această mică lume aristocratică și patriarhală, o lume care există, mai mult sau mai puțin modernizată, și astăzi, deși a pierdut mult din importanța ei.

Deosebirile adânci, atât materiale cât și morale între Sudul și Nordul republicei deveniseră tot mai adânci în decursul primei jumătăți a veacului trecut. Odată cu dezvoltarea industrială a Statelor dela Nord prin anii 1840—1850 crescuse în acele State nevoia de materii prime ieftine pentru industriile lor. În același timp, manufacturierii lor,

cari dobândiseră o importanță și o influență din ce în ce mai mare, cereau cu o insistență crescândă urcarea tarifului vamal spre a putea mai bine lupta împotriva concurenței străine.

Aseste tendințe ale Societății mercantiliste dela Nord nu se potriveau însă de fel cu interesele Societății agricole patriarhale dela Sud. Agricultorii doreau să fie lăsați să cumpere obiectele manufacturate, de cari aveau nevoie pe piața unde erau mai bune și mai ieftine, și să poată face negoț liber cu străinătatea. Erau astfel pe atât de liber-schimbști, pe cât erau protecționști cei dela Nord.

Pe lângă această gravă și naturală divergență de interese între o societate industrială și o lume rămasă încă în stadiul agricol, o gravă cauză de neînțelegere mai există în chestiunea robiei.

Pentru urmașii puritanilor din Boston, pentru protestanții rigizi din Philadelphia, pentru toate spiritele democratice și liberale din Statele de Nord, perpetuarea robiei pe pământul „liberei Americi” era o rușine de nesuferit.

Agitația pentru desrobirea sclavilor devenea din ce în ce mai amenințătoare pentru Statele dela miază-zi și creștea cu progresele imigrației—mai ales după 1848—și după înfrângerea mișcărilor revoluționare din acel an, odată cu sosirea unui număr mare de refugiați politici aparținând partidelor europene înaintate. Spre a putea să-și ajungă scopurile, aboliționistii doreau să lărgască cât mai mult sfera de atribuțiuni a guvernului federal ca să poată interveni mai hotărâtor în această chestiune.

«Plantatorii» socoteau, dimpotrivă, că robia Negrilor era cheazășia prosperității sudului. Negrul, fire încă sălbatică și nestatornică, nu lucra bine decât ținut de scurt. Se mai puneă întrebarea dacă se puteau desrobi acele șase milioane de sclavi fără a despăgubi pe stăpânii lor. Robii aceștia fuseseră doară cumpărați și posedați ca ori-ce altă proprietate. Ba, esențialul averei multora dintre agricultorii Sudului consta tocmai în robi. Desrobirea lor fără despăgubire însemna ruina celor dintâi.

Pentru toate aceste motive, partidul mai reprezentativ din Statele de Sud, partidul democrat, care își dădea bine seama că guvernul central era menit să cadă tot mai mult sub influența Nordului nu putea decât să opună cu tenacitate ideilor de unionism centralisator și de liberalism social ale lui Lincoln, programul lui de liberalism vamal și federalist și de reacționarism social.

O antinomie atât de completă într'o atmosferă atât de încărcată și într'o lume atât de energică în vitalitatea ei cum era America, avu deslegarea ei firească: războiul.

Cu toate că partidul democrat perdu războiul și fu nevoit să se plece și să se lepede pentru totdeauna de programul lui separatist, rămase drag Albilor meridionali, fiindcă în el se întrupase rezistența vechei lor societăți patriarhale care nu voia să moară și eroismul desnădăjduit al patriei lor efemere în cei patru ani grozavi ai războiului.

Infrângerea avu însă această urmare importantă, că impunând partidului democrat moderarea și atenuarea progresului său particularist, îl făcu astfel apt din nou de a deveni un partid de guvernământ național cu partizani răspândiți pe tot cuprinsul Republicei. Devenind partid național rămânea totuși partidul sudului, căci acolo păstra rădăcinile sale mai adânci și grosul trupelor sale.

Acest îndoit caracter de partid național și de partid regional va lămuri multe din anomaliile ce ni le înfățișează atât partidul democrat, cât și republican și care își au repercusiunea asupra vieții politice a țării. Astfel se înțelege mai ușor statornicia extraordinară cu care marea majoritate a alegătorilor meridionali votează pentru partidul democrat și majoritatea alegătorilor Nordului pentru partidul republican dacă privim aceste două partide, ca expresia politică a două regiuni, a două societăți și—de n'ar fi comunitatea de limbă și de sânge—chiar a două naționalități deosebite. Precum în Europa un om aparține prin naștere unei națiuni de care n'are să se mai despartă în cursul vieții, în Statele Unite omul mai degrabă se naște într'un partid, decât îl alege.

De aci decurg însă mai multe urmări importante. Căci, din cele 48 de State, care compun astăzi republica, Statele meridionale cari dau majorități statornice partidului democrat sunt numai în număr de 12, printre celelalte 36 sunt câteva fără culoare politică bine hotărâtă, dar majoritatea lor sunt credincioase partidului republican. Astfel, în chip normal, republicanii stăpânesc guvernul central, iar partidul democrat este osândit să rămână în opoziție atâta timp cât minoritățile democratice din Statele de miază-noapte n'au devenit majorități într'un număr destul de mare de State pentru ca echilibrul electoral național să poată fi schimbat. Aceasta însă nu se întâmplă decât rar. Trebuie să fie o stare de nemulțumire quasi-generală, să

vină vremuri grele de criză industrială sau economică, sau — și într'acolo se îndreaptă de obicei, nădejdiile democrațiilor — neînțelegeri grave în sânul partidului republican pentru ca acea răsturnare a echilibrului normal să poată avea loc.

Dela 1860 până la 1912, partidul democrat a putut să rămână numai opt ani la Washington, iar cele două președinții democratice ale lui Wilson dela 1912 la 1920, se explică prin sciziunea provocată în rândurile republicanilor de către Roosevelt, când a încercat să formeze sub numele de partid progresist un al treilea partid de guvernământ cu elementele mai înaintate ale partidului republican.

Alegerile generale din 1918 și cele președințiale au regăsit însă partidul republican consolidat și unificat și cu reușita republicanilor am reintrat în fagașul politic normal. Astfel, înfrângerea candidatului democrat în 1920 nu trebuie interpretată numai decât, cum s'a făcut în Europa, aproape pretutindeni, ca datorită politicii lui Wilson la conferința din Paris, trecându-se cu vederea că alegerile din 1918, care avuseseră loc înainte chiar de întrunirea conferinței, fuseseră un succes strălucit pentru republicani. Izbânda republicanilor era asigurată în afară de orice considerație de politică străină.

Faptul că partidul democrat, partidul urmașilor marilor plantatori aristocrați ai Sudului (aristocrați chiar de neam, de oarece mulți se trag din cadetii marilor familii Engleze, imigrați în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea), nu poate ajunge la putere decât cu ajutorul nemulțumiților septentrionali, mai are încă alte consecințe oarecum paradoxale.

Pe când „elita” socială, clasa cea mai bogată, mai cultă și mai conservatoare, deține puterea în Statele meridionale sub numele de *partid democrat*, (după ce muncitorimea neagră a fost despuiată de drepturile sale electorale prin diferite subterfugii mai mult sau mai puțin legale) în schimb clasa echivalentă din Statele septentrionale este în marea ei majoritate republicană, iar democrații se recrutează printre opozițiile locale, compuse din elementele mai înaintate, lucrători, mici slujbași, profesori și alți intelectuali radicali — republicanii dela putere fiind conservatori.

Astfel partidul democrat, conservator în Statele meridionale, nu poate veni la putere decât folosindu-se de o slăbire anormală a partidului opus și mulțumită concursului ce i să dă de către radicalii septentrionali. Este, așa

dar, conservator ca partid regional și partid de stânga ca partid național, fiindcă odată ajuns la putere, intelectualii radicali de la Nord, mai energici, mai activi, cu idei politice mai clare și mai sistematizate decât marii proprietari rurali ai Sudului, impun programul și directivele lor în chestiunile de interes național.

Tipic în acest sens a fost regimul profesorului radical Wilson: întregul lui program de politică străină, toată ideologia lui umanitară reprezentau ideile cercurilor intelectuale radicale din care făcea parte, fără a fi nici de cum isvorite din vreun curent adânc de opinii în masele partidului al cărui șef devenise. Mulțumită disciplinei stricte a partidului democrat și pentru motivele pe care le aminteam mai sus, Wilson reuși destul de ușor să impună vederile sale partizanilor săi, dar faptul că președintele Statelor-Unite rămâne șef de partid, deși îi dă mai multă putere efectivă în lăuntrul țării, îi slăbește acțiunea sa în afară, fiindcă politica lui externă este judecată și criticată în funcție de politică lui internă și cu aceeași asprime. De nu va fi știut Președintele să-și concilieze capii partidului advers, la plecarea lui dela putere, (deși directivele generale ale politicii străine americane nu se vor modifica decât în măsura îngăduită de împrejurări), tot ce va fi fost mai personal, mai nou în politica lui străină va cădea odată cu politica lui internă.

Astfel și pentru aceste motive a fost părăsită politica străină a lui Wilson cu toate că în 1919 și 1920 idealismul generos de care era însuflețit poporul american ar fi înlesnit mult adoptarea de către națiunea întreagă a programului lui Wilson, dacă acesta la rândul lui ar fi putut să se ridice dela planul politicii de partid la acela al politicii naționale. Din nefericire, precum se știe, caracterul pizmaș și autoritar al fostului Președinte nu este la înălțimea mării sale inteligențe. N'a putut trece peste ura și prejudecățile sale personale și n'a știut să facă pe Americani să uite că era șef de partid și să vadă într' insul numai întruparea supremei autorități a statului.

Dacă am vorbit până acuma de eterogenitatea partidului democrat nu trebuie să ne închipuim că partidul republican ar fi cu desăvârșire omogen. În realitate cuprinde și dănsul grupări cu tendințe foarte variate. Lăsând la o parte elementele republicane din Statele meridionale, importante numai în Tennessee și Kentucky, și mărginin-

du-ne să aruncăm o privire asupra republicanilor din Statele de Nord, vom observa că, cu cât mergem dela Atlantic spre Pacific, cu atât organizațiunile republicane tind să devină mai puțin conservatoare.

La New-York, la Boston, la Cleveland, la Pittsburgh, republican și conservator sunt termeni sinonimi. Partidul republican este prin excelență partidul burgheziei, unei burghezii bogate, energice și sigure de puterea ei. Spre apus de Chicago, lucrurile se schimbă însă: a fi republican în Statele de Vest și de pe Coasta Pacificului nu mai înseamnă numai decât a fi conservator. Firma republicană cuprinde acolo minorități radicale câte-odată foarte importante. Aceasta se înțelege fără prea mare greutate.

Statele la Apus de Mississippi sunt mult mai noi, fiind locuite numai de la jumătatea veacului trecut, unele chiar nu există ca State decât de vreo patruzeci de ani. Personalul lor politic, care s'a format de abia dela 1860—1880 începe în ținuturi încă aproape pustii, unde totul era de organizat dintr'odată, a fost influențat fără îndoială și de această atmosferă de „tabula rasa” care predispune la încercări politice mai îndrăznețe și la adoptarea de sisteme sociale mai simpliste și mai radicale.

De altfel populația acelor regiuni cuprinde o proporție de imigranți veniți de curând mult mai însemnată decât aceia a Statelor orientale, cari n'au avut încă timpul să uite origina lor săracă și umilă și cari deseori și-au însușit idei mai mult sau mai puțin înaintate.

Mulți dintre acești imigranți sunt de obârșie scandinavă sau germană și poate mai înclinați din fire, decât Anglo-Saxonii practici, către speculațiunile politice și sociale și sistemele mai teoretice și mai radicale.

Milwaukee, orașul cel mai scandinav și german din Statele-Unite este totodată singurul oraș mare american care să aibă un primar socialist.

Dizidențele republicane găsesc întotdeauna în acest «Middle» și „Far West” adepții lor mai numeroși și aripa stângă a partidului, condusă azi de Senatorii Borah, din Idaho, și Johnson, din California, își are acolo cetățuia.

Faptul că partidul republican a rămas totuși organizațiunea cea mai conservatoare dintre cele două mari partide americane se explică prin faptul că elementele mai culte, mai pregătite și mai influente ale partidului se găsesc la răsărit de Chicago..

Intr'acolo sunt capul și punga partidului și conservatorii din Noua Anglieră, din Pennsylvania și din New-York se simt, și sunt, într'adevăr, prea superiori ca pregătire și suprafață, republicanilor apuseni, pentru a putea primi directivele lor. De altminteri, sunt și numericește cei mai importanți, de oarece, deși reprezintă o regiune mult mai mică decât imensul vest, aceste ținuturi sunt mult mai des populate.

Tendințele fundamentale ale partidului republican nu s'au schimbat mult de o jumătate de veac.

Conducătorii cum este de marii industriași și bancheri din metropolele comerciale ale națiunii, se îngrijește mai ales de propășirea economică a țării. Tot ce ar putea să turbure sau să micșoreze această prosperitate, reforme sociale prea adânci, cheltuieli de Stat prea mari, atingerea drepturilor de proprietate în veri ce formă, este proscris din programul partidului. A rămas și astăzi protecționist, justificând aceasta—înainte de războiu—cu argumentul că industria europeană putea să producă mai ieftin decât cea americană din pricina salarilor mai mici plătite muncitorilor, iar dela război încoace, invoacă ca motiv scăderea valurilor europene care, pentru unele țări ca Germania, accentuează și mai mult disparitatea în costul de producere.

Republicanii guvernând mult mai des, rămânând vreme mult mai îndelungată la putere decât democrații și reprezentând totodată și tendințe de guvernământ mai autoritare și mai centraliste, au o concepție mai mândră, oare cum mai imperială, a politicii străine a Statelor-Unite.

Democrații sunt prea regionalisti în originile și în obiceiurile lor intelectuale pentru a fi partidul naționalist al republicei. Iar republicanii sunt cu atât mai predispuși să joace acest rol cu cât marile bănci și trusturi cari au o atât de puternică, deși ascunsă, influență asupra lui, posedă interese foarte însemnate în străinătate și mai cu deosebire în America Centrală și în China și doresc, precum este firesc, să se folosească de prestigiul politic al Statelor-Unite spre a apăra și consolida cuceririle lor economice.

Această politică de expansiune economică-politică a fost osândită în termeni aspri de Wilson, care o numea cu dispreț «politica dollarului», dar cu întoarcerea republicanilor la guvern ne putem aștepta la reînvierea ei sub o formă mai mult sau mai puțin atenuată.

Președintelui sunt atât de restrânse, personalitatea lui este atât de subordonată primului Ministru, încât alegerea se face într-o atmosferă de semi-indiferență.

Dimpotrivă, în Statele-Unite, unde președintele este precum amintiam și propriul său prim-Ministru—un prim-Ministru care are această enormă superioritate asupra colegilor săi Europeni *de a fi inamovibil timp de patru ani*—alegerea Președintelui este actul primordial al vieții publice. Mii de oratori și de gazetari vor fi mobilizați încă cu un an înainte de alegere ca să pregătească opinia publică pentru candidatul partidului.

Cu toate legile aspre ce s'au votat pentru a se impune o limită cheltuelilor făcute în cursul unei campanii electorale, marii bancheri, industriașii, bogătașii partidului nu cruță banii lor și sumele întrebuintate, direct sau indirect pentru propaganda partidului se ridică la un total foarte însemnat.

Partidele mici, grupările sărace, dizidentele sunt astfel prin forța lucrurilor eliminate dela început din lupta electorală. Se află în situația unui prăvăliaș lipsit de credit care ar voi să facă concurență unui puternic trust. Aceste grupări pot vegeta, dar sunt menite să rămână într-o veșnică și stearpă opoziție.

De altminteri încă alți factori de natură mai subtilă intervin pentru a stabiliza și mai bine viața politică americană. În mai toate țările din Europa, constituțiunile și legiurile liberale de astăzi reprezintă rezultatul unei lungi lupte. Sunt pozițiuni cucerite pas cu pas în decursul anilor împotriva crâncenei rezistențe a coroanei, a claselor privilegiate și a clerului. Spiritul revoluționar va fi astfel oarecum sădit chiar la temeliiile Statului, căci însăși legea lui fundamentală, va fi fost cândva, oricât de respectabilă ar părea ea acum, fiica radicalismului militant, sau chiar a unei revoluțiuni sângeroase. Cetățeanul se va naște și va crește într-o atmosferă de critică politică; ideea că libertățile publice, că legea de bază a Statului oglindesc izbânzile succesive câștigate asupra părtașilor trecutului, îl va face să privească—poate chiar fără a-și da bine seamă de aceasta—legile fundamentale ale țării nu ca un „nec plus ultra“, un ce intangibil, ci ca un popas pe drumul ce duce către o formă socială mai armonioasă și mai dreaptă, o lege perfectibilă prin natura ei. Astfel va fi oare cum o datorie a bunului cetățean de a supune Constituția și legile fundamentale ale țării unei periodice revizuirii ca să le facă

În afară de aceste două mari partide de guvernământ mai există, bine înțeles, alte organizațiuni politice, din care cea mai importantă este cea socialistă, deși la alegerile din urmă nici un socialist n'a reușit să pătrundă în parlamentul federal. Acest insucces este de altfel semnificativ și invederează cât este de monopolizată de fapt viața politică de către cele două partide tradiționale.

Muncitorii industriali sunt organizați într-o mare Federație a muncii care cuprinde $2\frac{1}{2}$ milioane de membri.

Președintele ei, S. Gompers duce de trei ani o campanie activă împotriva bolșevismului, dar influența politică a Federației ca atare este mult mai mică decât ar fi de așteptat după numărul membrilor ei, deoarece aceștia își împart voturile între democrați, republicani și socialiști.

În unele State agricole din nord-vest, în N. Dakota, Idaho, Utah, etc, a prins rădăcini un fel de socialism de Stat agrar propovăduit de o disidență republicană locală. Acest partid și-a dat numele de «Non Partisan League». Faptul însă că în timpul războiului a fost neutralist și germanofil și că politica lui economică n'a dat roade bune a scăzut mult din prestigiul lui și se află de câțva timp în regres.

Această extraordinară stabilitate și concentrare a puterii în mâinile a numai două partide, într-o țară imensă ca Statele-Unite care cuprind toate neamurile și toate clasele sociale, se explică nu numai prin împrejurările istorice pe care le-am amintit, precum și prin psihologia poporului american, dar și prin motive decurgând din constituția politică a republicei.

Într-o țară cu regim parlamentar, partidele vor tinde a se fărâmița în grupuri. Întâmpinăm acest proces de desagregare în mai toate țările Europei. Guvernele, atât în Franța, în Germania, cât și în Italia și în Austria sunt de fapt guverne de coaliție, reprezintă trei, patru, sau chiar mai multe, grupări.

Prin carteluri și alianțe bine chibzuite, orice grupare poate astfel nădăjdui, dacă nu reprezintă idei prea hotărât antipatice majorității locuitorilor țării, să ajungă într-o zi sau alta la putere.

Dar în Statele-Unite nu există regimul parlamentar. Precum se știe, guvernul nu se formează din sânul majorităților parlamentare, ci este numit de președintele Republicii și este răspunzător numai față de dânsul. Preșe-

dintele de Consiliu de fapt este însuși Președintele Statelor-Unite. Guvernul întreg, toată autoritatea Statului sunt concentrate în persoana lui.

Un partid american este la putere când președintele republicii este un membru al partidului. S'a întâmplat de mai multe ori ca partidul opus Președintelui să aibă majoritatea în congres, dar aceasta deși stânjenea de sigur pe Președintele în acțiunea sa nu-l împedica de a guverna mai departe și de a păstra în toate ramurile administrației pe membrii partidului pus în minoritate (aceasta s'a întâmplat s. p. dela 1918 la 1920).

Intr-o țară atât de întinsă și de populată ca Statele-Unite este greu pentru un om politic să-și facă repede o reputație națională.

Oricât de talentat ar fi el, un om politic independent sau un șef de grupare nu poate nădăjdui să se impună destul opiniei publice ca să devină un candidat serios pentru Președinția republicii.

Numai un candidat susținut cu toate puterile de un partid mare, de un partid bogat, de un partid cu tradiții și prestigiu poate nădăjdui să obțină majoritatea plebiscitară de care are nevoie ca să ajungă la demnitatea supremă.

S'ar putea spune că mai multe grupări s'ar putea strânge în jurul unui nume, dar o coaliție este întotdeauna mai subredă decât un partid unitar și disciplinat și i-ar lipsi disciplina, convingerea unanimă și entuziasmul necesar ca să determine în opinia publică un curent hotărâtor în favoarea candidatului ei.

De altfel, mai intervine un alt factor, factorul financiar spre a cimenta și mai deplin cohesiunea marilor partide existente.

O alegere care pune în mișcare 10—15 milioane de alegători sau chiar mai mult, astăzi când și femeile au dobândit dreptul de vot — o alegere care pasionează atât națiunea implică o pregătire intensă a opiniei publice, prin presă, întruniri, propagande de tot felul. La Versailles, la Berna, alegerea președintelui se face de către adunare, sau de consiliul Federal. Adeseori este fixată dinainte de către leaderii politici într-o consfătuire intimă și alegerea publică nu este decât ratificarea formală, din partea puterilor desemnate de constituție, a hotărârii luate în pacea și liniștea unui salon.

Apoi, în Franța, în Elveția, în Germania atribuțiunile

tot mai bune și mai adaptate vremurilor și împrejurărilor noi.

Dar Constituția Statelor-Unite n'a fost rezultatul unor lungi lupte și controverse interne. Nu putem recunoaște în ea succesivele capitulațiuni ale unui guvern sau ale unei clase. Dinpotrivă, Constituția americană a fost cugetată, înjghebată și votată tocmai de clasa conducătoare, de clasa marilor plantatori quasi-feudali, a fost *dată* poporului american, iar nu cucerită. Sau, mai precis, am putea spune că dacă a fost cucerită, ea a fost smulsă Engliterei, vrășmașului din afară — deși rudă atât de apropiată — astfel încât, tot poporul conlucrând la războiul din care a ieșit, împrejurările cari au precedat zămislirea ei au avut drept efect iarăși, nu accentuarea deosebiriilor dintre clase, ci, dimpotrivă, o mai strânsă închegare a națiunii în jurul conducătorilor săi. Constituția americană zămislită prin înrăurirea tradițiilor de drept public englez și a doctrinelor enciclopediștilor francezi, era, fără îndoială, când a văzut lumina, cel mai liberal și cel mai desăvârșit instrument politic de acest gen.

Intr'adevăr, ce-am fi găsit în Europa, la sfârșitul veacului al XVIII-lea?

La răsărit de Rin, țări supuse aproape fără excepțiune unor guverne despotice și arbitrare; la apus, Franța în prada frământărilor celor mai sângeroase, cu constituțiuni făcute și desfăcute peste noapte; Spania și Regatul celor Două Sicilii tot sub legile ruginite ale veacurilor trecute și, singură, Englitera bucurându-se de binefacerile monarhiei temperate, fără însă ca legile sale fundamentale să fie orânduite și sistematizate sub forma unei constituțiuni.

Constituția Americană, deși imperfectă în multe privințe, infățișa astfel un progres simțit în lumea politicei față de tot ce se văzuse până atunci. Această superioritate, reală atunci, mai mult închipuită astăzi, a slujit mult Americanilor cari au știut să se folosească de ea cu o admirabilă pricepere pentru consolidarea Statului lor.

Pentru ca America să poată trăi, să poată deveni într'adevăr o națiune mare, trebuia cu ori-ce chip găsit un principiu unificator, un steag sub care să se strângă de bună voie laolaltă și urmașii coloniștilor englezi și emigranții veniți din toate colțurile lumii.

Acest element de unificare, nu putea fi căutat nici în comunitatea de sânge, nici într'o comună istorie. În locul

principiului etnic, trebuia găsit un principiu etic și acesta a fost admirația pentru Constituția americană, o admirație ridicată la rangul de cult și care este, am putea zice, religia de Stat a Americii.

Copii de pe băncile școlii, emigranții, de cum pun piciorul pe pământul republicii, sunt învățați cu toate prilejurile și prin toate căile posibile că Constituția americană a făcut mărirea și înflorirea țării. În mai multe state, alegătorul, înainte de a vota trebuie să arate, în fața unei comisii anume înțocmite, că cunoaște și pricepe toate dispozițiunile esențiale ale Constituției.

Alte motive istorice explică cum s'a putut lăți această religie civică. Revoluțiunile sângeroase din 1848 și reacțiunea din anii următori care aduse un nou val de emigranți întări în chip firesc admirația Americanilor pentru Constituția lor. Sub pavăza ei dreaptă nu se cunoșteau aceste triste boli politice ale lumii vechi, iar emigranții prigonți și ruinați cari sosiau atunci oșteniți de luptele politice după urma cărora suferiseră atâta, erau, bine înțeles, prea dispuși să primească, fără a cerceta mai departe, crezul țării în care găseau adăpost, crezul superiorității instituțiilor americane.

Existența robiei în Statele de sud, era, de sigur, o umbră și încă o umbră destul de neagră, dar războiul civil, cruciata nordului în numele libertății și amendamentul constituțional prin care se acordă dreptul de vot chiar negrilor, robii de ieri, întări și mai mult sentimentele de evlavioasă admirație ale Americanilor și ale noilor imigrați pentru constituția și instituțiunile lor. Șase generațiuni au fost astfel crescute și au trăit în cultul Constituțiunei americane, un cult pe care școala și presa îl întrețin și îl propagă cu toate mijloacele lor de persuasiune.

Pe când legile fundamentale ale Engliterei se pot schimba printr'un simplu vot al unei majorități parlamentare poate trecătoare, pe când în Franța, în Belgia sau în alte țări ale Europei, o singură alegere generală poate determina modificarea întregii Constituțiuni, în Statele-Unite ea nu poate fi schimbată decât foarte anevoie și foarte încet, asigurându-se astfel și mai bine, atât stabilitatea socială, cât și respectul autonomiei fie-cărui Stat al Uniunii. Modificarea constituțională ce se propune trebuie mai întâiu admisă de cel puțin două treimi din membrii celor două corpuri legiuitoare federale și apoi desbătută din nou în

adunările celor 48 de State ale Federației, și primită, în condițiunile cerute de legiurile fiecăruia din ele, de cel puțin 36 din acele adunări pentruca Președintele s'o poată promulga ca noua lege a țării.

Este destul deci ca adunările din 14 sau 15 State să fie opuse schimbărei plănuite pentru ca reforma să nu se poată înlăptui. O rezistență de acest fel este cu atât mai de așteptat cu cât este rar ca unul și același partid, fie chiar și cel republican, să păstreze majoritatea necesară, pe tot timpul cât se discută o reformă, în trei sferturi din legislaturile locale.

De fapt, din toate țările mari Statele-Unite au astăzi cea mai veche Constituție și adăsurile ce i s'au făcut de o sută treizeci de ani n'au atins întru nimic structura și spiritul ei.

Precum aminteam, mai toate schimbările aduse constituțiilor europene s'au făptuit sau sub presiunea unei stări de spirit revoluționare, sau chiar deadreptul prin violență. Astfel, atmosfera generală față de partidele socialiste sau revoluționare este tolerantă. Se admite, oarecum implicit, că ele nu fac decât să continue o tradiție veche de mai multe veacuri. Au devenit o contra parte obișnuită, am putea zice normală, a partidelor conservatoare.

În afară de Republica Sovietelor, se poate afirma că libertatea politică este desăvârșită în Europa întreagă.

În Statele-Unite această libertate există, este însă îngărdită și supravegheată de o opinie publică bănuitoare și intolerantă. A fi revoluționar, a propovădui o modificare a legilor pe alte căi decât cele atât de anevoioase prevăzute de constituție este o crimă și se pedepsește ca atare. Candidatul partidului socialist la Președinție, în alegerile din 1908, 1912 și 1920, bătrânul Eugene Debs, a fost osândit în cursul celei din urmă campanii electorale la zece ani de închisoare pentru că ideile sale nu erau compatibile cu respectul Constituției și al legilor. Singurul socialist în Congresul din 1918—1290 (Berger) a fost exclus din Parlament și osândit la doi ani de temniță pentru același motiv.

Adunarea Statului New-York a exclus de asemeni din sânul ei, acum un an, pe membrii ei socialiști, nu pentru vreo vină specială, ci pentru faptul că făceau parte dintr-o organizație politică cu tendințe subversive. S'a propus, chiar, nu de mult, o lege în Parlamentul Federal, prin care să

fie declarați decăzuți dela drepturile lor politice, toți acei cari ar aparține unor organizațiuni „revolutionare în activitatea sau în ideile lor.” Legea aceasta ar fi scos de fapt din viața politică pe toți acei cari nu s'ar fi mulțumit cu programele și ideologia politică a celor două mari partide de guvernământ.

Această rigiditate în concepțiunea ordinei politice, acest conservatism integral se mai explică, cred, și prin alte considerațiuni.

În Europa, continent civilizat din vechime, unde bogățiile existente s'au format și s'au mărit cu încetul și provin pentru o însemnată parte din munca generațiunilor trecute, problema socială fundamentală, cea mai exploatată, fiindcă este aceea prin care se tulbură mai adânc și mai ușor pa-timile mulțimei, este problema distributivă.

În America, unde acum o sută cinci zeci de ani totul aproape era încă de făcut, unde acum șazece de ani mai tot imensul apus nu era încă decât o nesfârșită pustietate, întreaga energie, toate facultățile locuitorilor s'au concentrat dimpotrivă dela început asupra problemei primordiale a producerei. Și cine se gândește numai și numai să producă, să transforme cât mai repede pustietatea în lan de grâu, sau mină dătătoare de neînchipuite bunuri, va întări toată latura constructivă a caracterului său, toate facultățile sale optimiste și creatoare. Pe când acela care va fi preocupat mai ales de repartizarea bogățiilor existente va ascuți mai mult însușirile sale de observațiune, de critică, facultățile sale oarecum pesimiste și negative.

Și mai intervine încă și faptul că în Europa bogățiile pământului au fost stoarse naturei până aproape de zilele noastre, din greu, prin munca brațelor muncitorului, lipsit de ajutorul mașinelor. Rolul muncitorului manual în producerea bogățiilor apărea covârșitor, iar rolul capitalistului și al întreprinzătorului reeșia mult mai puțin. Și cu toate acestea, de folosirea acestor bunuri se bucura tocmai acela care părea a fi contribuit mai puțin la producerea lor.

Această nedumeritoare contradicție, aparentă poate în ochii cugetătorului dar reală pentru mulțime, n'a existat nici odată în același grad în Statele-Unite. Punerea în valoare a două treimi din continentul american s'a făcut în a doua jumătate a veacului trecut, cu tot ajutorul nemărginit ce-l pot da omului mașinismul și industrialismul cel mai perfecționat.

Producerea de bogății, pe o scară mai mare de cât a văzut vreodată omenirea s'a datorit aci în chip vădit. nu atât brațelor muncitorilor cât minții, spiritului de organizare și capitalurilor unor oameni bogați și îndrăsneți. Importanța binefăcătoare a rolului capitalistului a apărut astfel mulțimei, în America, cu totul sub o altă lumină. Nu i se mai putea contesta dreptul de a se bucura de o parte, fie chiar cea mai însemnată, din acele bunuri care fără dănsul n'ar fi existat.

La aceasta se mai adaugă și faptul că în Europa, și mai ales în Europa apusană, lucrătorul și capitalistul au de obicei aceeași origină națională, vorbesc aceeași limbă, s'au adăpat la aceleași izvoare religioase și culturale tradiționale — fie chiar într'un grad diferit — și astfel muncitorul resimte cu atât mai mult inferioritatea lui economică, cu cât inferioritatea cea mai vădită în ochii lui, posibilitățile de a se ridica sunt mai rare.

În America, dimpotrivă, între capitaliști, personal tehnic și muncitorime deosebirile sunt fundamentale și multiple. În Statele din sud, muncitorii sunt, în majoritate, negrii, urmașii robilor aduși din Africa. Iar în Statele de miază-noapte, locul negrilor este ocupat în mare parte de imigranți noi veniți din Europa Centrală, și Meridională, cari sunt priviți de Americanii de origină ca inferiorii lor.

Proprietarul, agricultorul, maestrul, profesionistul, într'un cuvânt, clasa conducătoare, fiind, în majoritate, de origină anglo-saxonă sau nordică, vom avea o burghezime despărțită de salahorii, cari formează massa muncitorească, prin limbă, obiceiuri, datini, și chiar înfățișare fizică. Și inferioritatea, subordonarea economică a emigranților pare aci ceva firesc.

Cu acest prilej, aș dori să rectific, în treacăt, concepția greșită, pe care am întâlnit-o la mulți Europeni, după întoarcerea mea din America, cu privire la importanța rolului jucat de către emigranți în viața socială și politică a Statelor Unite. O interpretare superficială a datelor statistice este, după câte cred, de vină. Când citim că, în cei din urmă ani înainte de războiu, numărul emigranților ajunsese să treacă de un milion pe an, că se revărsau astfel asupra Americii sute de mii de Italieni, de Polonezi, de Unguri, de Ovrei, întrezărim un fel de Babilonie monstruoasă. Dacă cercetăm însă mai de aproape aceste statistice impresionante, găsim că această imigrație avea drept contra

parte o emigrație care ducea înapoi spre țărmurile vechi Europe, câte odată mai bine de trei-pătrimi din numărul imigranților. În timpul războiului și dela războiu încoace, numărul emigranților a întrecut chiar pe acel al imigranților. Aceștia sunt așa dar, cei mai mulți, imigranți temporari cari merg în America pentru doi-trei ani până agonisesc câteva sute sau câteva mii de dollari. Printre acești vremelnici imigranți în America sunt și Românii din Ardeal.

Astfel, dacă statisticile din 1910 ne arătau 13 milioane de originari din străinătate la o populație de 91 milioane de locuitori, trebuie mai întâiu să ținem seamă de faptul că mai bine de 3 milioane din acești emigranți — și aceștia dau tocmai contingentul cel mare de imigranți veniți cu intenția de a se stabili — erau originari din Insulele Britanice și de nedeosebit de Americanii din naștere după câți-va ani de ședere, iar din restul de 10.000.000 o bună jumătate erau emigranți temporari.

De altminteri, dela 1910 încoace, din pricina marei scăderi a imigrației, proporția elementelor străine față de totalul populației a scăzut simțitor și va continua să mai scadă în urma măsurilor restrângând imigrația, votate de curând de Parlamentul Federal, atât din motive de conservatism social cât și pentru a menține și a întări caracterul anglo-saxon, al societății americane.

Nu trebuie de altcum să uităm că orașele New-York și Boston, care sunt pentru mulți Europeni toată America, sunt, dimpotrivă porturi mondiale, cosmopolite ca toate porturile mari, și nu reprezintă adevărata Americă. Pe când în New-York populația celor născuți în străinătate este de 22 la sută, în multe state din sud și din nord-est proporția lor scade la 4—5 la sută, sau chiar mai puțin. O mare, dacă nu cea mai mare, parte a Statelor-Unite au o compunere etnică mai omogenă decât orașele sau noile provincii ale României. Și chiar în regiunile unde emigranții sunt numeroși, de cele mai multe ori aceștia trăiesc între ei, nu știu și nu învață limba engleză, locuiesc în America, fără a face parte din America.

Influența lor directă asupra vieții sociale și politice a Statelor-Unite este comparabilă în natura ei, dacă nu în grad, cu aceea pe care puteau s'o aibă asupra vieții societății românești, grădinarii bulgarii cari veneau din Bulgaria primăvara pentru a se întoarce acasă toamna, sau tăietorii de lemne ruteni cari se lăsau în Moldova spre sfârșitul verei și petreceau iarna în pădurile noastre.

Problema emigranților timporari, cari reprezintă, precum am zis, mai bine de jumătate din totalul emigranților, este astfel pentru America nu atât o problemă socială cât o problemă polițienească. Emigranții, provin de obicei din rândurile mai sărace și mai primitive ale populației Europene. Pentru ca aceste multitudini proletare să nu tulbure ordinea socială, să nu devină instrumente primejdioase în mâna unor agitatori fără de scrupule, ci să dea o contribuție folositoare industriei americane, trebuiesc disciplinate, trebuiesc învățate să respecte legea. „Legea” trebuie să aibă pentru ele aproape vechiul înțeles românesc al cuvântului, de poruncă mistică ce nu se discută, de normă de viață dată de sus, odată pentru totdeauna. Spre a nu desorienta aceste mulțimi, legile vor trebui schimbate cât mai rar. Un copil n’ar putea învăța alfabetul dacă forma literelor s’ar schimba mereu.

Emigrantul va fi un locuitor cu atât mai pașnic și mai supus cu cât va fi convins nu numai că legile trebuiesc observate, dar că sunt și bune și folositoare lui însuși. Educarea civică a emigrantului cu ajutorul numeroaselor organizațiuni sprijinite de municipalități și de Stat constă tocmai, în mare parte, în a desvolta în emigrant starea psihologică receptivă potrivită.

De elementele recalcitrante sau agitate se îngrijește poliția. Aceasta se recrutează în mare parte din irlando-americani și formează o admirabilă armată de oameni viguroși, cari nu știu ce e frica când trebuie apărată ordinea publică sau siguranța privată. (Se cuvine însă să adăugăm, ca să fim drepti, că răi voitorii spun că face șantagii pe cont propriu și primește cu recunoștință și fără prea multă alegere toate darurile ce i se fac.)

Energia, brutalitatea chiar, cu care orice neorânduială, ori-ce turburare a păcii sociale este imediat reprimată contribuie mult, fără îndoială, să asigure respectul legilor. Mulțimea știe că aci autoritățile nu șovăiesc și că poliția potolește lumea nu cu băte mai mult sau mai puțin inofensive, ci cu focuri, ba încă cu mitraliere. Mai fiecare grevă își are pasivul de morți. Vara trecută în cursul grevei dela minele de cărbuni din Virginia apusană, au fost împușcate aproape două sute de persoane.

Și, astfel, emigranții contribuiesc nu prin acțiunea, ci prin prezența lor la întărirea conservatismului poporului american. Dar influența mediului este atât de puternică, încât înșiși

aceaia, pe care ne-am putea aștepta mai curând să i găsim în organizațiunile socialiste sau revoluționare, votează, atunci când participă la viață politică, ca cei mai mulți din Italiani sau din Polonezi, pentru partidul republican.

Ca să rezumăm în câteva linii concluziile ce ni se pare că s'ar putea trage din însemnările acestea fugare vom zice că poporul american, harnic și stăruitor din fire, înclinat prin tradițiile sale spre realizările practice, ostil speculațiunilor teoretice și construcțiunilor prea logice, mulțumit de situația sa economică, mândru de bogățiile sale, nu dorește și nici n'ar putea să dorească să se schimbe legile sub care a ajuns la asemenea mărire. Izolarea Americii de restul lumii, lipsa unui contact intelectual și politic intim cu alte țări, provincialismul ei adânc, care în loc de a se atenua a crescut odată cu încrederea în puterile sale, au favorizat mult de altfel crearea acestui spirit de conservatism social și de conformism politic.

Propășirea materială a Statelor-Unite se datorește, fără îndoială, în bună parte acestei liniște și siguranțe desăvârșite, cumpărate însă cu prețul unei stagnațiuni sociale și intelectuale nu fără primejdie pentru viitorul națiunii.

De această stagnațiune spirituală este amenințată numai America. În schimb celelalte țări ale lumii ar putea să tragă învățământul cuvenit din pilda vie a binefacerilor materiale ale stabilității politice ce ne-o dau Statele-Unite; un învățământ subliniat și confirmat de pilda opusă ce ne-o arată Rusia revoluționară, care se zbate în agonia foametei și a anarhiei, deși înzestrată de natură cu bogății tot atât de nemărginite.

Statele-Unite, acest curios contrast între o civilizație industrială și materială, premergătoare cu mult, prin perfecțiunea și puterea ei, civilizației materiale din restul lumii și o mentalitate socială și politică ce oglindește încă de aproape, în multe privinți, veacul al XVIII-lea este astăzi marea rezervă a forțelor conservatoare ale omenirii civilizate.

N. H. Lahovary.

TOAMNĂ

Am adormit cu vară 'n mine...

In zori, când plete lungi de soare

Mi-au șters alene

Somnul de pe gene,

Cu pas încet și rar,

Am străbătut chilia albă

Cu albi obraji de var

Și am deschis spre răsărit,

Ușa albului meu schit...

Din văgăuni, din culmi și din păduri,

Din miriște și din livezi

De mai departe decât poți să vezi,

A năvălit și mă 'mpresoară

Mireasma-aceea rară,

Uscată, palidă și gânditoare

Cuminte, gravă și tulburătoare...

Am deschis spre răsărit

Ușa albului meu schit

Și 'n prag,

Ca alte uși cuprinzătoare,

Am deschis

Brațe largi și primitoare.

Am stat așa în prag

Incremenit ca o tăcere,

Am privit-o lung în față

Și toamna

Mi-a căzut în brață...

Vintilă Russu Șirianu

PAGINA ANGLIEI.

Lirism englez contemporan: spre o substanțializare a poeziei.

I.

Se încearcă încă de mult o nouă versiune a adevărului poetic.

S'a spus, tot romantismul e o exasperare a eului novator. Acestui loc comun al criticei îi lipsește numai delimitarea în diferitele... spații literare.

Care e, de pildă, situațiunea în cuprinsul poeziei contemporane?

Un critic al nostru, de așteptări atât de îndreptățite pe cât de prematur curmate, spunea acum câțiva ani că simbolismul e o poezie a poeziei nouă. Alții, aiurea și la noi, sânt de acord să afirme insuficiența lirică a poeziei vremii.

Oricât cele două formule s'ar ignora aparent, ele se recunosc în aceeași peiorare a unui fel modern de a scrie.

A te cânta însă pe tine nu numai în faptul interior la ființei tale, dar și în cel exterior al voinței—nu vorbim de cea didactică a doctrinei, fiindcă de așa ceva nu mai poate fi vorba la poezii noi, ci de cea morală, a afirmării de sine, care face din Nietzsche un poet—e, dacă nu greșim, cea din urmă treaptă către acel lirism ultim care e însăși pierderea în substanța universală și care se numește misticism.

Nu se caută mutual cele două atitudini și nu se ajung surprinzător la poezii noi?

Auzeam chiar, acum câțiva ani, dela o catedră de literatură universală la noi cuvântul atât de inteligent concesiv că „decadentismul” are un germen de clasicism întrânsul: misticismul.

Și nu se va contesta în nici un caz că dela epoca aceea care a urcat la cer catedralele și din senina „Legendă auree” a Arhiepiscopului de Genua, Jacobus de Voragine a culminat în cântul grav al tulburatului Dante, e vreuna

mai mistic creatoare decât cea a romantismului, mai ales de ultimă oră.

Dar lirica modernă, fie că a îmbrățișat infinitul fie că a cultivat până la morbiditate individul, a fost acusat de intelectualism.

Calificarea e pe atât de inconsistentă pe cât e de parțială.

Ce însemnează intelectualism în poezie și întrucât dacă ideea i se dă voie să devină emoție ea nu constituie același material poetic pe care clasicii greci l-au predat clasicilor francezi, Niebelungii lui Wagner și motivele de folklor celtic lui Tennyson, sau ideologismul budic scrisorilor lui Eminescu?

Care sânt poezii „intelectualiști” și întrucât Henri de Régnier e mai puțin liric ca Lamartine și Verhaeren mai puțin decât Hugo, Rilke decât Schiller, Stephan Georg decât Goethe, Keats decât Wordsworth sau Yeats decât Coleridge, și toți aceștia la un loc mai puțin lirici decât clasicii dinainte-le?

Lirismul nu se dozează în suprafață, ci în adâncime. Natura lui e sinceritatea, singura-i calitate: puritatea, iar dacă e susceptibil de cantitate aceea e intensitatea. După aceste măsuri interioare, liricii de stadiu ultim resistă celor anteriori — cu condiția, neapărat, a geniului și cu unica diferență — și aceasta ni se pare că se uită — a facturii.

Nu poate da nimeni atunci, o odeletă de-a lui Régnier pe Armonii — și chiar Meditațiile nesfârșite ale lui Lamartine și cum se scutură, scoase de sub aureola programelor de liceu și atinse cu degetul inimii uneori până și compusele Nopti ale lui Musset față de baladele lui Paul Fort?

Că la cei din urmă și de după dâșii, factura însăși, cu tot concisul și sugestivul ei recomandabil e nu mai puțin semnul unei incompletudini interioare?

Dar e, cum se întreabă în prelegerile-i Schlegel „vreo catedrală gotică sfârșită cumva? E Faust sfârșit? E Hamlet explicit?”

Se uită că tot romantismul e, în cuvântul marelui gânditor, „nesfârșire” pe când clasicismul care nu lasă nimic imaginației, „sfârșire”, sau după cum romancierul englez Hillaire Belloc, afirma, mai puțin doctrinar deunăzi unul e țelul și deci și natura clasicismului: perfecția susținută, altul cel al romantismului: emoția vie.

Atributele redau deajuns, credem, toată situația. Și în umila noastră părere — oricât de.. humoristă s'ar arăta—

părintele așa zisului simbolism nu e nici Verlaine, și mai puțin Mallarmé, după cum nici Jean Dolent sau Sainte-Beuve ci, trecând peste Wagner și ignorând cu... părere de rău pe Ruskin și Mendelsohn: Coriolan al marelui Shakespeare! De ce n'a răs nimeni — lăsând la o parte genialitatea fondului, fiindcă vorbim de simpla factură — de vagul și ilogicul celui mai eteric cuvânt cu care un om s'a adresat vreodată soției sale, pe scenă: «my sweet silence» („dulcea mea tăcere“)? Și cine va găsi consistent, și nu va fi totuși de acord cu critica modernă ¹⁾ că unul din cele mai fragede și vibratoare caractere de femei în teatrul universal e această Virginie atât de convingătoare și care totuși, apare numai de câteva ori în fața noastră și trece ca o umbră de suspin prin durerea bărbatului a tragediei romane.

E drept, nu există „școală“ în poezia mare a vremurilor. Dar ceea ce trebuie spus tot atât de mult e că dela întâii romantici până la cei din urmă, linia de evoluție nu se frânge ci merge direct către adâncimele sufletului.

Iar sugestia, achiziția definitivă și nu întâmplătoare, stăpânită, nu nimerită, a poeziei moderne, pe care un critic englez ²⁾ dintre cei mai tradiționaliști o recunoștea în sfârșit acum zece ani, e sonda care aducea la suprafață nelămuritul acestor adâncuri.

Tancrède de Visan ³⁾ numește simbolismul „le dernier coup de queue du romantisme“. Dacă ne place imaginea nu ne'voim cu pesimismul ei! Nu există termen ultim în literatură. Și atât pe cât a fost, și mai ales: l'am priceput, de un nebuloș și efemer atât de similar simbolismului, expresionismul german, în ciuda proclamărei „comunului“ în fața „individualului“, nu e decât a doua... „ultimă“ dare din coadă a romantismului.

Același interiorism sugestiv, având drept conținut ideia, dar să nu ne lăsăm amăgiți; ideia individualizată și într'atât de mult asimilată cu eul poetului încât, devenită impresie, ea se profilează enorm pe fondul unei inspirații fantastice. Cum explică cineva visionarismul, când nu caricaturismul noiei producții: apocalipticul din „Umbra Vitae“ a unui Georg Heym, fosforicul Berlin al lui Johannes Becher, eliptica bizarului Franz Werfel sau a «cântecelor de dra-

1) V. și criticul Middleton Murry („The London Mercury“, V, 28).

2) vezi mai departe: E. Gosse.

3) *L'attitude du lyrisme contemporain*.

la morții lui Hasenclever și în jurul capetelor imposibile, dar s'gduitoare ale slavului Kokoschka?

Paul Stapfer ¹⁾ spune că distanța e aproape nula dela drama umană a lui Euripid la Shakespeare și nesarșită dela amândoi la Eschil-Sofocle și Corneille-Racine. Aceași distanțare e de făcut, credem, între romanismul simbolist și cel expresionist și de aici, la ideologismul clasic de care școala germană a fost apropiată.

Intuiționismul, cu expresia lui: sugestia n'a făcut dela Fichte la Hermann Bahr decât să-și apropie cât mai real toate etapele sufletului. Ideia — și aceasta vor să spună criticii individualismului — a fost forțul rebel. Intrarea în stăpânirea ei poetică a fost în deosebi truda literară dela 18 Septemvrie 1886 încoace. De atunci, lirismul francez după ce se nutrise din subiectivul "Einfühlung" și "Gemit" romanțic s'a adâncit cu intuiționismul bergsonian și, în vremile din urmă, după ce a încercat să se consolideze la el acasă cu spiritul Pleiadel, se întoarce la cursa-i nordică, neuitând desigur să ia cu sine ceva din limpedele clasice al «caracteristicului» Crocian, ca să se proiecteze halucinant pe cerul metafisicei germane.

Dar dela Fichte și Novalis la Coleridge și Wordsworth și dela aceștia la Prefața lui Cromwell iar de aici la manifestul lui Moreas și până la cartea din 1918 a lui Hermann Bahr linia launtrică a poeziei moderne e neîntreruptă.

Lupta a fost și rămâne numai către adâncime și sinceritate absolută: denunțarea subiectului, evitarea episodului, renunțarea la generatul stințific, călcarea... cu părere de rău, în picioare a didacticismului de orice fel, dar mai ales al celui etic, fiindcă — a spus-o mai deunăzi ingenios un critic francez ²⁾ — arta numai când e imorală are nevoie să fie moralistă; apropierea, în schimb, de fondul prim sufltesc care e fondul național, motivul popular, contactul prin urmare nesofisticat cu realitatea, surprinderea vieții în clipa ei poetică: surprindere, fiindcă de aici încolo începe sose-mul și convenționalul, iată tot efortul și încă nu toată realizarea inspirației contemporane.

O axiomă poetică s'a stabilit din răsturnarea cătorva

1) *Shakespeare et l'antiquité*,

2) *Jules de Gaultier La moralité esthétique* (Mercure de France CLII, 564)

școale: că elocuția unor batracieni contemplativi în tot lungul unei seri liniștite de vară o pot povesti mai mult dar o exprimă mai puțin decât o singură piatră căzută cu un suspin de bulboană în apă...

Și s'a recunoscut în critica veacurilor un singur cuvânt definitiv al lui Mallarmé care cerea «autenticitatea» verbului poetic.

Dacă aceasta e desfășurarea poeziei contemporane, cum se infățișează în launtru ei poezia tânără engleză de care vrem să vorbim: poezia georgiană.

2.

Vom spune dela început că evoluția în afară de orice școală, prea onestă ca să se lase modei și sănătoasă în deajuns ca să rămână teafără de orice apriorism teoretic, tânără în frumusețea unui neam certat cu abstracția și legat pe vecie cu natura, această poezie, în mersul nesilit către acel interiorism adânc și sincer de care pomeneam, vine la timp ca să confrunte și să confirme—și cu aceasta să și reabiliteze—spiritul liricei moderne.

Am vorbit de romantism, simbolism și impresionism, clasicism și expresionism și n'am adăugat odată cuvântul „englez”. Dacă de cel din urmă curent aproape că nici nu s'a auzit în Anglia — de Croce desigur, ca mai mult decât de orice critic continental—nici celelalte nu se poate spune să fi pasionat vreodată.

Există într'adevăr un „romantic revival” în literatura britanică. Reacție împotriva poeziei de definiție și seci a veacului raționalist, de care au spus unii că e o pată pe fața omenirii!, romantismul lui Wordsworth e însă, în convingerea izolată dar nestrămutată a acestuia, cât se poate de puțin dogmatic. Ori câtă retragere în sine i-a trebuit poetului Baladelor, mai ales în prima sa perioadă, lupta n'a cunoscut bătălia lui Hernani; teoria, bonomă la Wordsworth, inofensivă chiar la Coleridge bine adăpat la meta fizica germană, manifestă tendința mai mult practică decât doctrinară de a stabili criteriul, sufletesc și formal, al unei poezii nu romantice: dar bune.

Al doilea romantism, al lui Shelley și Keats cunoaște aceeași discuție în jurul poeziei ca valoare umană lansată cu mai bine de trei veacuri înainte de Gosson și elizabe-

tanul Sidney și reluată acum în atacul lui Peacock și apărarea ei de poetul „Prometeului descătușat”; cum și puțină neînțelegere iscată de capriciul certareț al ambițiosului Byron care, romantic născut, întârzie de dragul contrastului la perfecția inertă a clasicului Pope.

Ca să vedem lucrul și în concepția istoricilor ce au urmat, o autoritate ca C. E. Vaughan numește «revolta romantică» engleză, câteva emancipări de natură mai mult social-politică iar H. A. Beers nu-i găsește nimic mai violent decât—faptul știut dela Heine ¹⁾ și nădăjduim și dela Sainte-Beuve — că e o reînviere a spiritului medieval; și după ce îi recunoaște ca noutate acea «adăugare la frumos a bizarului» pe care criticul Walter Pater, distinsul coleg de epocă al lui Wilde o descoperise, vede în curentul englez, prea mult relativ ca să nu-l illustreze cu fraza usată a lui Em. Deschanel: ²⁾ „toți clasicii au început odată prin a fi romantici.”

Nu poate veni cu mai mult, în faimoasa-i carte, nici Arthur Symons, cel mai indicat să vadă răsvrătirile, cel mai în stare să le nască, atunci când neagă pe Pope și refuzând să vadă „vreo relație fundamentală între poezia sec. 18 englez și restul poeziei britanice” trage prin Chatterton și Christopher Smart puntea între aceasta și secolul 19.

Curentul cules astfel din atmosfera vremii și învingător în geniul creatorilor se așterne dealungul nesfârșitei epoci victoriene și între 1850 și 1895 se consolidează cu trecutul evocat în înalta poezie a lui Tennyson ³⁾ se rafinează și distinge cu un Browning și Meredith, renaște în imbinarea preraphaelită de nou și vechi, de grec și gotic pe care Swinburne o sugerează unui Rossetti și Morris și, ca din șipotul misterios de poezie apocaliptică a depărtatului Blake, se îndreaptă spre 1890.

„Symbolismul” englez e și mai semnificativ pentru obiectul nostru.

Afară de întâmplarea că același Symons culege de pe străzile Londrei pe „pauvre Lélian” și-l găzduiește cu el, la Temple, unde „l'enfant vêtü de laine et d'innocence” avea să-i spună, horațian:

1) *Die Romantische Schule.*

2) *Le romantisme des classiques*, recensat de Brunetière.

3) vezi și la noi: *Iorga: Ist. Lit. Rom. III.*

*Qu'importe! Ils ont raison, et nous aussi
Symons, d'aimer les vers et la musique
Et tout l'art et l'argent mélancolique
D'être si vite envolé, vil souci!*

(„Fountain Court“)

și afară de nemulțumirea trecătoare produsă printre nedu-
meriții confrăți de versurile cam prea continentale ale ama-
bilului englez, afară în sfârșit de beția desastroasă — dar
nu nouă... la poezii englezi! — a „Piérrot-ului minutei“,
Ernest Dowson și viciul nenorocit al lui Oscar Wilde,
nimic violent în biografia simbolismului englez.

Revista lui Arthur Symons nu se numește „Decadentul“
ci „Savoia“.

Iar „Rhymer's Club“ care, după modelul Hydropaților,
și altor cenacle dela Paris, strânge la el pe „revoluționarii“
dela 1890 n'a îngrijorat psihopatic nici critici, nici doc-
tori; tot excesul lui mintal mărginindu-se la... noutatea
unor mese joase la care din pipe mari veneau să-și pufue
visul aceia care, cu Yeats ca cel mai de seamă, aveau să
fie: Sir Henry Newbolt, Laurence Bynion, Stephen Phillips.
Laurence Housman, Sturge Moore, canadianul Bliss Carman,

Teoria, dacă există vreuna, se furișează ca de obicei în
tradiție. Definiția simbolului, se refugiază din fața confusiei
franceze în suficienta „întrupare și revelare a infinitului“
din „Sartor Resartus“. Și doctrinarul mișcărei, criticul citat,
e în stare să se mulțumească cu cea a Contelui Goblet
d'Alviella („The migration of Symbols“): „un simbol ar
putea fi definit ca o reprezentare care nu țintește să fie o
reproducere“.

Fraza lui Bacon însă, revelator de anticipativă: „poesia
conformează înfățișările lucrurilor dorințelor sufletului, în
loc de supunerea sufletului împrejurărilor exterioare ¹⁾“
e tradiția mare a scrisului englez în largul căreia și pașii
pe nisip ai modei se pot fixa, dacă vor, pe teren sigur.

Așa se face poate că noua generație s'a recules așa de
ușor și, confruntându-și forțele, stăpânindu-și elanul și ne-
refuzând să se completeze în alții, înseamnă: o nouă poezie,
în loc de o nouă școală engleză.

Așa se face că dela 1890 până la 1910 șapte ²⁾ sânt

1) Propășirea învățăturei.

2) V. și Harold Monro: „Cățiva poeți contemporani“.

marii poeți ai Angliei și dintre aceștia numai unul simbolist pur: Robert Bridges, Thomas Hardy, Wilfrid Scawen Blunt, W. B. Yeats, Rudyard Kipling, Charles Douyhty, Alice Meynell, iar în toată această percurgere semnalul către noi refaceri nu-l dă nici un critic, nici un manifest, ci, ieșită din armia mediocrului, falăirea în aer a *Dinasticilor* lui Thomas Hardy („o dramă a războaielor napoleonice în nouăsprezece acte și una sută și treizeci de scene” a cărei soartă e legată de aceea a teatrului viitor) și, în poezie „*Flăcăul din Stropshire*” a lui A. E. Housman (1896) iar, în 1911, *poemele* lui Robert Brooc și *Veșnica Indurare* a lui John Masefield.

Pe acest drum catifelat trecerea s'a făcut la poezia georgiană.

Numele i l-a dat tradiția, care mai cultivă legi mari în Anglia, iar grupul s'a recunoscut pe calea pe care între 1910 și 1915, Antologii ca *Georgian Poetry*, *Oxford Poetry*, *Cambridge Poetry* Antologia *Imagiștilor* și a *Poemelor de azi* a *Roatelor*, anuală, strângea între două coperte câteva nume care încet, încet se dovedeau aceleași, iar „*Librăria poetică*” a poetului-librar Harold Monro, împreună cu „*Revista Poesiei*” prezenta în vitrină și la șezători cu 50 de bani intrarea oameni cari se întâmplau să fie, în afară de cei citați: Walter dela Mare, Lascelles Abercrombie, William H. Davies, Gordon Bottomley, John Drinkwater, Gibson sau James Elroy Flecker.

Dragoș Protopopescu

RENAȘTEREA ARTEI POPORANE?

Este caracteristic pentru gradul nostru de cultură artistică faptul că intențiunile cele mai frumoase, transpuse în practică, se sfârșesc timpuriu și fără rezultat. Eșecul, totuși, departe de-a stinge entuziasmul, prilejuiește inițiative noi ce sunt câteodată încercări de realizare, fără ca ele să fi izbutit încă să treacă dincolo de importanța unor experiențe, ele rămânând sterile în consecințele lor practice.

Este vorba de inițiative cu scopuri de educație și îndrumări artistice cu caracter național. Le-a lipsit acestor încercări finalul, încoronarea operei, adică succesul. Și le-a lipsit, fiindcă succesul e legat de perseverența în intenții și de priceperea împrejurărilor speciale, în care se exercită o activitate. Aceste două calități sunt inerent trebuitoare oricărui fel de activitate omenească ce râvnește la un rezultat apreciabil. În artă ele trebuie să existe în măsură maximală.

Arta poporană a fost câmpul, pe care inițiatorii și-au exercitat, cu dragoste și incompetență, activitatea, pe care o considerăm apostolică. Aci au constatat, într-o bună zi, că pe unde vine drumul de fier, nu numai că pier toate cântecele, dar că pier totodată și toată poezia gospodăriilor rurale. De când drumul de fier aduce stămburi colorate, țărâna nu mai toarce și țese, deci furca de tors, ne mai având întrebuințare, flăcăul nu mai «încristează» alta nouă, iar cea veche este dată negustorului ca să fie vândută colecționarilor snobi la București. Ce tristețe. Este trist într'adevăr că țăranul, făuritorul și depozitarul tezaurului artistic național, singurul de valoare indiscutabilă, îl înstrăinează și se lipsește de folosința lui. Amărât, poporanistul constată decăderea gustului artistic în popor și pornește la remediarea răului prin înființarea unei societăți de încurajare a cultivei viermilor de mătase.

Dar, prin cine s'a viciat, în definitiv, gustul poporului, de cât tot prin popor, prin poporul orașenesc. Contactul cu orașul a fost funest prin consecințele sale, nu

numai, în general vorbind, moralului poporului, dar a influențat dezastruos și asupra gustului său artistic. Cine altul decât antreprenorul de case, tapițerul, croitoreasa, tâmplarul etc. au furnizat modelele și modele ce încep a sluși întocmirile gospodăriei sătești. La oraș, săteanul a văzut multe și sensibilitatea lui s'a resimțit de gusturile orașeanului. Satul se prenoește cu încetul, cu o oglindă aurie, sculptată rococo sau baroc, cu o „broșă“ ce ia locul salbei, iar ghetele capătă toc „luchenz“, fotele se înfloresc cu trandafirii, și macii din caetele de broderie pe caneva, dacă nu sunt înlocuite cu fuste de stambă sau chiar de mătase de croitoreasa din bariera orașului. Săteanul pleacă de la oraș cu gustul pentru acoperișul de tablă la case și cu crampeie de ornamentație „fițarae“ rău înțeleasă și executată pentru podoaba prispei lui.

A fost vreodată altfel? Da, de mult, atunci când săteanul trăia în izolarea satelor. Pe atunci izolarea a născut arta poporană, crescută ca floarea câmpurilor, fără grădinar.

Azi, starea lucrurilor tinde spre o așezare sufletească în sens invers. Orașeanul se refugiază la țară, în mijlocul naturei, căutând repausul și o regenerare fizică și morală; țăranul se stabilește la oraș făcând precupeție și chefuri; cucoana de la oraș, în vilegiatură fiind, se îmbracă țărănește, iar tânăra țărăncă își pune brățară de alamă și fustă de satin verde cu crețuri și volănașe albe. Noi ascultăm „Rapsodia română“ sau „Doina de peste Olt“ cântată de «Filarmonica» iar muncitorul se delectează ascultând la gramofon „Suzana mea“.

Este învederat că poporul nu mai prețuiește și nu mai vrea lucrul popular pe care îl prețuim și îl vrem noi, acum. Poporul e cuprins de nostalgia obiectului de esență superioară, a obiectului care pe noi ne îndispune prin calitatea lui ordinară și de prost gust, care pe el însă îl încântă fiindcă i se pare lucru deosebit și fiindcă seamănă cu cele văzute în casa boierului. Preferința țăranului se duce spre tot ce are aspectul de aurărie, bogăție, spre tot ce-i este necunoscut, sclipitor și care îi excită fantezia și aviditatea. Și toate acestea le găsește la negustorul de „mardă“ din târg.

Noțiunea artei poporane pentru noi, orașenii, conține și convingerea că este bine și de dorit ca poporul românesc să-și aibe arta lui, să și-o păstreze ca fiind un izvor de satisfacții sensoriale cu repercusiune morală. Noi cei ce am

avut de toate cele care îl încântă, azi, pe țaran, le-am recunoscut nimicnicia, iar acum nu mai prețuim decât ce este simplu, sobru. Arta lui, pe care el o pierde din nepricepere a binelui, să ne-o însușim și la rândul-ne să i-o redăm. Să-i dăm ce după generații de cultură și aspirații false am recunoscut ca mântuitoare: arta poporană.

Așa grăește poporanistul.

Pe teren practic problema renașterii artei poporane este mai complicat decât s'ar crede.

Ne trebuie mijloace materiale enorme pentru crearea de industrii de artă.

Încercările făcute pe acest teren nu au reușit și nu pot reuși, atât timp cât inițiatorii nu au în vedere decât satisfacerea unui capriciu al modei. Căci, formele în care se evidențiază dragostea pentru lucrul țărănesc se prezintă cu aspectul caracteristic mișcărilor modei: o adoptare lipsită de simț critic. Creațiile artistico-țărăniste sunt groaznic de barbare prin intruchiparea lor formală: o mobilă construită în stil *Renaissance* sau *Empire*, este înflorată cu creștături țărănești combinate, de multe ori, cu ornamentație de mobilier bisericesc. Asemenea combinații, de stil și concepții diverse, le-am găsit iscalite de arhitecți titrați și nu sunt nici decum opera vreunui lucrător, obscur în năzuințele sale artistice. Colectionarul avizat preferă neapărat, o ladă, un tron, un scaun autentic țărănesc, emanațiunilor artistice datorite fanteziei inculte a arhitectului, cu diplomă totuși. Mobila de acest fel umple așa numitul și mult gustatul „interior românesc” instalat în casele-cule de la oraș.

Modei țărăniste i se mai datorește și înființarea fabricelor de olărie «de artă» create ad-hoc pentru satisfacerea snobului existent pe lume, parcă anume, ca să fie exploatatul ultimei mode. Aceste fabrici imitează patima provocată pentru obiecte de către timp și uzură, prin trucuri tehnice, care să producă amatorilor impresiunea lucrului autentic; fără să reușească. Tot modei i se datorește și bluza românească care privită, izolată în vitrină e o creație fericită, îmbrăcată însă nu își produce tot efectul, ea fiind în contrast cu restul îmbrăcămintei femeiești. Un costum întreg creat pe principii de croială și o ornamentație poporană, cu rafinare artistică, putea însemna „une trouvaille” cu un farmec, cu mult deosebit de al creațiunilor pariziene ce ne oferă, azi, un amestec caraghios de elemente moderne

și orientale în croiala și ornamentația costumului femeiesc. De mobilierul și obiectele de interior în gust țigănesc ale fabricii Brumărescu abia dacă putem pomeni, la urmă, cu desgust.

Întreprinderi de felul acesta nu pot trăi, în orice caz nu pot provoca un curent popular, ele adresându-se numai amatorilor; mai ales amatorilor cu mijloace bănești și lipsite de gust.

Propaganda verbală și scrisă până acum, a putut da naștere unui sentiment, dar nu a găsit o idee aplicabilă în practică. O industrie ce se aplică exploatarea comorilor țărănești cu caracter artistic, ca să fie viabilă trebuie să se adreseze masei. Numai masele pot susține prin consumul lor clientela necesară. Azi simțul pentru artă în Occident, se aplică, cu artă, fabricării de obiecte destinate unui uz practic oarecare. Prin împrăștierea unui produs în masele populației el devine nu numai rentabil, dar și susceptibil de-a fi un produs național. Națională, nu atât prin origine cât prin caracterul deosebit pe care i-l imprimă originea. Deaceia, întreprinderile, pe lângă o conducere tehnică, reclamă și o conducere artistică care, să nu peardă din vedere că orice obiect util, deși destinat uzului practic, poate fi conceput original prin formă și ornament. Conducerea artistică, inteligentă și conștientă a creat manufacturile de la Sèvres, Saxa, Copenhaga ca să pomenim dintre întreprinderile vechi pe cele mai cunoscute. Întreprinderile moderne pentru fabricarea obiectelor uzuale cu caracter artistic, destinate populației, sunt multime în Occident.

Numai marile întreprinderi pot executa lucruri eftine și bune. Întreprinderile mijlocii ar merge la faliment sigur, cheltuelile neputând fi acoperite, fiind vorba de producții în masă. Și numai prin cantitate se poate produce eftin și intens spre a ajunge la popularizarea unui produs. Confecționarea de către micul industriaș sau meseriaș ar acoperi abia necesitățile amatorilor excepționali, deci el se esclude de sine de la o operă de propagandă. Ne-ar trebui industrii de mobile, țăsătorii, olărie etc. care să ne producă mobila, casa, haina, etc. românească. Ne trebuesc meseriași cultivați în meseria lor. Ne trebuesc artiști inspirați, cari să creeze un stil în armonie cu viața românească, studiind trecutul artei poporane, însă inspirându-se de la natură. Adaptarea motivelor poporane, mecanizate, prin stilizare, după cum s'a încercat nu constituie decât o sterilă paștișe

și imitație și nu vor duce niciodată la crearea unui stil. Având la îndemână materialul folkloristic, putem studia spiritul care le-a creat și, pătrunzându-l, să creăm forme *noui*. Stilizarea scolastică a elementelor de folklor nu duce la nimic. Numai *noul* ar mai putea excita dorința de posesiune, naturală la om.

Și mai presus de toate ne trebuie generații noi de oameni cari să fi fost educați în spiritul unei arte simple, generații, puternic convinse de frumusețea formei naționale de artă.

Să nu vorbim deci de o artă poporană până nu o vom adopta și sufletește. Dacă generații întregi vor produce și alte generații vor cumpăra, prețui, iubi, folosi lucruri simple, veritabile în esența lor românească, atunci și poporul va recunoaște și va reveni la frumusețea formelor de artă părăsite și atunci vom avea, un stil cu caracter național individual.

Francisc Șirato.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

O istorie a literaturii române în ungurește.

Dl. Dr. Bitay Árpád, profesor la Institutul Marianum din Cluj, publică în limba maghiară o scurtă istorie a literaturii române ^{*)}, cu scopul de „a da publicului cult maghiar o cărțică cu ajutorul căreia să poată cunoaște literatura română în totalitatea și în părțile ei esențiale”.

Trebue s'o spunem din capul locului : Autorul a izbutit să scrie cea mai bună Istorie a literaturii române publicată în vreo limbă străină. Concentrând materia în 124 de pagini, el a știut să curețe sămburile de tot ce era neesențial, să reliefeze cu talent direcțiile principale în dezvoltarea literelor române și să scoată în evidență pe cei mai principali reprezentanți ai lor. Istoric, Dl. Bitay privește evoluțiunea literaturii în legătură cu întreaga viață culturală, având înțelegere deplină pentru epocile de tranziție și pentru scriitorii mai puțin strălucitori care totuși, cu munca lor modestă, pregăteau terenul pentru direcțiile nouă. Om de știință, el nu se mulțumește să-și culeagă informațiile din manuale, ci se îndreaptă la monografii și foarte adesea la izvorul cel mai însemnat pentru istoricul literar, la însăși opera literară. Din felul cum vorbește de unii cronicari, de scriitorii veacului al XIX-lea și de cei moderni, vedem că el i-a cetit și și-a format singur părerea despre scrisul lor. Foarte rar găsim câte o dată greșită—de ex. anul nașterii lui Iosif sau al morții lui Anghel—niciodată aprecieri eronate. Ceea-ce însă ne bate mai ales la ochii, este dragostea senină cu care vorbește de cei mai mulți scriitorii; cu deosebită căldură e prezentat Bălcescu, Gheorghe Lazăr, Eminescu, cu multă simpatie Vlăduță și Coșbuc, cu admirație Maiorescu.

Cartea D-lui Bitay poate fi întrebuințată, în mâna unui profesor bun, cu mult succes și ca manual al claselor superioare ale liceelor ungurești din țară. La acest lucru s'a gândit de sigur și autorul, care adesea ajută cetitorului, prin apropieri de scriitori maghiari să memoreze o dată sau să construiască o asemănare. De multe ori

^{*)} *Aromán irodalomtörténet összefoglaló áttekintése*. Alba-Iulia 1822. Tiparul liceului episcopesc. Un vol. 8°, p p. 128. Prețul 25 lei.

aceste apropieri sunt interesante: Mitropolitul Dosofteiu e contemporanul lui Gyöngyösi István, Antim Ivireanu, ajuns în tinerețe în robie turcească, e asemănat cu Geley Katona István, Mihail Kogălniceanu |cu Széchenyi și Deák, Stolnicul Cantacuzino cu contemporanul său Ardelean Bethlen Miklós, Miron Costin cu Zrinyi Miklós, Heliade Rădulescu cu Kazinczy, Brătescu-Voinești cu Ambrus Zoltán, Matei Milo cu Szigligeti, Alecsandri cu Vörösmarty, etc.

Impărțirea materiei în capitole este originală. Tendința autorului este să dea tablouri sintetice, urmărind din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre principalele manifestări literare și culturale. Cele 16 capitole sunt: I. Literatura religioasă. II. Cele dintău cărți de legi (pravile) III. Literatura istorică. IV. Literatura de antichități naționale. V. Curentul latinist. VI. Indrumătorii literari ai secolului al XIX-lea (Asachi, Eliad, Kogălniceanu, Alecsandri) VII. Spiritul critic al Junimei. VIII. Privire generală asupra literaturii române moderne. IX. Literatura populară. X. Cei mai de frunte reprezentanți ai spiritului popular în literatură. XI. Proza română. XII. Poezia română. XIII. Drama. XIV. Studiile despre limbă. XV. Presa. XVI. Ortografia. De sigur, din enumerarea acestor titluri cu greu ne putem face o idee asupra sistemului urmărit de autor, care își împarte materia când după genuri, când după direcții literare și care e nevoit să vorbească adesea despre același autor în mai multe capitole. Dacă felul acesta de împărțire a literaturii e neobicinuit și cu greu poate fi recomandat, nu e mai puțin adevărat că felul cum autorul îl pune în aplicare e foarte dibaciu și îi dă prilej să caracterizeze bine anumite curente și personalități și să vorbească în treacăt chiar și despre cei mai mărunți scriitori. La o nouă ediție a cărții sale va fi necesar să ne dea și un indice de nume, indispensabil tocmai din cauza orientării anevoioase în sistemul său.

În noua ediție, care de sigur va trebui să se tipărească în curând, Dl. Bitay va face bine să schimbe și unele nuanțe în reliefarea câtorva scriitorii. Atributele cu care caută să caracterizeze pe scurt opera scriitorilor se cam repetă și sunt cam banale. Importanța unora dintre scriitori—de ex. a lui Anton Pann—e exagerată; în schimb personalitatea puternică a lui Dimitrie Cantemir mi se pare cam ștearsă. Nici Petru Maior nu e scos îndeajuns la iveală; influența lui ca istoric a fost chiar mai mare decât cea ca lingvist. Ca în toate Istoriile literaturii noastre, ni se arată marea importanță ce a avut-o Tipografia din Buda ca răspânditoare a ideilor ce au produs renașterea noastră literară și educarea maselor. La Eliad așa fi insistat mai mult asupra traducerilor pe care le dădea el și alții la îndemnul lui, acestea fiind oarecum expresia felului cum înțelegeau contemporanii lui să ajungă la o cultură europeană; tot astfel așa fi apăsât

mai tare asupra reacțiunii sănătoase pornită de revistele lui Kogălniceanu. Generația dela 1840 a avut de sigur o importanță tot atât de mare în istoria literaturii române ca și Junimea, căreia Dl. Bitay îi consacră cu drept cuvânt un capitol special. În sfârșit ar trebui refăcut cu totul capitolul despre literatura populară, care în forma sa actuală nu spune aproape nimic. Bogățiile poeziei noastre populare nu pot fi tratate în felul formalist și didactic în care o face Dl. Adamescu în manualele sale.

Sunt sigur că Dl. Bitay cu cât va pătrunde mai adânc în studiul istoriei și literaturii noastre, pe care cu atât devotament și cu atât talent le studiază de trei ani, va descoperi singur părțile care trebuie repetate în amănunte. Dar chiar și în forma actuală cartea sa este o operă bună. Și nu numai din punct de vedere al tratării competente a materiei, ci mai ales din altul. În țara căreia marele războiu i-a dat forma ce va dăinui mult timp, cei ce avem a trăi împreună trebuie să ne cunoaștem. Cu cât ne vom ști mai bine și cu cât vom cunoaște mai temeinic străduințele strămoșilor noștri spre lumină, vom ajunge să ne respectăm mai mult unii pe alții. Acest respect mutual va face ca ochii noștri, deprinși să vadă numai în trecut, să se obicinuiască să privească în viitor.

Cu aceeași mulțumire cu care primim opera senină a D-lui Bitay am saluta o Istorie a literaturii maghiare, scrisă în românește de unul din profesorii noștri — **Sextil Pușcariu**

Const. Kirilescu. *Istoria războiului pentru întregirea României.* Vol. I. 527 p., 35 lei. „România nouă”, București, 1922.

Atât de deseori s'a spus că un război e o epoe și atâtea coarde doigte au vibrat dulceag spre preamărirea „epopeei războiului nostru”, încât această epoe a ajuns o simplă expresie cu sens figurat căreia nu i se mai acordă decât un credit relativ, ca o concesie. Și totuși aveam intuiția că războiul nostru, mai mult decât altele, poate revendica titlul de epoe, prin multiplicitatea și diversitatea episoadelor pe cari le prezintă, precum și prin neașteptatul întorsăturii lui fericite, care-l aureolează cu un nimb de miraculos și de fatalitate — ca'n mărețele epoei ale antichității.

Nu ne cunoșteam războiul; cei care-l făcuserăm pe front cunoșteam în amănunțimi doar istoria unității noastre, iar marele public avea o cunoștință sumară a liniilor generale—și acelea falsificate, uneori—cunoștință absolut neldestulătoare pentru ceea ce ar fi trebuit să fie rezultatul moral al războiului nostru național: un factor hotărâtor în educația neamului. În genere, atât luptătorii de pe front cât și marele public socoteau încordarea noastră armată din 1916 ca o modestă încercare ce trebuie privită cu indulgență; cât despre

rezultatul material al războiului — întrunirea aproape a totalității provinciilor subjugate — aceasta apărea ca un fel de pomană prea generoasă a unui Dumnezeu risipitor de daruri.

Cartea în care războiul nostru să trăiască zi cu zi, sbuciumat și încordat, fericit și trist, cu paroxismul de groază al invaziei dușmane, cu paroxismul de fericire al realizării visului național ne lipsea; ne lipsea cartea care să ne prezinte războiul ca o *unitate*, în ciuda tuturor elementelor contradictorii oferite de fragmentele lui, unitate impusă de svârcolirile tragice ori eroice ale *acelui* suflet românesc. O asemenea carte — un monument de sânguință, de cinste și de patriotism — ar fi însemnat, pe lângă un izvor istoric de importanță epocală, și o evanghelie morală în care generațiile românești ar fi silabisit povestea jertfei înaintașilor, pregătindu-se, poate, la rândul-le, pentru propria lor jertfă.

Din această operă, D-l Const. Kirilescu, a cărui contribuție la organizarea învățământului este indeobște cunoscută, ne dă, pe neașteptate, primul volum: cauzele depărtate și imediate ale războiului pregătirea, începuturile lui ofensive, defensive, înfrângerea și invazia.

Cartea D-lui Kirilescu prezintă în primul rând un interes științific-istoric; nu e o simplă îngrămadire de material cu importanță exclusiv documentară; cu toată bogăția covârșitoare a acestui material (note personale, arhive și documente oficiale și private, tipărite și inedite, precum și 153 de volume ce alcătuiesc esențialul literaturii istorice asupra războiului nostru) autorul găsește posibilitatea să exercite cele mai prețioase facultăți ale disciplinei științifice: spiritul critic și organizarea sistematică a datelor.

Din capul locului, autorul situează formidabilul eveniment care ne-a zguduit neamul în cadrul războiului european și al istoriei noastre naționale: cartea începe, într'adevăr, cu sumare și substanțiale considerațiuni asupra stărei de lucruri din provinciile subjugate, în decursul vremilor, atât cât era nevoie pentru a se extrage anumite elemente de evoluție și anumite fatalități istorice. Raporturile noastre cu Bulgaria și cu Austro-Maghiarii sunt examinate apoi cu sobrietate și cu o evidentă preocupare de a stabili cauze și de a determina consecințe. Urmează două capitole privitoare la pregătirea noastră politică și militară pe vremea neutralității; autorul analizează cu fină perspicacitate psihologică fluctuațiunile opiniei noastre publice, subliniind curajos greșelile și discutând, prin raționamente lucide și concludive, numeroasele probleme, pe cari împrejurările le-au impus spre rezolvare factorilor răspunzători.

Cele cinci capitole ce urmează sunt consacrate, rând pe rând, Ofensivei române în Transilvania, Campaniei din Dobrogea, Contraofensivei germane în Transilvania, Apărării Carpaților, Invaziunii — singura di-

viziune posibilă a celei dintâi părți din campania de la 1916. Metoda întrebuintată de autor pentru expunerea limpede și precisă a situațiilor e sigură și consecventă : a) mai întâi, descrierea planului de campanie al adversarilor, cu observațiuni critice viguroase și sobre; b) descrierea situațiunei celor două tabere în momentul realizării planului de campanie; c) dezvoltarea planului, cu indicarea factorilor neprevăzuți sau incidentali cari intervin, accelerând, favorizând sau întorcând mersul operațiunilor; d) repercusiunile strategice ale operațiunilor episodice. Bătăliile de la Turtucaia, Sibiu, Brașov, Argeș etc. cu această metodă sunt tratate; liniile mari, ca și amănuntele indispensabile se desenează precis, limpede, viguros. Niciodată luxul de amănunte (autorul ne informează uneori până și de contribuția celor mai mici unități) nu ne obosește, fiindcă totul se angrenează organic. Dl. Kirițescu ne dă numele șefilor militari și nu se sfiește să condamne un laș sau să consacre o glorie; și una și alta însă, o face cu epitete a căror sobrietate e garanția unei perfecte obiectivități. Aceeași obiectivitate e garantată și de numărul cel mare de citate extrase din memoriile sau din studiile diverselor personalități din tabăra vrășmașă. — Ultimele două capitole se intitulează « Agonia unei Capitale. (scene trăite) » și « Cauzele înfrângerii României », în care autorul examinează critic faptele, cu pătrundere și curaj.

Ordine, claritate, sobrietate, metodă — iată calitățile unei riguroase discipline științifice, pe cari Dl. Kirițescu le pune în serviciul vastei sale informațiuni; și, pe lângă aceasta, e acea ireproșabilă obiectivitate, acel « sine ira et studio » fără de care nu se poate concepe o operă de Istorie. Oricine va citi cartea atent va admite fără rezervă cuvintele de mai jos, pe cari le cităm din Prefață :

« Lucrarea de față este o lucrare de sinceritate. Războiul nostru a avut aspecte deosebite: episoade înălțătoare și triste. N'am schimbat caracterul nici unuia din ele. . . . »

„... Cred că am făcut cu această operă patriotică; patriotismul adevărat nu constă în lingușirea amorului propriu național și în ascunderea adevărului...” continuă mai la vale Dl. Kirițescu. De sigur; și acesta e al doilea aspect al cărții: interesul ei istoric-științific e dublat de un interes de pedagogie națională; dar sobrietatea și obiectivitatea — cari sunt calitățile dominante ale D-lui Kirițescu — intervin și aci, scutindu-ne de neplăcerea disertațiunilor retorice. Domnia-sa și-a dat seama că faptele sunt mai elocvente decât vorbele: influența educativă a cărții va fi cu atât mai eficace asupra marelui public și a tineretului. Intr'adevăr, nimic didactic, nimic dogmatic în cartea D-lui Kirițescu; totul se reduce la confruntări de fapte și de situațiuni, fără nici o indicare a concluziei morale și pedagogice:

aceasta rezultă fatal ca orice concluzie logică din premisele ei. Dl. Kirițescu crede probabil în eficacitatea educației naturale în sensul lui Rousseau; în orice caz noi n'avem de cât de câștigat din această situație și, împreună cu noi, cartea D-lui Kirițescu. E cea mai bună dovadă că adevărul respectat integral e, implicit, și moral și educativ, fiindcă de el depinde «rectitudinea acțiunilor noastre», împiedicând „formarea de idei false”. (Prefața).

De acest dublu aspect al operei D-sale, Dl. Kirițescu va fi fost, cu prisosință, prevenit. Totuși, credem că «Istoria războiului pentru întregirea României» e unul din rarele cazuri în care știința și literatura se căsătoresc legitim; nu știm dacă Dl. Kirițescu, în calitate de om de știință disciplinată ce este, e prevenit împotriva a ceea ce numim literatură, ca fiind dăunătoare adevărului științific. Nu știm; oricum, cartea D-sale, prin sufletul cald și frământat al cărui sbucium se simte pe alocuri și prin unitatea impecabilă a compoziției sale este, pe lângă operă de știință și educație, o creațiune literară. Căci în definitiv ce e literatura decât prezentarea de icoane vii cari vorbesc sufletului, stăpânindu-l? Și secretul acesta, îl cunoaște Dl. Kirițescu și e de mirare cum D-sa reușește să facă aceasta cu simplitatea mijloacelor întrebuintate, cu modestia epitetului și cu lipsa oricărui artificiu stilistic ori retoric. De pildă: §

«Aspectul câmpului de bătaie înfățișază o impunătoare panoramă de războiu. E o splendidă zi de toamnă cu soare. De jur împrejur, nori de fum negru, străbătut de limbi de flăcări, fac un decor întunecat tabloului. Arde rafineria de petrol dela Râșnov, ard clădirile și magaziile gării Brașov, vagoanele de pe linie, fabricile din vecinătatea gării. Dela Sud de Sâmpietru, cu direcția spre Stupini și spre vila Steriu, din câmpurile de porumb, în șiruri largi, se reped Românii la atac» etc. (Vezi întreg paragr. „Eroica luptă din câmpia Sâmpietrului”, pag. 287).

«Pe frontul de sud, spre seară, grănicerii, abia debarcați, pornesc vijelios la atac. Într'un avânt extraordinar, superbi, agitând arma într-o mână și capela în cealaltă s'au repezit ca o furtună vitejii grăniceri asupra liniilor bulgare.» etc. (p. 180).

S'ar putea cita în întregime, în sensul acesta, paragr. «Drumul Calvarului» (454), paragrafele în legătură cu luptele de la Predeal (p. 347, 340) etc. etc. Pretutindeni o povestire plină de dramatism viguros și de culoare sobră, mărturisind existența unui veritabil instinct artistic:

Dintr'odată, Dl. Kirițescu ne dă istoria, morala și epopeea războiului nostru. Nu-i putem dori decât răgaz pentru a ne dăruî al doilea — și, probabil, ultimul — volum al operei întreprinse.

Constanța Marino-Moscu. *Tulburea.* Nuvele. Desene de Al. Moscu. 178 p. 10 lei, „Viața Românească” București.

În amintirea noastră D-na Constanța Marino-Moscu trăia ca autoarea unei dureroase povestiri din viața copiilor, „Natalița” cu fine notațiuni psihologice învăluite într-o atmosferă caldă de intimitate sufletească, apoi ca povestitoare sobră și duioasă, care știe depăna discret amintirile copilăriei sale, în schița „Mama Leia” și mai ales în „Mama Eți”; de asemeni prețuiam mult schița penumbrită fin „Păcatele fratelui Daniil”.

Cunoșteam și o nuvelă psihologică mai complexă, cu intențiuni realiste, dar plină de situațiuni false și de soluțiuni de continuitate în evoluțiunea sufletească a personagiilor: „Ada Lazu”. Cam în aceeași categorie intra și schița „Datorie”. Însă darul D-nei Marino-Moscu ni se părea acela de a povesti frumos și simplu amintirile sale încadrate deocamdată într-un mediu mănăstiresc ori de a schița anumite suflete curate și naive în legătură cu o afabulație sumară, pătrunsă și aceea de căldură și duioșie.

Volumul *Tulburea* confirmă, se pare aceste previziuni; „Cuptorul lui Sima”, „Moștenirea”, „Mai bine” încearcă să realizeze caractere pe cari autoarea nu le-a trăit și nici n’ar putea să le trăiască, fiindcă talentul D-sale nu e talentul obiectiv al epicului. De aceea, totul e palid și convențional acolo: dela inexistenta Maria din „Moștenirea”, care fură averea mortului și apoi se lasă înșelată de fecioru-său, ce-i ajutase și până la „Lenta” din „Mai bine”, al cărei rost în nuvelă nu ne apare — din vina autoarei — ca o necesitate. Sunt și crâmpee de adevărată realizare — Andriescu, optimistul iremediabil din „Mai bine” — dar asta nu scuză lipsa de logică în construirea caracterelor și compoziția lor defectuoasă, defecte evidente mai pretutindeni.

Îndată însă ce autoarea părăsește lumea conflictelor tragice și umile, pentru a-și propune să realizeze sufletul nobil și fin al Adinei Canta, lucrurile se schimbă întrucâtva. Și, dacă nu acceptăm nici aici culoarea romanțioasă a sfârșitului, simțim totuși trăind pe Adina, care-și sacrifică sănătatea și pe bătrânul Canta care-și sacrifică acareturile moștenite din părinți. Și faptul că aceste două personaje trăiesc, se datorește înrudirii lor apropiate cu sufletul autoarei.

În câteva din schițele ce completează volumul, D-na Moscu se regăsește din nou pe sine; neglijând „Tulburea”, „Marseilleza” și „Tâlharul”, cari sunt simple fapte diverse, fără nici o semnificație literară, ne oprim bucușii la „Maica Epraxia” — un exemplar feminin al „fratelui Daniil” — la „La străbunica” — o întregire armonioasă la „Mama Eți” și la „Lumini și umbre” — unde autoarea notează diferența specifică dintre două suflete feminine, unul frivol, celălalt serios.

Aşa fiind, aşteptăm cu îndreptăţită nerăbdare sfârşitul „Amintirilor Caterinei State”—din cari „Viaţa Românească” a publicat anul trecut câteva capitole—unde talentul feminin, liric şi sobru al povestitoareii se găseşte pe terenul său cel mai propriu. — **Vasile Munteanu**

Ady Endre Un „*enfant prodigue*” al literaturii maghiare moderne.

O personalitate poetică intens interesantă a unei literaturi interesante şi puţin cunoscute în marea piaţă europeană şi la noi.

Celebritatea lui Ady — fiindcă e o bună bucată de vreme de când numele lui e familiar în lumea intelectuală a occidentului — e încă o dovadă că talentele ce clocotesc sub mare presiune, sbucnesc, la urma urmei, afară din marmita comprimantă a împrejurărilor.

Mort în epoca tulburărilor din 1918, Ady a avut de luptat în viaţă cu împrejurări insipide, dar mai ales, cu el însuşi căci a fost unul din marii „*inquiets*”.

Dacă din războiul cu împrejurările s'a ales cu trofeul unei pătimi-maşe idolatrii din partea tinerilor săi compatrioţi şi cu acela al unei neobişnuit de bune primiri din partea Parnasului european, apoi în lupta cealaltă de care vorbeam n'a prea avut clipe de izbândă şi moartea l-a surprins piept la piept cu el însuşi.

Poate, în bună parte, aci stă acea putere scormonitoare a poeziei lui.

S'a născut la vechile graniţi ale Transilvaniei. După studii de drept făcute fără răvnă, la Facultatea din Debretin, Budapesta îl atrage. Îşi începe viaţa în — pe atunci plina de mişcare şi foarte prospera — capitală a Ungariei, intrând în ziaristică. În 1907 fondează una din cele mai literare şi mai bune dintre revistele pe care le-a avut Ungaria: „*Nyugat*” (Occidentul). Însuşi titlul publicaţiei indică o tendinţă al cărei pion principal şi pasionat a fost Ady. Poetul maghiar *adora* Franţa. De câte ori i-a stat în putere, spre ea şi-a îndreptat paşii de vagabond. Marile lui prietenii literare, în Franţa le-a avut.

Literatura maghiară din tinereţea lui Ady — deci înainte de marile „salt” spre cel mai accentuat modernism — era dominată de parnasianismul cel mai sever.

Ady — temperament ciudat şi capricios — s'a aruncat însă îndată şi cu un desăvârşit „*abandon*” în braţele lui Verlaine. Influenţa poetului francez a fost puternică dar *n'a copleşit nimic din ceea ce avea al lui temperamentul poetic al lui Ady*. Poetul maghiar şi-a însuşi — după puteri proprii — fluiditatea şi subtilitatea muzicii versului verlainian, dar — după această primă fază de influenţe — Baudelaire este acela care îl ajută pe Ady să se desvâluie lui însuşi, să se găsească.

Prin caracterul extremist față de literatura contemporană cu ea, poezia lui Ady a fost și un fel de reacție.

S'a spus că sunt multe obscurități în poezia lui. E drept, fiindcă Ady e poetul instinctelor pe care le exprimă prin simbol. Sugestia e mijlocul de căpetenie de realizare poetică la el.

Una din cele mai interesante note ale personalității acestui poet: Ady, adesea stăpânit de acel turment pe care-l dă *«luxura»*, a fost totuși un suflet viril — *auster* chiar, spunea un critic maghiar.

Toată frământarea aceasta a vieții lui interioare, au făcut din Ady, unul din acei veșnic tulburați cari tulbură la rândul lor, un mare neliniștit care neliniștește.

Viața îl decepționează, voința i se frânge și, nemulțumit, *prea lucid*, vlăguit de continua efervescență a unui pesimism nervos și intelectual, neliniștit de *moarte*, se imbată cu *visul* (în felul în care te dai *drogilor*) *ca să se uite*.

E momentul sufletească care a provocat la Ady, acea refugiere spre o *«Ungarie»* pe care o iubea cu patimă. E chinul care părăsindu-și amorurile mistice și sensuale, se îndreaptă spre apa întăritoare.

Dar, te întrebi, este o *realitate* ori tot un vis această Ungarie pe care poetul o cântă într'un ton biblic, cu rezonanțe de psalmi.

Spunem că în tânăra generație maghiară, poezia lui Ady a deslășuit o pătimășă idolatri. Oficialitatea în schimb — călcând cu conștiinciozitate pe urmele tuturor oficialităților — nu l-a înțeles.

E drept că sarcasmul caustic a lui Ady o frigea fără milă și dacă oficialitatea îți poate ierta câteodată geniul, ireverențiozitatea nu ți-o iartă niciodată.

Deși a murit la 40 de ani, Ady a lăsat nu mai puțin de 11 volume de versuri, un volum de schițe, impresii, cronici, critici și nenumărate articole.

S'au tradus poezii în diferite limbi. Reviste mari europene au publicat bucăți din Ady. S'a tradus și se mai traduc și la noi. În toate traducerile se simte însă un soi de *jenă*. Ea vine 'dintr'o mare dificultate. Limba lui Ady are *maghiarisme* atât de maghiare încât multe sunt intraductibile. — V. R. Șirianu.

La Nouvelle Revue Française.
1-er Septembre 1922.—ne aduce un studiu serios asupra unui poet a cărui operă frământă toate capetele critice din Franța: Jacques Rivière e autorul studiului, care se cheamă *Paul Valéry, poète*.

În genere, marele public și,

după el, autoritățile critice ale momentului, e obsedat de chinuitoare întrebări privitoare la personalitățile superlative ale vremii. Juriile diverselor premii instituite, cenaclurile de cafea sau cercurile strânse în jurul unor anumite reviste țin neapărat să știe care-i „cel mai

mare" ... poet, prozator, critic, om politic etc. Paul Valéry este acceptat, aproape unanim, ca cel mai mare poet francez în viață. Nu de mult o însemnată revistă pariziană i-a dedicat un număr cu colaborarea unor nume însemnate ca H. de Régnier, M-me Mathieu de Noailles etc.

Numele lui Paul Valéry s'a întâlnit totuși relativ rar în publicațiile periodice; ba chiar pe la sfârșitul secolului trecut se părea că renunță la poezie pentru a se adânci în ciudate speculațiuni matematice; în sensul acesta au apărut către 1898 în „*Mercure de France*” anumite studii, intitulate *Méthodes*. Paul Valéry încearcă să introducă metodele științelor exacte în poezie, să disciplineze instinctele artistice. Pe acest poet al abstracțiilor și speculațiunilor interioare ni-l prezintă Jaques Rivière în studiul său.

Paul Valéry e poetul inteligenții, așa cum ni-l revelează culegerea completă a poemelor sale „*Charmes*” (Ed. N. R. F.). Poezia este, prin definiție, o pusă judecății și percepției (considerată ca funcțiune intelectuală), asta din pricină că poezia este sensibilizare, iar judecată logică este abstracțiunea însăși. Originalitatea lui Valéry tocmai aci stă: concretizează ideea în stadiul ei de formațiune, de unde, până acum, poezia se mărginea să concretizeze sentimentul prin imagine.

Acest „chantre de l'entende-

ment”—pentru care ideile sunt „*secrètes araignées dans les ténèbres de toi*”, sau „*des soleils de soie*”—cântă tainele inconștientului. El se străduiește să surprindă ideile — în momentul lor de fermentație, când conturele sunt încă nesigure — ca într'un instantaneu; acest procedeu stenografic, impus de natura obiectului cântat, ca și înfrigurata așteptare a ceea ce hazardul va oferi, brusc, contemplațiunii—!l apropie de dadaști. Ceea ce îl depărtează însă, făcând din el o personalitate originală este sentimentul de revoltă cu care întâmpină starea sufletească de vag și de incertitudine, la care-l obligă comerțul lui cu hazardul nebulos și tiranic; poetul e chinuit de nostalgia liniilor clare și a concepțiilor luminoase fără ca, în același timp, să poată accepta superficialitatea vechilor procedee poetice, fără să se poată resemna la evadarea din propriile adâncimi neguroase, pentru a pluti limpede — dar ieftin! — la suprafața ființei sale.

„Il lui faut à tout prix trouver un instrument de régulation, une cadence extérieure à lui-même, à quoi il puisse conformer ses délires.”

Și acest regulator exterior al delirului interior, Paul Valéry l-a găsit: e *graiul*, „le saint langage”, cum îi spune el.

„Tout le problème pour lui consiste, aidé par la mécanique du vers, à rallier secrètement

les mots épars, à révéler leur latente parenté, à les engager dans une sorte de conspiration harmonique et à rétablir ainsi dans son intelligence un substitut de l'ordre et de la nécessité dont sa vacance le prive."

În același număr al revistei: *Fritz von Unruh. Fragments d'un journal de guerre*—cu o notiță introductivă asupra autorului, semnată de J. Benoist-Méchin. Fritz von Unruh, ofițer de carieră, și-a notat impresiile sale de poet asupra războiului, într'un jurnal inedit până azi, din care s'au extras și tradus paginile date de revista franțuzească. Fraza scurtă și sacadată trădează lirismul simplu, nervos și impresionant al unui suflet agitat de umanitarist; suntem pe vremea evenimentului de pe Marna. Neglijarea vieții umane a căreia măreție o asasinează inconștient războiul sângeros și brutal, este motivul care revine mai des în sufletul îndurerat și tragic-nedumerit al autorului, revine ca o obsesie și ca o halucinație; simți că imprecățiile la adresa războiului nu sunt departe. Acestui fapt se datorește, poate, apariția câtorva fragmente mai întâi în franțuzește.

În „Réflexions sur la littérature", *Albert Thibaudet* se ocupă de „Le Germanisme et la Guerre; iar cronică dramatică o semnează impresionistul fin, care altoește humorul galic pe un trunchiu de bonhomie gene-

roasă și sceptică, *Maurice Boissard*. — V. M.

Nuova Antologia (August 1922).

Guido Menasci semnează un foarte elogios articol asupra lui Pierre de Nolhac, poetul și eruditul cercetător francez care în ultimele alecțiuni ale Academiei Franceze a fost ales în scaunul rămas vacant prin moartea lui Emile Boutroux, gânditorul cu renume european.

Încă din tinerețe, Nolhac, ca poet și ca om de știință, își îndreaptă activitatea spre Italia, în al cărei trecut bogat găsește un câmp larg de cercetare pasionată și un nimerit izvor de inspirație pentru versurile lui, cari păstrează fondul și factura tradițională.

Dela cele dintâi studii — și Nolhac a fost un mare iubitor de erudiție care a trecut succesiv prin școlile cele mai înalte — activitatea lui s'a îndreptat spre acea luminoasă Renaștere care desgroapă din ruinele vremii spiritul și simțul clasic.

Arhivele italiene și-au desvăluit secretele acestui cercetător harnic până la îndârjire, și simțul de investigație al lui Nolhac l-a dus la admirabile descoperiri și la noi argumente istorice, care rămăseseră foarte vagi până la el. Cu chipul acesta Nolhac și-a câștigat o adevărată faimă de mare specialist în domeniul Renașterii.

Menasci socotește drept operă capitală a lui Nolhac: „*Petrar-*

que et l'Humanisme" în care, cu o vastă argumentare, tinde să dovedească marea recunoștință pe care o datorește lui Petrarca istoria gândirii umane, ca unuia din primii *umanisti*.

În general, toate studiile lui Nollhac sunt de o mare valoare ca bogăție de material, iar unele și extrem de interesante ca însăși motiv de cercetare, ca de pildă, *influența lui Tacit asupra lui Boccaccio*.

Pierre de Nollhac a debutat ca poet în 1880 cu o plachetă *"Paysage d'Auvergne"* tipărită de Lemerre. În urma acestui volum a fost primit în vestita antologie a lui Van Bever: *"Poètes du Terroir"*. *"A l'Auvergne"* și *"Le vieux cratère"* sunt poeziile devenite populare ca adevărate modele de a exprima *"sufletul pământului natal"*.

În 1894, acestor versuri de rusticism indigen, li se adaugă acelea de inspirație italiană: *"Paysages de France et d'Italie"*.

Menasci citează câteva versuri luminoase și sincer inspi-

rate ca cele din dedicația către Italia:

*Terre de grâce et de clarté,
Un enfant l'est venu de France
Qui te demandait la science:
Tu lui révélas la beauté.*

Sau de frumoasă descripție ca:

*Sous la forêt des campaniles
Les palais s'alignent en files
Étincelantes au couchant;
Les vols de pigeons et de grolles
S'éparpillent sur les coupoles,
Les bruits et les rumeurs l'arri-
vent comme un chant.*

În 1904, Nollhac dă un alt volum: *"Les poèmes de France et d'Italie"* de aceeași formă îngrijită până la rigoare. Și s'a spus just despre Nollhac poetul și eruditul că este *"un humaniste doublé d'un parnassien"*.

În rezumat alegerea la Academia Franceză a fost una din acele elecțiuni care aduc la lumina unei juste atenții o operă de artă și de știință pe care capriciul împrejurărilor o ținuse cam alături de acel *"centru"* al marelui oraș al intelectualității europene. — V. R. Ș.

„PETROȘANI“

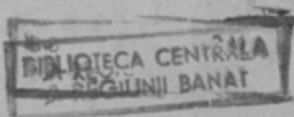
SOCIETATE ANONIMA ROMANA
PENTRU

EXPLOATAREA MINELOR DE CĂRBUNI
CAPITAL SOCIAL LEI 100.000.000

BUCUREȘTI — Str. Aurel Vlaicu, 22

Adr. Telegr. : PETROȘANI

TELEFON 39/77

BIBLIOGRAFIE

- I. N. Potapenko.** *In slujba adevărată.* Trad. din rusește de Dr. I. Duscian. Bibl. Minerva. No. 11. 148 p., 3 lei. Ed. „Cartea Românească”. București.
- Karl Emil Franzos.** *Urâșitoarea.* Trad. de V. Savel. 98 p., 3 lei. Idem, idem.
- I. Gorun.** *Obraze și măști.* 212 p., 17 lei. Idem, idem.
- „ „ *Nu te supăra.* Schițe glumețe. 165 p., 15 lei. Idem, idem.
- Radu D. Rosetti.** *Razna.* Ed. II-a 178 p., 15 lei. Idem, idem.
- Foaia tinerimii.* 15 Sept. 1922. Idem, idem.
- Pagini alese din scriitorii români.* No. 83—87.
- Cunoștinși folositoare.* No. 7—8. Idem, idem.
- Dr. V. Teodoru.** *Boalele venerico-sifilitice.* 186 p., 15 lei. Idem, idem.
- Al. Vlahuță.** *Dreptate.* 170 p., 15 lei. Idem, idem.
- Ion Gorun.** *Robinson în țara românească.* 212 p., 16 lei. Idem, idem.
- Mihail Lungianu.** *Sfârșituri.* 191 p., 16 lei. Idem, idem.
- Ivan Turgheniev.** *Povestiri cântărești.* 123 p., 3 lei. Bibl. Minerva No. 21. Idem, idem.
- N. V. Gogol.** *Taras Bulba.* Trad. de L. L. Brândză. Bibl. Minerva. No. 16. 99 p., 3 lei. Idem, idem.
- I. Slavici.** *Din valorile vechi.* Bibl. Minerva No. 19. 112 p., 3 lei. Idem, idem.
- I. Gr. Oprișan.** *Lanțuri frânte.* 107 p., 7 lei. Tip. Lupta. București, 1922.
- I. A. Bassarabescu.** *Ovidiu Șicană.* 45 p., 6,50 lei. Ed. Socec, Ploiești.
- D. Anghel.** *Poezii.* 208 p., 20 lei. Ed. Cartea Românească, București.
- Roma.** *Revistă de cultură italiană.* Septembrie 1922.
- Ilustrația.* Mai—Iulie 1922.
- Vasile Pârvan.** *Sulle origini della civiltà Romana.* 17 p., Lire 2. Libr. di cultura, Roma, 1922.
- A. Giannini.** *L'Unità nazionale della Romania alla Conferenza della pace.* 30 p., Lire 2. Istituto per l'Europa Orientale, Roma, 1922.
- L'Europa Orientale.* *Revista mensile.* 15 Giugno—15 Luglio 1923. Roma.
- Lutetia.** *Revue des Revues Françaises.* *Organé d'amitié Franco-roumaine.* I-e Année, No. 1. 1-er Sept. 1922. Jassy.
- R Warcollier.** *La télépathie.* Alcan, Paris. 20 fr.
- J. J. Efros.** *The Problem of Space in Jewish Medieval Philosophy.* in-8°. 119 pag. New-York, 1917.
- M. Corrêa.** *Raça e nacionalidade.* in 16°, 187 pag. Porto, 1919.
- Grasset.** *Décors et périls biologiques.* in-8° (Bibl. de philosophie Contemp.) 546 pag. Alcan. Paris, 1917, 10 fr.
- L. Maroi.** *I. fattori demografici del conflitto europeo.* 1 vol. in-8°, 595 pag. Athenaeum, Roma, 1919, 18 Lire.
- C. A Herrick.** *History of Commerce and Industry.* 1 vol. in-16°, 565 pag., New-York, 1919.

SUMARUL

Ion I. C. Brătianu	Din amintirile altora și ale mele. I. După 1848.
Adrian Maniu	Meșterul. (Actul II. Tabloul II).
T. Arghezi	Inchisoarea.
Vasile Munteanu	Romanță neizbutită. Preludiu de toamnă (versuri).
Maria Dr. Stănculeanu	Scrisori de pe Pacific: (Fiji, Tonga.)
Nichifor Crainic	Din Poezia Maghiară: Căli Morșei (Andrei Ady), <i>Mysterium Maternitatis</i> (Zoltan Frangó)
Sextil Pușcariu	† Ion Scurtu. (Câteva amintiri.)
Ion Pillat și O. W. Cisek	Din Georg Trakl: <i>Inima mea în seară. Către tândrul Elis, Rondel, Apus, Apropierea morșii, Lirism și tăcere, Helian, Psalm.</i>
N. H. Lahovary.	Insemnări asupra vieții politice americane.
Vintilă Russu Șirianu	Toamnă (versuri).
Dragoș Protopopescu	Pagina Angliei. <i>Lirism englez contemporan: spre o substanțializare a poeziei.</i>
Francisc Șirato	Renașterea Artei populare?

Cărți, Reviste și Ziare. — Bibliografie.

Din sumarul numerelor viitoare:

Anchetă asupra problemei religioase în România Mare: catolici, ortodox și protestanți. — Anchetă asupra ideii de Stat românesc la minorități. — Curentele democratice și noile partide politice în România—Școlile socialiste. — Scrisori culturale din: Bulgaria, Yugo-Slavia, Ungaria, Ceho-Slovacia, Polonia, Rusia, Grecia și Turcia.

Prețul: 15 lei numărul.

ABONAMENTUL { 200 lei pentru particulari.
 { 300 lei pentru autorități, instituții și societăți.

CARTEA ROMÂNEASCĂ — Tip. Rasidescu.—7350